

KURASJE

NR. 1

ÅRG 1

OM DEN VÆRDI FRI FORSKNINGS VÆRDI FOR
KAPITALEN, MILITÆRET OG DEN POLITISKE STYRING

KURASJE

INDHOLD:

Leder	1
Indledning til et manifest	3
Modsætningerne	10
Demokratologi	19
Universitetet og det militær- industrielle kompleks . . .	28
Hjerneproduktion	37
Professorvældet – statistisk set	39
Den saglige ideo- logi	44
Den brølende tavshed	56
Digression	58
Kapitalens pro- duktivitet	61

MEDARBEJDERE:

Peter Arctander, Flemming Bahner, Maren Bak, Steen Barfort, Tage Bild, Thomas Boje, Jens Brinch (ansh), Niels Brunse, Inga Hansen, Per-Kristian Jansen, Tyge Kjær, anne-marie steen pe-tersen, Svend Petersen, Lisbet Roepstorff, Flemming Røgilds, Kjeld Schmidt, Peter Søndergård, Niels Toft.

ILLUSTRATIONER:

anne-marie steen petersen.

ABONNEMENT tegnes ved ind-sendelse af kr. 20,- på gi-ro 16 60 44. KURASJE planlægger at udgive en publikationsserie: KURA-SJE-PUBLIKATIONER.

1. nr: Latinamerika og imperialismen udkommer i begyndelsen af maj. Publikationer-ne vil blive tilbudt abon-nenterne til særpris: ca. kr 10,- (bogla-depris: ca. kr. 15,-)

Leder

Hermed udsender en gruppe af sociologistuderende første nummer af KURASJE.

Efter udsendelsen af den såkaldte "Urimelighedsrapport" 17. marts 1969 har vi følt et stort behov for at meddele os direkte til andre uden om den almindelige fordrejning. Som det vil være bekendt efter den seneste udvikling i Urimelighedssagen er vores udspil om en generel demokratisering af forholdene på Københavns Universitet, – specielt på Sociologisk Institut – blevet fordrejet således at det må fremstå for andre, at problemerne på Universitetet kan sammenfattes i fire ord: cand. jur. Erik Høgh.

KURASJE er et svar på denne forvanskning og et forsøg på at undgå den fremover.

Hensigten med KURASJE er at yde et bidrag til en radikal kritik af samfundet – radikal i den betydning, at vi vil forsøge at formulere og angribe de næsten aldrig udtalte præmisser, når samfundsmæssige forhold normalt behandles. Kritik af den bestående samfundsorden er som bekendt altid venstreorienteret eller "østvendt", som nogen så distancerende kalder det. KURASJE ønsker udtrykkeligt at placere sig et sted på venstrefløjen.

Årsagen til, at det netop er sociologistuderende, der udsender 1. nummer af KURASJE, kan bl.a. findes i dette nummer. Hele nummeret er en påvisning af, at den videnskabelige produktion styres af dens aftagere – generelt kapitalen, specifikt erhvervslivet. Jo stærkere denne aftagerstyring er, desto snævrere er rammerne for studieforløbet. Indenfor sociologi er aftagerstyringen endnu ikke så stærk som f.eks. indenfor naturvidenskaberne, og dette er den primære grund til, at aktivitet og oprør er mere iøjnefaldende hos os.

Der er ofte blevet fremsat en teori om, at oprørstrangen blandt studenterne indenfor samfundsvidenskaberne, specielt sociologi og psykologi, skyldes de ukendte til dels manglende erhvervsmuligheder ved studiets afslutning. En teori af denne type forklarer aktiviteten/oprøret som en følge af studenternes personlige frustration ved ikke at vide, hvilken rolle der er tiltænkt dem fremover. Det er en åbenlyst urimelig teori, idet samfundsvidenskabernes udøvere har ganske specifikt definerede roller som "socialingeniører" og "tilpasningsteknokrater", der skal forhindre og dæmpe konflikterne i samfundet.

Oprørstrangen blandt studenterne må ses som en kamp mod denne teknokratiske, manipulative rolle, der er tiltænkt os. Vi ønsker ikke at ende som velvillige manipulatorer for det bestående samfund med de få's magtudøvelse over de mange.

Kampen om og på universitetet er blot ét aspekt af den globale kamp mellem undertrykkere og undertrykte. KURASJE er ment som et våben eller redskab i denne kamp.

Indenfor disse rammer er KURASJE et åbent blad. KURASJE udkommer, når redaktionen mener, at den har tilpas mange væsentlige bidrag. Redaktionen er åben: den modtager med begejstring hele artikler – egne eller oversatte forslag til gennemgående emner for et eller flere numre af bladet osv. Denne opfordring gælder mennesker indenfor og udenfor universitetet. Den gælder studenter og lærere fra andre fag, den gælder mennesker indenfor helt andre erhvervsgrøner: arbejdere, funktionærer m.v. Den gælder kritiske grupper overalt: Århus, København samt i vore nabolande, Sverige og Norge. Redaktionen af KURASJE's enkelte numre udgøres i hvert tilfælde af alle bidragyderne.

De foreløbige planer for de kommende numre er:

et nummer om organisations- og bureaukratiseringsteori, specielt med henblik på arbejderbevægelsen. et nummer om medie- og kommunikationsteori, herunder indoktrinering- og borgerliggørelsesprocessen. et nummer

om Danmark som en senkapitalistisk stat. et nummer om marxistisk økonomisk teori.

Selv om KURASJE vælger teori og analyse frem for aktualitet, vil disse planer blive ændret i overensstemmelse med de forslag og artikler vi modtager fra andre.

Alt arbejde med KURASJE er indtil nu foregået uden honorar for at gøre bladet så billigt som muligt. Indtil KURASJE er blevet økonomisk velfunderet, vil det også være sådan fremover.

KURASJE's budget balancerer med ca. 1200 abonnenter. Da abonnementsordningen er lettest at administrere og giver mulighed for en bedre økonomisk planlægning, opfordrer vi dig til at tegne et abonnement og til at få din omgangskreds til det.

red.

Indledning til et manifest.

Forestillingerne om det autonome universitet og den frie forskning, som – højt hævet over det profane samfunds interesser – kun styres af en idealistisk sandhedssøgen er idag dogmer, som tilslører faktiske tilstande i det herskende samfundssystem – det kapitalistiske samfund.

Disse forestillinger er idag stort set de samme, som også var indbygget i det ideologiske fundament hvorpå de skandinaviske universiteter rejste sig efter enevældens afskaffelse og samtidig med den liberalistiske forkyndelses hedebrand.

Nationerne vækkedes, for senere atter at forsvinde i en ekspanderende international kapitalisme, som nedbrød gamle feudale absolutter og forestillinger om arbejde, mennesker, ejendom, familie og moral.

En ny samfundsklasse overtog magten og søgte nu at skabe en verden i sit eget udtrykte billede, i kapitalens progressive billede. Og menneskeidealet i den nye tids litteratur afspejlede denne samfundsmæssige virkelighed ved beskrivelser af mennesket (manden), som kun stolede på sig selv, kunne klare sig selv, var opfindsom, var unik.

Kort sagt den ny klasse – borgerklassen – tilføjede samfundets ideologiske overbygning et nyt menneske – Robinson Crusoe mennesket.

Og Robinsons sorte fredag blev borgerskabets drømmebillede om "ønske proletaren", et drømmebillede om de ikke-europæiske rigers underkastelses forløb af først guld og sjælejægerne og senere af den internationale markedsøkonomi. Imperialismen gik fra en naiv blod-barn-dom ind i en historisk tidsalder hvor et progressivt kapitalistisk system blev historiens dynamiske element. Det frie og autonome menneske (borger) – det frie og autonome universitet. Ideologien var konsistent En kynisk og progressiv epoke tog sin begyndelse.

Denne forandringernes tidsalder afspejlede sig på alle samfundslivets områder og ændrede således også de traditionelle uddannelsesinstitutioners indhold og opbygning, en opbygning, som i de skandinaviske lande først og fremmest inspireredes af de tyske universitetsreformer i begyndelsen af det nittende århundrede.

Grundprincippet i disse reformer var "lehr- und lernfreiheit", der indebærer en dobbeltsidig frihed: den gælder både lærere og studenter, og er således i sit inderste væsen uforenelig med autoritære undervisningsformer, ensidige studieplaner, hierakisk bestemt forskning og uigennemtrængelige bureaukratiske kontrolapparater.

Men lad os igen vende tilbage til det omkringliggende samfund, det grydende liberalistiske samfund, for kun ved at betragte den tids ændringer i den samfundsmæssige virkelighed bliver universitetsreformerne og dogmerne om det autonome universitet og den frie forskning forståelig.

Som de skandinaviske reformer var inspireret af de tyske universitetsreformer, således var disse igen inspirerede af de franske revolutioners ideologi og praksis – eller rettere det franske borgerskabs revolutioner, hvis første politiske udtryk i slutningen af det attende århundrede var begyndelsen til blodsejge magtkampe i hele Europa og i de europæiske kolonier.

I den politiske overbygning var disse revolutioner slutstenen i en kvalitativ forandringsproces, som nedbrød gamle ideologier og omformede den samfundsmæssige produktionsmåde, idet produktionsrelationerne og dermed ejendomsforholdene tilpassedes nye produktivkræfter. Denne nye produktionsmåde frembragte en højere grad af klassedikotomisering end den mangfoldighed af klasser som herskede i feudalsamfundet. Ser man bort fra feudale klasserester som f.eks. laugsmestre, småhandlende, bønder m.v., skabte den liberalistiske produktionsmåde to skarpt adskilte klasser: ejendomsbessiderne og de besiddelsesløse. I denne virkelighed skabtes lønarbejderen, som skulle søge at overleve ved at sælge sin arbejdskraft på det liberalistiske marked.

De politiske revolutioner var derfor "blot" tilpasninger – om end blodige – af politiske magtrelationer til en ændret samfundsmæssig virkelighed, som ved sin tilblivelse allerede i sig indeholdt kimen til sin egen opløsning.

Denne ændrede samfundsmæssige virkelighed udgjorde de objektive og subjektive betingelser for borgerskabets politiske revolutioner, betingelser som var skabt allerede i feudalsamfundet, længe før det politiske blod begyndte at flyde – en flod, som ikke standsede efter revolutionerne, men blev en legitim del af det borgerlige

kapitalistiske samfund og dette samfunds imperialistiske nødvendighed.

Den grønne, liberalistiske kapitalists høst var international.

Og således har det internationale borgerskab skrevet 200 års historie i de undertryktes blod, som er flydt under fantastiske myrderier – nødvendiggjort af det kapitalistiske samfunds præmisser og beordret af et profitlideligt borgerskab og dets civile og militære officerer, såvel når det gjaldt konkurrencekrige mod andre kapitalistiske samfund, hellig krig mod socialismen eller imperialistisk udbytning.

Og universitetets samfundsmæssige placering og dermed videnskabelige teori og praksis forandredes sammen med den samfundsmæssige ændringsproces.

I feudalsamfundet, hvor universiteterne i det væsentlige indskrænkede sig til at være en ophøjet tumleplads for religiøse skønånder og ideologer, hvis betroede opgave det var at opdrage den herskende klasses sønner og se til at Fyrstens vilje blev forkyndt for almenen på rette vis, var det ikke vanskeligt at opretholde princippet om universitetets autonomi.

Idéerne om den "frie" forskning og "universitas" var og er i virkeligheden ganske ufarlige og ligegyldige så længe videnskaben blot beskæftiger sig med metafysiske spekulationer og afsondrer sig fra den samfundsmæssige virkelighed og praksis ved at tolke denne virkelighed i en himmelsk fantasiverden.

Det var denne tankernes himmelflugt, denne adskillelse mellem teori og praksis, som den hierakisk opadstigende borgerklasses videnskabsideologi – det positivistiske videnskabsideal – reagerede imod. Og dette ideal, som udvikledes omkring begyndelsen af det attende århundrede – altså endnu mens Fyrsten havde den politiske magt – var derfor gennem sin ideologi og empiri med til at skabe de objektive og subjektive betingelser for opløsningen af det feudale samfund.

Det positivistiske videnskabsideal indeholdt den revolutionerende idé, at videnskaben skulle være nyttig for samfundet, at videnskaben skulle kontrollere naturen og virke for menneskets frigørelse fra materiel

og social nød. Men samtidig var den tids videnskabsmænd og filosoffer, som f.eks. renaissancefilosoffen Bacon, bevidste om, at viden gav magt, at viden om virkeligheden var et våben imod en overlevet samfundsform, som ydermere var en bremse på den videnskabelige vækst.

Selv om den videnskabelige doktrin var idéen om sandhedens og kundskabens værdi "i sig selv", betød dette ikke en afsværgelse af videnskabelig praksis, men var nærmere at opfatte som en ideologisk forsvarsposition, indtaget og vendt mod den religiøse metafysiks dominerende indflydelse på videnskaben.

Omvendt virkede tesaerne om sandhedens og kundskabens værdi "i sig selv" og den "frie" forskning progressivt, inspirerende og nyskabende ved at antyde, at ingen videnskabelige forskningsemner i princippet var mere rigtige eller ophøjede end andre.

Den positivistiske videnskab søgte hermed at nedbryde det metafysiske elfenbenstårn, det metafysiske babelstårns rækken ind i himlen, gennem en praksis som hentede sine emner i den samfundsmæssige virkelighed eller i naturen. Det positivistiske ideal var derfor langt bedre stillet i dette videnskabelige opgør, fordi dette ideal havde konsekvenser i praksis, mens den religiøse metafysik højst kunne bestemme placeringen af Gud og verdensåndens væsen.

Forskningsemnerne blev altså i en vis forstand proletariserede og rettet mod materien, og den positivistiske videnskab blev derigennem et vigtigt led i borgerskabets kamp mod Fyrsten og hans allierede – først og fremmest kirken.

Den absolutte adskillelse mellem teori og praksis blev med andre ord kættersk anfægtet af det positivistiske videnskabsideal for først at blive endeligt brudt med den borgerlige revolution – ved borgerskabets overtagelse af den politiske magt.

Dette virkede igen accellererende på videnskabens frigørelse fra religionen, og naturvidenskabernes opblomstring blev et vigtig våben i den ideologiske og praktiske befæstning af borgerskabets endnu usikre politiske position og i udviklingen af samme klasses produktivkræfter. Naturviden-

skaberne blev så at sige teorien om den borgerlige praksis. Videnskabens frigørelse og bourgeoisiets opstigen betingede gensidigt hinanden – udviklingen af produktivkræfterne var ikke mulig uden tekniske og videnskabelige fremskridt, og omvendt. De indledende stadier i den kapitalistiske økonomis udvikling blev således en drivkraft for den videnskabelige udvikling.

"Bourgeoisiet kan ikke eksistere uden uafadeligt at revolutionere produktionsmidlerne og altså også produktionsforholdene, det vil igen sige samtlige sociale forhold. For alle tidligere industrielle klasser var det derimod den første eksistensbetingelse at beholde den gamle produktionsmåde uforandret. De stadige omvæltninger i produktionen, de uafbrudte rystelser af alle sociale tilstande, den evige usikkerhed og bevægelse udmærker bourgeoisiets tidsalder frem for alle andre. Alle faste, indgroede forhold med tilhørende ærværdige forestillinger og meninger bliver opløst, og de nye, der dannes, bliver forældede, inden de kan nå at stivne. Alt fast og solidt fordufter, alt helligt bliver klædt af, og menneskene bliver endeligt tvunget til at se nøgternt på deres stilling i tilværelsen, på deres indbyrdes forhold". (Marx – Engels: Det kommunistiske partis manifest, 1848).

Når man betragter universitetet og forskningen i denne sammenhæng, bliver det naturligvis indlysende, at man ikke kan tale om universitetets "autonomi" og forskningens frihed, som om universitetet svæver i et socialt vacuum. Videnskabens udvikling er nøje forbundet med den samfundsmæssige udvikling, og frihedsprincipets gyldighed vil derfor til enhver tid være afgrænset af den herskende classes ideologiske og praktiske interessefelt. Det må til enhver tid gælde, at det er med udgangspunkt i den samfundsmæssige virkelighed, i den samfundsmæssige produktionsmåde, at teserne: "universitetets autonomi", "forskningens frihed", og videnskabens og kundskabens "værdi i sig selv", skal analyseres, for kun derigennem findes kundskaben om tesernes samfundsmæssige funktion.

At det ikke desto mindre er lykkedes at opretholde disse dogmer helt frem til idag, hænger for det første sammen med, at borgerskabets samfundsmæssige frigørelse faktisk afstedkom en videnskabelig frigørelse, og for det andet skyldes det, de forudsætninger den opstigende klasse havde for at kunne fremstille sine specielle interesser som almene interesser og sin specielle frigørelse som en almen frigørelse.

Men i virkeligheden var frigørelsen kun af materiel art og kun vundet på bekostning af andres materielle nød, fremtvunget ved imperialistisk udbytning, en udbytning, hvor de af videnskaben producerede produktivkræfter spillede en væsentlig og "effektiviserende rolle".

Det såkaldt menneskelige blev ladet i stikken, eller i det mindste begrænset til en stadig mere monopoliseret borgerklasse. Den liberalistiske progressivitet og relativitet kom således kun til at gælde for visse dele af det materielle liv, mens den menneskelige frigørelse, som proklameredes på det feudale samfunds ruiner, afløstes af nye absolutter, af den historiske absolutismes ideologi, af en hidtil ukendt udbytning og ensretning.

Det er disse absolutter, som i de senere stadier af det kapitalistiske samfunds økonomiske udvikling har medført en kvalitativ ændring i universitetets samfundsmæssige placering.

Mens kapitalens vækst tidligere var en spore for den videnskabelige udvikling og nyinding, er denne samme kapitalens vækst nu ved at blive en hæmsko.

Mens de to partnere under den kapitalistiske konkurrenceøkonomis udvikling var ligestillede, mens deres frigørelse gensidigt forudsatte hinanden, så er det på produktivkræfternes nuværende udviklingsniveau, blevet en nødvendig betingelse for kapitalens fortsatte formering, at den videnskabelige udvikling underlægger sig dens krav.

Med andre ord: Den i feudalsamfundet eksisterende hierakiske opdeling af forskningsemner og videnskabelig metode efter grad af himmelsk ophøjethed, blev nedbrudt for altså nu igen at opstå under forhold, hvor videnskabelig frugtbarhed bedømmes efter grad af evne til kapitalformering.

Videnskaben underlægges da kapitalen som produktivkraft, og "akademikeren" eller "teknikeren" bliver selv en vare, og må derfor sælge sin arbejdskraft på kapitalens betingelser. Dette forhold kan kaldes "arbejderklassens opstigen" eller "akademikernes proletarisering" – alt efter behov eller temperament. Det virkelige resultat forbliver i hvert fald uændret: Universitetet forvandles til det borgerlige samfunds kundskabsfabrik, hvis produkter dels skal tjene til en fortsat udvikling af produktivkræfterne, og dels skal tjene til de næværende produktionsrelationers opretholdelse.

Kapitalens krav har med andre ord, tvunget videnskaben til en ensidig stillingtagen i klassekampen, og gennem forskning forsyner denne frie videnskab den herskende internationale borgerklasse med ideologiske og praktiske undertrykkelsesmidler. Den tidligere revolutionære positivistiske videnskab er nu selv fanget af sin egen ukritiske empiri og ahistoriske orientering, og fra at være frigørende, fra at være naturkontrollerende, har denne videnskab udviklet sig til at blive en kontrol af menneskelig adfærd.

Den ukritiske positivisme har røvrørendt sig selv og trukket os med i dybet. Der går et bureaukratisk – teknokratisk spøgelse gennem Verden.

Under denne tvangsmæssige opretholdelse af de nuværende produktionsrelationer kan både den videnskab, der søger en fortsat udvikling af produktivkræfterne, og den videnskab, der tjener til de nuværende produktionsrelationers bevarelse, opfattes som en produktivkraft, hvis udvikling – styret af monopolerne – skal tjene en evig produktionsstigning. I den hellige, evige og almindelige produktionsstignings navn må mennesket kontrolleres og dets behov undertrykkes for at alle kan få del i, en gradueret del i den stigende "levestandard".

Det irrationelle forhold, der undertrykkes med denne modsigelse, kan ganske kort konkretiseres således:

Med en produktionsstigning menes en "produktionsforøgelse", hvor produktionen af børnehaver og bankpaladser, smør og afmagrinspiller, lægehjælp

og håndgranater, reklamemanipulation og (hvor er modstykket – forbrugeroplysning?) vejer lige meget. Det er en "produktionsforøgelse", der er unddraget menneskelig kontrol hvorved "levestandarden" blot bliver et tilfældigt biprodukt. En "levestandard", der kun forøges ved at forøge tempoet, konkurrencen og undertrykkelsen på arbejdspladserne (f.eks. MTM – systemerne ¹⁾), en "levestandard", der skaber søvnløshed, mavesår og stress i en tilstand af ulykkelig individuel overflod og kollektiv forarmelse.

I disse herskende forholds, i denne samfundsmæssige virkeligheds stadig mere uundvigelige kravts tjeneste sidder de "frie" videnskabsmænd og pusler træt med deres fremmedgjorte videnskab, og i mekanisk håbløshed doceres denne menneskelige forarmelse videre til næste generation.

Efter frigørelsen og fornyelsen under det feudale samfunds sammenbrud, ligger det "autonome" universitet nu føjeligt og fuldmødet, men fantasiløst, og veksler sit videnskabelige blod og vandbaggelser med dette borgerskabs stadig mere irrationelle praksis.

Der går et forarmelsens spøgelse gennem Verden.

Objektivt set har autonomiforestillingen aldrig været andet end et dogme, en partikulær sandhed, opretholdt i og afgrænset af den herskende classes interesser og alment udbredt under dens autoritets fornuftslammen- de indflydelse. Det gælder og gjaldt i såvel det feudale som i det kapitalistiske samfund. Dog har dogmet været brugt som et politisk frigørende middel i overgangen mellem de to samfundsformer, men kun i den politiske agitations tjeneste.

I det feudale samfund var universitetet virkeligt autonomt, men det var en fiktiv autonomi, som kun beroede på en fuldstændig adskillelse af videnskab og samfundsmæssig praksis. En adskillelse, som netop var betingelsen for opretholdelsen af det fyr-

¹⁾ MTM: metode tids måling – et rationaliseringspåfund til nedsættelse af "unødvendig" produktionspild. I Kiruna kaldes MTM UMS, men indholdet er det samme.

stelige aristokratis magt, idet dets herredømme uforstyrret kunne fortolkes som et jordisk udtryk for guddommeligt vilje og satanisk modvilje. (I det zarristiske Rusland var naturvidenskaben undertrykt lige frem til 1917, med enkelte periodiske undtagelser under kortvarig reformiver).

I det borgerlige kapitalistiske samfund blev det derimod den nære sammenhæng mellem teori og praksis, mellem ideologi og virkelighed, der betingede universitetets autonomi. Men det var en virkelig kvalitativ ændring – universitetets autonomi var borgerskabets samfundsmæssige frigørelse, ligesom universitetets langsomme forstening og forrådnelse er borgerskabets historiske fuldbyrdelse. Eller abstrakt:

Hvor produktivkræfternes udvikling er så stærkt fremskreden at yderligere udvikling hæmmes, bliver det ensbetydende med tiltagende menneskelig undertrykkelse på grund af de fikserede produktionsrelationer.

De subjektive betingelser for denne erkendelse, som er en nødvendig betingelse for dogmets nedbrydelse, er imidlertid først blevet etableret i forbindelse med studentoprørets frigørelse fra den autoritetsbestemte fornuft, en fornuft som pr.definition er ligefrem proportional med graden af ophøjethed i universitetshierakiet, og som følge deraf er fuldstændig irrationel og uvidenskabelig.

Fra begyndelsen af var denne nedbrydende bevægelse ret "idealistisk", idet den i det væsentligste bestod i en reaktion vendt imod det åbenlyse modsætningsforhold mellem på den ene side grundlæggende idealer om den frie idealistiske forskeruddannelse, og på den anden side den samfundsmæssige virkelighed udtrykt ved "professorvældet" og det frigide bureaukratis kontrolmekanismer – nødvendiggjort af borgerskabets krav om effektivitet og kontrol, til fremme af borgerskabets egen praksis og ideologiske behov.

I starten rettede oprøret sig primært mod undervisningens form og først senere, da det viste sig, hvor svært det var at få gennemført demokratiseringskravet, erkendtes den nære sammenhæng mellem form og indhold, som

igen er en nøje afspejling af det omgivende samfunds form og indhold, af dette samfunds magtstruktur og ideologi.

Efter erkendelsen af autonomiprincippets umulighed, efter erkendelsen af den nære sammenhæng mellem på den ene side forskning og uddannelse og på den anden side den samfundsmæssige praksis, som består og som nødvendigvis må bestå, såfremt videnskaben ikke skal sværme ud i en verdensfjern metafysik (herunder rituel empirisme), så er forestillingen om, at den højere uddannelse skulle (burde) være en idealistisk forskeruddannelse smidt på lossepladsen som ubrugeligt tankegods, der kun tjener til at sløre den virkelige sammenhæng. Og dermed er den førstnævnte "modsætning" mellem idealerne og den hårde bureaukratiske virkelighed ikke mere gyldig.

Det drejer sig ikke om en modsætning mellem nogle idealer og virkeligheden, det drejer sig om en virkelig modsætning:

Samtidig med at kundskabsudviklingen underlægges borgerskabets irrationelle produktionsforøgelse og akademikerens underlægges kapitalen som arbejdskraft, så tvinges han stadig til, at anvende sin skabende energi til at udvikle den videnskab, hvis praktiske anvendelse beforder denne underlæggelse. Kort sagt: han tvinges til at arbejde mod sig selv, og det har hidtil kun været muligt under bureaukratisk tvang.

Med denne indsigt har studenteroprøret forladt det snævre intrauniversitære "student as such" perspektiv og fået et virkeligt politisk revolutionært perspektiv i erkendelsen af, at en ny videnskabelig frigørelse kun er mulig i snæver forbindelse med en ny samfundsmæssig frigørelse og praksis – lønarbejderklassens, hvis frigørelse er "akademikerens" egen frigørelse.

Et bidrag til denne menneskelige frigørelse, om end et begrænset bidrag, vil være en politisering af universitetet, såvel i praksis som i teori, såvel objektivt som subjektivt.

En politisering, som tager samfundsformationerne og dermed den menneskelige bevidstheds historiske betingethed som sit grundlæggende udgangspunkt, og som følgerigt derfor må forkaste den historiske og liberalistiske absolutisme.

Hvad der her gælder for den menneskelige bevidstheds relativitet, kan overføres på videnskabsideologier, og et vigtigt våben i politiseringen bliver da at afsløre det positivistiske videnskabsideals samfundsmæssige funktion, såvel ideologisk som

Sorteper

VINGÅRDSSTRÆDE 13
1070 Kbh. K. Tlf. By 1171.

åbner med:

blade, tidsskrifter, engangspublikationer, bøger, plakater og andet fra oprørets fronter.

Vi vil samle og formidle nogle af de visioner og teoretiske eller praktiske informationer, der udvikles i de mange forskellige og fra hinanden isolerede grupper indenfor "oprøret".

Vi vil meget gerne i kontakt med alle, der har materiale af en eller anden art.

SE NED — efter kl. 11.

kærlig hilsen

erik, bolette og kjeld.

praktisk leverandør af anvendelige forskningsresultater — forskningsresultater, der har haft til resultat, at videnskaben er blevet underlagt kapitalens behov, at den napalm, som var tiltænkt vietnameserne, nu kastes på positivismens svedne bag.

En politisering, som søger at skabe alternative videnskabsidealer, forskningsstrategier og forskningsemner, og som må stå i forbindelse med den undertrykte klasses politiske praksis, der er rettet mod manipulation og umenneskeliggørelse.

En politisering, som ideologisk og praktisk bekæmper: "Den egoistiske tankegang, ved hjælp af hvilken I (borgerklassen) forvandler jeres produktions- og ejendomsforhold fra historiske, forbigående forhold, der skifter med produktionens udvikling, til evige natur- og fornuftlove, den deler I med alle de herskende klasser, der er gået under. Hvad I forstår, når det drejer sig om den antikke ejendomsret, hvad I forstår, når det drejer sig om den feudale ejendomsret, det overer I ikke at forstå, så snart det drejer sig om den borgerlige ejendomsret." (Karl Marx — F.Engels: "Det kommunistiske partis manifest", 1848).

Peter Søndergård

POST SCRIPTUM:

Efter udarbejdelsen af dette manifest, har det vist sig, at fremstillingen ikke dækker en enig redaktionsopfattelse af, hvordan et manifest bør være. Ovennævnte artikel er derfor signeret af den hovedansvarlige og ikke med et "red".

Manifestet bringes ud fra et debat-synspunkt. Det kan ofte virke mere stimulerende med ufærdige udkast og kontroversielle fremstillingsformer end, at alt tilsyneladende klapper og er klart — er fikst og færdigt. Manifestet skal hermed opfattes som en introduktion til en forhåbentlig fyldig og meningsfuld debat, hvori vi håber alle vil deltage og ikke lade sig bondefange af det allerede skrevne og de deri indholdte premisser. Peter Søndergård.

MODSÆTNINGERNE

Tyge Kjær

I denne artikel analyseres de specielle modsætninger indenfor universiteterne. Disse modsætninger er et resultat af og i en vis grad bestemmende for de generelle modsætninger indenfor de senkapitalistiske samfund.

Samtidig hermed er de specielle modsætninger bestemmende for arten og omfanget af de forandringer der forekommer og kan forekomme indenfor universiteterne. Forfatteren opstiller derfor i slutningen af sin artikel en analyse- og aktionsmodel, der viser hvordan og i hvilken retning, de specielle modsætninger skal skærpes for derved at skabe de nødvendige forandringer, og bevidsthed om den nationale og internationale klassekamp.

STUDENTEROPRØRET I INTERNATIONALT PERSPEKTIV.

I det senkapitalistiske industri-samfund er videnskab og teknik blevet en af de vigtigste produktivkræfter; det er derfor blevet i magtens interesse at styre universiteterne. Denne styringsinteresse, som er dikteret af den senkapitalistiske nødvendighed, har overalt skærpet de specifikke modsætninger på universiteterne.

Studenteroprøret er blevet en kamp om universiteterne – og derved et led i kampen mellem magtens interesser og løses interesser.

Skærpelsen af modsætningerne indenfor universiteterne har stået på i omkring de sidste 15 år. I senkapitalismens paradis, USA, startede "kampen" i begyndelsen af 1960'erne med krav om mere frihed og medbestemmelse på campus'erne. I USA – som

alle andre steder – skiftede studenteroprøret perspektiv; de specifikke modsætninger blev til en "bevidsthed" om borgerrettigheder, Vietnamkrigen, udelige regeringer, fattigdommen, krigsliderligheden, etc.

I perioden marts-maj i 1968 forekom der universitetskampe i mere end 20 forskellige lande. I Brasilien, Japan og Holland, hvor der længe havde været gadekampe, blussede studenter- "urolighederne" op. I Danmark, Schweiz og Vesttyskland havde der ikke tidligere været noget i den retning, men nu kom det. Et utal af universiteter blev lukket i USA, Italien, Spanien, Frankrig, Tunis, Mexico, Æthiopien, etc. I Belgien trådte regeringen tilbage, da universitetskampen fik den gamle kontrovers mellem flamlænder og walloner til at bryde ud påny. I Ægypten demonstrerede studenterne imod en ineffektiv regering, som tvang Nasser til at skifte regeringsmedlemmer ud. I Polen blev mere end 1.000 studenter "sat fast". I Tjekkoslovakiet tvang studenterne regeringen bort fra den stalinistiske kurs henimod en mere socialistisk kurs (og ikke en mere "liberal" kurs, som den gule presses bladsmørere så gerne ville fortælle os det).

Disse eksempler belærer os blandt om, at studenteroprøret i de forskellige lande begyndte som en mere eller mindre sensi-præget fremmedgørelse, for dernæst at bevæge sig hen imod en politisk bevidst aktivisme. Mens den politisk bevidste aktivisme har fået større og større perspektiv er det bl.a. her i landet åbenbart, at de specifikke modsætninger, nemlig modsætningerne indenfor universiteterne, ikke er ophævet. Tværtimod – de er skærpet.

En mere generel belæring, man kan uddrage af de anførte eksempler er, at en kamp i forbindelse med de specifikke modsætninger, som de kommer til udtryk indenfor universitets-, arbejder-, etc. -bureaukratierne, kan skabe den "revolutionære" kraft, som kan vende den nationale og internationale klassekamp.

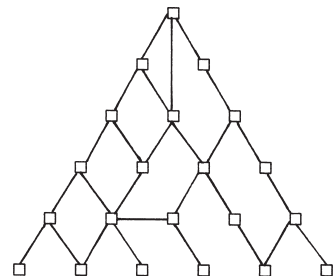
Udfra denne synsvinkel skal vi se på de specifikke modsætninger indenfor universitetet.

MODSÆTNINGER

Den væsentligste modsætning indenfor et universitet eksisterer mellem lærere og studenter. Hermed menes ikke en række konkrete modsætninger, som f.eks. modsætningerne mellem en autoritær eller repressiv lærer og studenter, der ikke accepterer autoriterismens legitimitet, der tænkes heller ikke på den formelle modsætning mellem en bestemmende minoritet (professorer) og en umyndiggjort majoritet (studenterne); men derimod en abstrakt modsætning mellem studenternes arbejdsinteresse og lærernes arbejdsinteresse. De konkrete modsætninger kunne også kaldes for form-modsætninger eller strukturelle modsætninger, mens de abstrakte modsætninger kunne kaldes for indholds-modsætninger eller fagideologiske modsætninger. Mellem form og indhold forekommer der et komplekst samspil, som vi vil forsøge at udrede i det følgende gennem en model ¹⁾.

Universitetet kan betragtes som et bureaukrati, hvor professorerne udgør "toppen" af bureaukratiet, og studenterne danner "bunden"; mellem toppen og bunden befinder amanuenser, øvrige lærere, "velvillige" studenter, etc. sig. (Figur).

Figur: BUREAUKRATIET.

¹⁾ Inspirationen til denne model er hentet os Herman Schmid: Vetenskapen och Kontrollen av sociale system, Sociologisk Forskning, nr. 1, 1969, pp. 41-54.

Det karakteristiske for bureaukratiet er hierarkiet. De enkelte medlemmer i hierarkiet er bundet til hinanden gennem kontrolrelationer. Vi kunne se på et enkelt "medlem" af bureaukratiet. En sådan atomistisk betragtning siger ikke noget om den sociale virkelighed, men om begrebernes definitionsmæssige indhold.

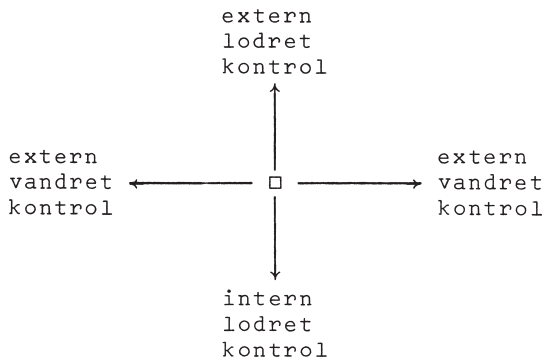
Det enkelte medlem er ikke "frit svævende", men er bundet til de andre medlemmer gennem tre forskellige kontrolrelationer. Nemlig følgende:

1. intern lodret kontrol
2. extern vandret kontrol
3. extern lodret kontrol

En person eller en gruppe af personer udøver en intern lodret kontrol overfor underordnede medlemmer, og en extern lodret kontrol overfor overordnede medlemmer. Den eksterne vandrette kontrol er en kontrol af sideordnede medlemmer.

På en figur kan man afbilde de tre kontrolrelationer således:

Figur: KONTROLRELATIONER.

Men som sagt: hvert enkelt medlem svæver ikke frit, men indgår i en helhed. De førømtalte konkrete modsætninger er ud fra modellen en modsætning mellem en persons (eller en gruppes) interne lodrette kontrolinteresse på den ene side og en persons (eller en gruppes) eksterne lodrette kontrolinteresse på den anden side.

Ikke alle kontrolrelationer behøver at forekomme. Den eksterne lodrette kontrol kan mangle, dvs. en underliggende gruppe i bureaukratiet ikke udøver eller forsøger at udøve kontrol mod en "overliggende" instans i bu-

reaukratiet. Opportunismen bliver så det fremherskende træk, og bureaukratiet vil få en absolutistisk karakter. Det er netop det karakteristiske for det før-studenteroprørske universitet; der forekommer der kun en intern lodret kontrol, som ytrer sig som den professorale manipulation.

Vi har nu set på de konkrete modsætninger eller struktur-modsætningerne, som de kommer til udtryk igennem kontrolrelationerne. Hvordan kommer den abstrakte modsætning eller indholdsmod-sætningen ind i billedet?

FORLAGET DEMOS

GRØNNEGADE 37, telefon 14 15 37,
Forlag og boghandel.
Åben: hverdage 16-19³⁰
lørdage 11-14⁰⁰

Mandel:

Marxist Economic Theory,
2 bind, indb..... 55,-

Enerstvedt:

Dialektikk og samfunns-
videnskab..... 16,20

Guardian, abon. 52 nr... 100,-

Monthly Review,

abon. 12 nr. 60,-

Luxemburg:

The Accumulation of
Capital. 27,-

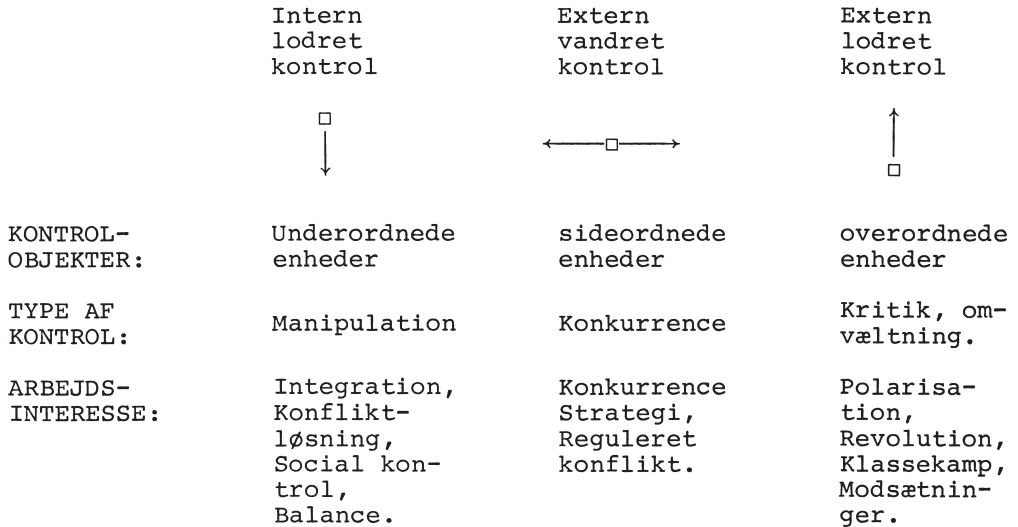
A.G.Frank:

Capitalism and under-
development. 31,50

Den abstrakte modsætning var udtryk for en modsætning mellem studenternes arbejdsinteresser og lærernes arbejdsinteresser. Placeringen i bureaukratiet og dermed struktur-modsætningerne vil bestemme arbejdsinteressen. Men ikke nok med det. Relationernes natur vil bestemme den

arbejdsinteresse, man har. Og den arbejdsinteresse man har, vil bestemme relationernes natur. Eller kort sagt: mellem form-modsætningen og indholdsmodsætningen eksisterer der et dialektisk samspil. Vi kan stille det skematisk op på følgende måde:

KONTROLRELATIONER:

Professorerne vil som "objektiv" arbejdsinteresse have manipulation, mens studenterne "objektive" interesse vil være kritik og omvæltning.

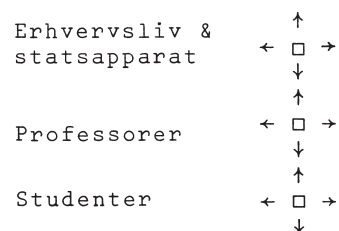
Det er her den væsentlige modsætninger findes. Professorernes arbejdsinteresse vil alene ikke være en manipulation; deres videnskab og deres kundskab vil også være manipulativ, mens studenterne i deres videnskab og kundskab vil være kritisk og revolterende.

Den forskel får professorerne til at erklære studenterne for at være u-videnskabelige, usaglige, politiske, netop fordi professorerne er bevidstløse bureaukratslaver. Det får dem også til at optræde som fjattede småtanter, når de fx. skal forklare studenteroprøret: i et forsøg på at distancere sig fra indholdskritikken betegner man studenteroprørene som uddannelsesmæssige tabere, folk der dumper til eksamen, et socialt

problem etc. (fx. prof. Jørgensen, Bjøl).

Men har universitetsprofessorerne m.v. ikke selv en kritik-kontrolrelation overfor erhvervslivet, statsapparatet, etc. Universitetet eksisterer ikke i et tomrum, men indgår i en række kontrolrelationer til "omverdenen". Lidt skematisk kan det opstilles således:

Figur: BUREAUKRATIETS OMVERDEN.

"Objektivt" set kunne professorerne og deres følgesvende have en kritisk kontrolrelation overfor statsog erhvervsbureaukratiet. Men i et senkapitalistisk, korporativistisk samfunds havlfacistiske kritik-skræk optræder professorerne og deres lakajer som velvillige manipulatorer, som selv er så manipuleret, at det mest af alt ligner en sammensværgelse. Men det professorale-industrielle kompleks er med sin absolutiske karakter ikke nogen sammensværgelse, men er et resultat af professoral ubevidst uansvarlighed. Den uansvarlighed, som kaldes for den objektive "videnskab". Hermed skærpes modsætningerne.

KONTROLFORMER.

Udfra modsætningernes natur på universitetet vil formen og arten af professorernes manipulationsmekanismer og formen og arten af studenternes revolteringssteknikker dannes.

Skærpes modsætningerne vil manipulationsmekanismerne få et totalitært indhold. Øges bevidstheden hos studenterne om modsætningernes natur må manipulationsmekanismerne transformeres til en mere uigennemtrængelig form.

Disse forandringer er ikke udtryk for en bevidst planlagt proces; tværtimod pakkes en række manipulationsforanstaltninger ind i argumenter om effektivisering af studieforløbet, demokratisering, sikring af det videnskabelige niveau, etc.

Kontrolformerne kan have to hovedformer: rekrutteringskontrol og institutionskontrol.

REKRUTTERINGSKONTROL.

Karakteristisk for et bureaukrati er, at der bruges megen tid på at udvælge personer til de forskellige positioner. Universitetet er ingen undtagelse. Udvælgelsen begynder allerede i første klasse. I officielt sprogbrug hedder det, at udvælgelsen sker udfra hvem, der er bedst egnet til at "modtage" en videregående og højere uddannelse. I den sammenhæng bygger man på forudsætninger om, at udvælgelsesmekanismerne er ikke-ideologiske og objektive. Det man nægter at vedkende sig er (1) at det er personer med en bestemt ideologi, som klarer sig igennem udvælgelsesmekanismerne, og (2) at den højere uddannelse alene sigter på at uddanne folk, som er loyale og værdifulde overfor den magtfulde samfundsklasse. Men sådan fungerer udvælgelsesmekanismerne faktisk. Det der er kernen i denne sag er, at de "målemetoder" (eksaminer, lærervurderinger, etc.), man anvender i forbindelse med udvælgelsen, er ideologi-målemetoder; idet man måler den potentielle elites evne til at konfrontere til den bestemte ideologi, magtens ideologi, som findes eksplicit, dog mest implicit, formuleret i de forskellige fags lærebøger.

En række forhold understreger rekrutteringsmekanismerne manipulative funktion: at undgå rekruttering til universitetsbureaukratiet af "illoyale" personer, og hvis de er rekrutteret, da at udskille dem som ikke "egnet". Lad os se på nogle eksempler.

FOR DET FØRSTE er det karakteristisk at uddannelsessystemet bliver mere og mere konserverende (bl.a. som følge af en ændring af fagsammensætningen) og konformitetskravene (gennem eksaminer) større jo nærmere man i uddannelsesforløbet kommer de højere uddannelser for netop at kulminere på det tidspunkt, hvor manipulationsinteressen er størst. I det officielle sprogbrug hedder det, at det moderne samfund stiller større og større krav til erhvervelsen af "solide og reelle kundskaber".

FOR DET ANDET: ved Københavns Universitet (og andre steder) er antallet af prøver og formaliseringen af undervisningen gennem fast pensum og obligato-

riske øvelser øget siden 1950 – ikke som det hedder for at gøre studieforløbet mere effektivt for den enkelte student – men fordi stigningen i studentertallet har skærpet de "objektive" modsætninger bl.a. gennem en større variation i de studerendes "be-gyndelsesideologi" Det har øget kra-vene til den repressive manipulation.

FOR DET TREDIE: dels forsøger man at indføre adgangsbegrænsning ved univer-siteterne (bl.a. det Morten Langeske komplot); og dels forsøger man at hindre, at personer, som ikke har gennemgået det mest effektive ind-slusning – gymnasiet – i at deltage i en højere uddannelse. Den officielle begrundelse er, at man er bange for at sænke standarden; men de faktiske forhold taler for, at man uden ikke kan opretholde bureaukратиets "enheds-præg". Det enhedspræg som hidtil har gjort universitetet til en trofast le-verandør af kulturfacistiske og mani-pulativ teknokratiske ja-sigere.

FOR DET FJERDE: universitetets uddan-nelses- "program" er blevet forsynet med endnu et perfekt ideologikontrol-led: licentiatgraden, hvor man gennem et lærergodkendt, stramt tilrettelagt uddannelsesprogram og gennem en række årlige prøver skaber et uddannelses-system, som ikke er noget uddannel-sessystem, men en rekrutteringsprøve til bureaukratierne. På grund af de skærpede modsætninger i universitets-bureaukratiet er det netop blevet nødvendigt, at anvende mere tid og mere præcise metoder til udvælgelsen.

FOR DET FEMTE: universiteternes nye forslag til stillingsstruktur synes at give en endnu mere systematisk udvælgelsesprocedure for lærersta-ben end tidligere. I denne sammenhæng er det interessant at bemærke sig, at man har afvist oprettelsen af en kontrol-instans, hvor studenter og lærere i fællesskab havde mulighed for at påtale illegitime professorak-tiviteter. Kontrol af bureaukратиets top lader sig ikke gøre.

FOR DET SJETTE: frafaldsprocenten for tilmeldte studenter er temmelig stor – op til 50 pct. efter et par studieår ved nogle fag. Det har man gennem for-skellige forslag søgt at løse; ikke ved at fjerne årsagerne til frafaldet

(de ideologiske konformitetsprøver), men ved at skubbe den ideologiske bu-reaukrati-test frem, så udsorteringen finder sted allerede efter et halvt år.

FOR DET SYVENDE: rekrutteringen til de højere uddannelsers lærerstab er den mest omhyggelige. Ofte bruger man fra et halvt til et helt år for at udvælge pacificerende, ideologifaste profes-sorale tågehorn på et slet skjult ideologisk grundlag. Af og til slipper der én enkelt kritiker igennem, som kan vikre som en art vaccine mod kritik af det doktrinære uddannelsessystem.

INSTITUTIONSKONTROL.

De enkelte personers dobbelthed dels som manipulator og kritiker (jvfr. tid-ligere figur), dels som manipulator og manipuleret vil i hvert fald på "bun-den" af bureaukratiet skabe en dynamik, der kan ødelægge selv den mest effek-tive form for rekrutteringskontrol.

Den mest karakteristiske udvikling af universiteterne i Vesteuropa kan ses i tre sammenhængende tendenser:

1. den stigende bureaukratisering af universiteterne
2. at større vægt lægges på naturvi-denskaberne på bekostning af de hermeneutiske discipliner og sam-fundsvidenskaberne
3. universiteternes voksende funktion som profitskabende underleverandør til kapitalen

Mest afgørende i universiteternes ud-vikling er den sidstnævnte tendens: udviklingen af produktivkræfter, fordi den gør de to førstnævnte til en absolut nødvendighed.

Men nødvendigheden skærper sammen med den allerede eksisterende insti-tutionskontrol de abstrakte og kon-krete modsætninger på trods af selv den mest effektive form for rekrutte-ringskontrol. Det gør derfor en yder-ligere skærpelse af institutionskon-trollen uomgængelig.

Denne skærpede institutionskontrol vi-ser sig på forskellige områder, f. eks:

FOR DET FØRSTE: styringsloven.

De grundlæggende principper bag sty-ringsloven er udtryk for en ren Machi-avelisk indstilling, fordi man forsø-ger at dæmpe de skærpede modsætninger

ved at udvide den professorale institutionskontrol-udøvelse til en række underkorporaler: ammannensgruppen og de "repræsentative" studenterorganer.

Den officielle interesse i indførelsen af underkorporalsystemet – som man fiffigt kalder for medbestemmelse – ligger i at øge institutionskontrollen gennem systemets velvillige spytslikkere.

Konsekvensen heraf bliver en mere usynlig og mere effektiv kontrol, skabt ud fra de skærpede modsætningers dynamik.

Ingen skal forvente, at underkorporalerne, Studenterrådet etc. vil optræde i andet end den rolle, den bureaukratiske nødvendighed har skabt: den manipulative "ansvarlighed".

Nægtelsen af reel medbestemmelse for studenterne kan kun betragtes som et udslag af den akademiske præstestands manipulationsforpligtelser overfor kapitalen og dens lakajer.

FOR DET ANDET: det officielle basisuddannelsesforslag (for samfundsvidenskaberne) er udtryk for en uddannelsesmanipulation. Ved i de første par studieår at give studenterne en lille viden om mange emner, reducerer man den abstrakte modsætnings potentiale, fordi den begrænsede, leksikale plapreviden forhindrer, at studenterne får bevidsthed om deres objektive arbejdsinteresser.

FOR DET TREDIE: universitetet har nu – i den kontrolmæssigt kaotiske situation – oprettet et "institut for anvendt universitetspædagogik", som i sin hovedinteresse er udtryk for den almindelige manipulationsinteresse, men blot en finere og mindre gennemtrængelig udformning heraf.

Rekrutterings- og institutionskontrol er ikke en bevidst planlagt proces hos professorer eller andre i bureaukratiets top, men er et udtryk for den modsætningsskabte dynamik.

Universitetet vil ikke blive meget bedre med mere progressive professorer; men derimod med mere bevidste professorer – en bevidsthed som iøvrigt vil være betinget af modsætningernes udviklingstrin.

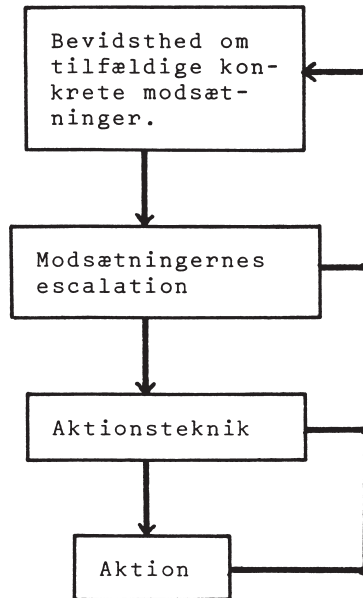
STUDENTERNES KRITISKE KONTROL.

De konkrete og abstrakte modsætninger skaber, som nævnt, en "profes-

sordynamik", der betinget af de nuværende fundamentale modsætningers natur er en manipulativ kontrolrelation. Men disse modsætninger betinger også en "studenterdynamik", som vil "objektivt set" vil være en kritisk kontrolrelation. Professorog studenterdynamikken er betinget af og en forudsætning for hinanden.

Den øgede professorale manipulationskontrol vil og må besvares med en forøgelse af studenternes kritiske kontrol på et bevidst plan. Men hvordan? I det følgende opstilles der en art aktionsmodel, som ved flere lejligheder har vist sig frugtbar:

Figur: AKTIONSMODEL

Aktionsmodellen har tre implicite forudsætninger: (1) enhver action må for at føre til resultater forsøge at etablere sig som en massebevægelse; (2) de konkrete, abstrakte og fundamentale modsætninger er tilsløret af det repressive bureaukrati; og (3) man må fokusere de fundamentale modsætninger (klassemodsætninger) gennem de konkrete og abstrakte modsætninger. Uden denne fokusering vil en action være perspektivløs og dermed splidt.

Lad os nu se nærmere på de enkelte faser i modellen. Udgangspunktet for en action vil for det meste være:

I. BEVIDSTEHDEN OM TILFÆLDIGE KONKRETE MODSÆTNINGER.

Et bureaukrati er et uigennemtrængeligt system for "bundens" medlemmer, studenterne, fordi bureaukratiet er sådan opbygget, at professormagtnisbrug, etc. vil forblive skjult for studenterne. For at afsløre modsætninger af konkret eller strukturel art kan man (1) vente på en tilfældig blottelse, (2) gennemføre en provokerende aktion (urimelighedsrapporter), eller (3) gennem en analyse påvise de eksisterende modsætninger.

Den væsentligste opgave i denne fase er at tydeliggøre de konkrete modsætninger i deres helhed overfor "folket". Uden en eller anden minimumsbevidsthed i denne fase, vil man ikke kunne gå videre til escalationsfasen, hvor bevidstheden om de konkrete modsætninger "transformeres" til at gælde en bevidsthed om de abstrakte modsætninger og deres natur.

II. MODSÆTNINGERNES ESCALATION.

Mens den første fase er en rekrutteringsfase af og blandt "folket", har anden fase med det kvalitative aspekt at gøre. De åbenlyse urimeligheder, som afslører eksistensen af de konkrete modsætninger, vil samtidig kunne bruges til at skabe en forståelse eller oplevelse af de abstrakte modsætninger, som er fundamental for klassekampens forskellige former, og dermed for det generelle politiske perspektiv.

Fasen skal altså sikre en forståelse af helheden ved at drage opmærksomheden bort fra de tilfældige konkrete modsætninger. Fasen er derfor uendelig vigtig. De fleste "aktioner" når aldrig til dette trin, fordi den grundlæggende analyse af de abstrakte modsætningers forbindelse med de konkrete ikke gennemføres og bevidsthed om denne sammenhæng derfor ikke kan skabes. Resultatet kan blive overflade-aktioner, der kun skaber ubetydelige krusninger i avisspalter.

Den konkrete modsætning kan ikke alene danne grundlag for en virkningsfuld "masse"-aktion. I visse situationer er en escalation til de abstrakte modsætninger umulig, fordi afsløringen af den konkrete modsætning ikke ople-

ves som en afsløring af de mere grundlæggende abstrakte og fundamentale modsætninger (henholdsvis arbejdsinteresse og klassekampen). I det sidste tilfælde må første fase repeteres, eller man må tage udgangspunkt i en anden konkret modsætning.

III. AKTIONSTEKNIK.

Er der skabt en forståelse af de abstrakte og de konkrete modsætninger som angivet ovenfor, vil en massernes aktion kunne iværksættes.

En sådan aktion må planlægges nøje ud fra de konkrete og abstrakte modsætningers indbyrdes forhold. Det er umuligt at give detaljer for de anvendelige aktionsteknikker på forhånd, men en form for generel oversigt over forskellige teknikker kan dog opstilles:

- 1) Fanonsk teknik: militant solidaritet (Frantz Fanon).
- 2) Debrayske teknik: defensiv vold (Jules Reqis Debray).
- 3) Marcusisk teknik: flower power. (Herbert Marcuse).
- 4) Mao-Tse-tungsk teknik: miniatyre kulturrevolution.
- 5) Che Gueveraisk teknik: lokale guerrilla aktion.
- 6) Kingsk teknik: ikke voldelig modstand. (Martin L. King).

Hvis man udfra den planlagte aktion må skønne, at det er umuligt at gennemføre aktionen f.eks. på grund af for ringe tilslutning, må man med denne erfaring vende tilbage til første eller/og anden fase.

IV. AKTION.

Efter eller under aktionen er det vigtigt at analysere udviklingen set i forhold til den af modsætningerne skabte dynamik.

EFTERSKRIFT

Aktionernes formål vil altid være dobbelt. For det første vil de være en pression overfor bureaukratiet. For det andet vil de kunne "skabe bevidsthed" om de eksisterende modsætninger. Men ny bevidsthed kan kun skabes ved at ændre den samfundsmæssige praksis, og ikke ved at fortælle om det. Aktioner kan betragtes som en fragementarisk ændring af den samfundsmæssige.

Har man først forstået, er det let at handle.

POLITISK REVY

giver forståelse

BREVKORT

Undertegnede bestiller hermed politisk revy

- et gratis prøvenummer
- for et år (110,00 kr)
- for et halvt år (65,00 kr)

Særpris for unge under uddannelse

- et år (82,00 kr)
- et halvt år (52,00 kr)

Beløbet er vedlagt i check
 bedes opkrævet

Navn _____

Stilling _____

Adresse _____

Postbesørges
ufrankeret
(Modtageren
betaler
porto)

**politisk
revy**

194

**DRONNINGENSGADE 14
1045 KØBENHAVN K**

Reserveret postvæsenet

DEMOKRATOLOGI ¹⁾

Bild, Hansen, Jansen, Kjær, Petersen, Petersen

Da universitetet "desværre" kun i enkelte tilfælde kan sælge kandidater og forskningsprodukter direkte til kunderne, virker den traditionelle styringsmekanisme i form af producenternes profitmaksimering indenfor de af aftagerne afstukne grænser ikke.

Den specielle løsning på disse problemer, som markerer forskellen mellem universitetet og andre underleverandører undersøger vi i det følgende på grundlag af et materiale indsamlet af Inga Hansen, Per-Kristian Jansen, Anne-Marie Steen Petersen og Svend Petersen. Tage Bild og Tyge Kjær har bearbejdet materialet og skrevet artiklen.

Teknisk og organisatorisk rationalisering er – navnlig efter anden verdenskrig – blevet et stadig stærkere imperativ for erhvervslivet for at "overleve", dvs. reproducere og forøge kapitalens værdi i den internationale konkurrence.

(Traditionelt defineres kapital som ophobet arbejde, der tjener som middel til ny produktion.

¹⁾ Demokratologi er udtryk for, at man søger at udviske fascistiske og autoritære politiske tendenser ved at udtrykke sig på "demokratisk vis". Det mest ekstreme eksempel på denne mystifikation og politiske forvrængning finder man i "Agnewismen", det mest nærliggende hos de danske "real" - politikere.

Men her som hos Marx opfattes kapitalbegrebet på en anden måde: "eksistensen af en klasse, der ikke ejer andet end sin arbejdsevne, er en nødvendig forudsætning for kapitalen. Det er først det ophobede, fortidige, legemliggjorte arbejdes herredømme over det umiddelbare, levende arbejde, der gør det ophobede arbejde til kapital. Kapitalen består ikke i, at ophobet arbejde tjener det levende arbejde som middel til ny produktion. Den består i, at det levende arbejde tjener det ophobede arbejde som middel til at opretholde og formere dets bytteværdi (jvf. Karl Marx: Lønarbejde og Kapital, Tiden, 1964, pp. 15-47).

I anden række er dette ensbetydende med et krav om en hastig transformation af lønarbejderklassen; efterhånden som det har vist sig rentabelt, er den "simple arbejdskraft" rationaliseret overflødig (med maskiner) og i takt hermed er behovet for uddannet arbejdskraft vokset i de tekniske og administrative funktionærbureaukrater, hvor man skriger efter alle former for specialuddannede teknikere, administratorer og manipulatorer.

Det er hvad borgerskabets sociologer og andre apologeter har kaldt "nedbrydning af classeskel", "demokratisering" og "større mulighed for mobilitet". Vi må imidlertid nøjes med at konstatere, at en hurtig og effektiv transformation af lønarbejderne til specialister (dvs. analfabeter med universitetseksamen, Goldmann²⁾) simpelthen er en nødvendig³⁾ betingelse for kapitalens fortsatte vækst på det nuværende udviklingsniveau.

Hermed er det også blevet en nødvendig betingelse for kapitalens fortsatte formering – i "alles interesse" – at den i stigende grad bestemmer udviklingen af den videnskabelige forskning og uddannelse: forskningen må forvandles til en produktivkraft og den "højere" uddannelse – eller rettere sagt dens bærer, "akademikeren" – må forvandles og underlægges kapitalen som "vare", som special-arbejdskraft, hvis nytte er en effektiv og loyal formidling af kapitalens herredømme over det levende arbejde.

Universitetet har i høj grad måttet indordne sig under denne stigende efterspørgsel efter teknisk og social "know-how" fra erhvervslivet. Den første kundskab vedrører naturbeherskelsen og den anden drejer sig om beherskelsen og styringen af mennesker.

²⁾ Lucien Goldmann: Kritik og Dogmatik, i: "Frigørelsens Dialektik", Bibliotek Rhodos, Kbh. 1969, pp. 113-131).

³⁾ Omend ikke en tilstrækkelig betingelse. I forbindelse med den skitserede kapitalkoncentration står en voksende kapitalcentralisation – de to tendenser forudsætter gensidigt hinanden, og forstærker hinanden.

At den sidste form for kundskab er på vej til at blive lige så vigtig som den første, kan man få et indtryk af ved at lytte til, hvad en "ansvarlig" psykolog siger om behovet for "samfundsrelevant" forskning:

"Der er et skrigende behov for en videnskabelig forskning af de karakteristiske træk hos mennesker i erhvervslivet, der kan skabe en parallel til vor forståelse af de karakteristiske træk ved det tekniske apparat, således at vi kan opnå den størst mulige effektivitet af begge parter bag vort industrielle potentiel. Opbygning af vort industrielle produktionsapparat er til det yderste indrettet på at udnytte produktionsteknikken, de karakteristiske træk ved maskinerne samt materialerne. Operatøren betragtes som den afhængige variable. Han forventes – og gør det heldigvis også – at bøje og tilpasse sig derefter." ⁴⁾

Men hermed er forskeren selv blevet en operatør, som forventes – og også gør det – at bøje sig for kravet om at bøje de andre operatører. Universitetet er blevet underlagt et hegemoni, hvorunder mennesket må bøjes og kontrolleres – for at "vi alle" kan få en stigende "levestandard"

Under disse betingelser er bureaukratiseringen på universitetet skredet rask fremad. Når man på den ene side skal opretholde dogmer om forskningens frihed og objektivitet og på den anden side påfylde studenterne en præfabrikeret "samfundsrelevant" kundskab i overensstemmelse med efterspørgslen, så må undervisningen og forskningen foregå i et autoritært struktureret miljø med fikserede studieplaner og rigid eksamenskontrol. At studenterne underkaster sig kontrollen forklares på den anden side af nødvendigheden af at få en "brugelig" uddannelse – som er en betingelse for at kunne sælge sin arbejdskraft, dvs. leve.

Forbindelsen mellem på den ene side politisk venstreorientering og ulyst

⁴⁾ Mason Haire: Psykologi for Virksomhedsledere. Kbh. 1960, p. 12.

til en "karriere" i funktionærbyråkratiene og på den anden side det antiautoritære og videnskabelige oprør, er derfor ikke nogen tilfældighed.

POLYPTYRET:

Universitetet er ikke en fabrik i normal forstand. Forskningsprodukter og kandidatproduktionen styres ikke direkte gennem køb og salg på et marked. Men hvordan foregår det så? Hvilke former for surrogater er der opstået?

Her står vi ikke særlig stærkt. Vores konkrete viden om, hvad der faktisk sker i universitetsbureaukratiets øvre lag er yderst ringe. Det er iøvrigt et generelt træk for ethvert hierarkisk system. Den viden man har om systemets sociale relationer begrænser sig til dets nedre regioner⁵⁾.

Ligesom arbejdsgiverne igangsætter undersøgelser af arbejderne, staten af borgerne, fængslerne af fangerne etc., så har undersøgelser på universitetet altid været undersøgelser af studenterne.

Det er et generelt træk i samfundet: De magtcentre, der aktivt skaber magtstrukturerne i samfundet, er også dem, der undersøger dem i en manipulativ interesse. Det, der sætter dem igang, og det de undersøger, er "problemer". Men de undersøger ikke helheden (hvori de selv indgår), for så måtte de besvare spørgsmålet om deres egen rolle i den helhed, der producerer de problemer, de undersøger. Dermed ville de undergrave legitimiteten af deres egen magt og dermed mulighed for at kunne iværksætte undersøgelser⁶⁾.

Den viden magtcentrene hermed udvikler genskaber strukturerne, fordi de har magt og fordi den indsamlede viden kun kan anvendes af dem.

⁵⁾ En instruktiv behandling af det "tavs" bureaukrati vil man finde hos Dag Østerberg: Makt og materiell, ZENIT, nr. 11, 1969, pp. 36-41.

⁶⁾ Problemet er mere omfattende behandlet hos Herman Schmid: Vetenskapen och Kontrollen av sociale system, Sociologisk Forskning, nr. 1, 1969, pp. 41-56.

De undersøgelser vi kender af universitetet er derfor kun "halv" viden. Viden om, hvad der foregår i den anden halvdel (toppen) fortøner sig i blå tåge. Det tavse bureaukrati virker som et uforståeligt "polyptyr".

Fra studenters side har man ønsket en "hvidbog" om universitetet. Men vi kan være ganske rolige. En "hvidbog" vil kun fremkomme som et resultat af en lang række "skandaleafsløringer", der fremtvinges gennem aktioner – og u-minister Helge Larsen vil sandsynligvis svare igen med bureaukratibeskyttende politiundersøgelser.

Man kan parallelt hertil forestille sig hvilket postyr det ville vække, hvis en flok arbejdsmænd undersøgte og offentliggjorde interne forhold i arbejdsgiverforeningen eller LO's top. De to kan derimod i skøn samdrægtighed undersøge arbejderne langt ind i deres sjæls vantrivsel uden at en eneste tør kny – arbejderne er jo "problemer", der skal "hjælpes".

MEKANISMER:

Der findes en række muligheder for at kompensere for manglen på den normale markeds mekanisme i forbindelse med forskning og undervisning:

1. Ved den direkte og mest effektive form sidder professorerne som interessenter i erhvervslivet, eller:
2. Erhvervslivets repræsentanter sidder på universitetet.
3. Som en mere indirekte form kan kontakten formidles gennem møder (således som det allerede har fundet sted, og som det foreslås i det nye forslag til "Lov om universiteternes styrelse", hvor det i kommentaren hedder: "... anses for ønskeligt, om der kunne etableres en snæver og mere formaliseret forbindelse mellem aftagerinteresserne og universiteterne").
4. Universitetets kontakt med erhvervslivet eller rettere erhvervslivets kontrol over

universitetet og de højere læreanstalter har et fjerde alternativ gennem d. s.k. kontraktforskning. Emnet behandles ikke her, men findes uddybet i artiklen "Universitetet og det militært-industrielle kompleks".

5. En endnu mere indirekte form for kontakt kan etableres ved, at universitetsbureaukratier fortrinsvis selekterer professorer, der har den "rette" ideologiske holdning eller eventuelt i forvejen har forbindelser til aftagerinteresserne.

I US-imperialismens interesser har den sidste metode vist sig at være udmærket. Den investering, som USA foretager i stipendier til unge "lovende forskere" fra Vesteuropa giver et godt afkast i form af ideologisk loyalitet, når stipendiaterne vender tilbage som lærere. Rent bortset fra de slanter, der kan falde af ved den påfølgende US-export af lærebøger, tekniske hjælpemidler, etc.

Alle former, og måske endnu flere er virksomme. Lad os se nærmere på den direkte form.

1. Professorer som interessenter:

De, der træffer beslutning om forskningen og undervisningen på universitetet og andre højere læreanstalter, kan samtidig varetage kapitalinteresser i erhvervslivet. Interessevaretagelsen kan antage forskellige former for konsulentarbejde, aktiebesiddelse, familieforbindelser, etc. På disse punkter foreligger der ingen officielt tilgængelige oplysninger.

En indikator for den direkte forbindelses omfang kan vi alligevel opnå ved at undersøge, hvor mange professorer der sidder i aktieselskabsbestyrelserne. Disse er tilgængelige i "Greens Fondsaktier", og i Helge Andersen: "Hvem ejer Danmark".

Endvidere er det angivet, om de pågældende professorer sidder i én af de offentlige forskningsfonds, som kan give et fingerpeg om omfanget af deres samtidige direkte indflydelse på

forskningsbevillingerne udover deres "normale" indflydelse som professorer, institutbestyrere, etc.

I denne undersøgelse, som langt fra prætenderer at være udtømmende, har vi fundet frem til følgende liste over forbindelser.

LISTE: Professorer, bestyrelsesposter og aktiekapital for det pågældende aktieselskab. Afgåede professorer er ikke medtaget i listen, men det bør lige nævnes, at tidligere rector magnificus Carl Iversen under sin embedsperiode sad i fire selskaber, hvis samlede aktiekapital var på 126,6 mill.kr.

Listen omfatter kun professorer på Københavns Universitet og Polyteknisk Lærestalt.

Professor: (fagområde):	Aktie- kapital i mill.	Bestyrelsespost i aktieselskab:
Ernst Andersen (jura)	1.0	"Danmarks" liv.gens.
Thøger Nielsen (jura)	30.0	Forvaltning for kapitalanlæg.
	2.5	Investor.
	11.3	Nærum Nylon.
	0.5	Scandinavian-American Nylon-Hosiery.
	0.2	Nordisk Alkali Biokemi.
	67.5	Nordisk Alkali.
		De Danske Sukkerfabrikker.
Allan Philip (jura)	1.5	Brdr. Ostermann Petersen
	0.2	Brdr. Ostermann Petersens boligmont.
	0.1	Comsupco.
	0.5	Padborg Frysehus.
	0.1	Milow Fjernsyn Finans.
	0.3	P.E. Hansen & Co.
Anders Vinding Kruse (jura)	1.0	Nordisk Ulykkesforsikring.
	0.5	Nydalon.
	0.6	Adams Transport Co.
	0.3	Aage Laungs Fabrikker.
	1.0	E. Jul Ejlersen.
Jannik Bjerrum (kemi)	1.2	Georg Bestle.
	1.4	United Wine Import.
	0.6	Riis og Dreyer.
Børge C. Jessen (mat.)	1.5	Dansk Folkeforsikringsanstalt Brand.
	0.5	Dansk Folkeforsikringsanstalt.
	40.0	Carlsberg Bryggeri.
	1.0	Investeringselskab.
Tyge W. Bøcher (botanik)	1.1	Hassings Forlag.
Erik Sparre Andersen (mat.)	12.0	Regnecentralen.
B. Strömngren (teor. atomfysik)	50.0	IBM. (Medl. af Statens naturvidenskabelige Forskningsråd.)
Ove Hoff (mek. teknologi)	1.2	Erling Gad, A/S Handel.
	0.3	Erling Gad, Metalstøberi.

Hyldegaard-Jensen (stærkstrøm)	4.5 50.0	Hellesens. IBM.
V.Å. Jeppesen (anlægsteknik)	1.0 4.0 67.5 5.0 0.6	Dansk Akkumulator. Dansk Kugleleje. De danske Sukkerfabrikker. Vognfabrikken Scandia. Næstved Jernstøberi.
Per Søltoft (kemiteknik)	3.0 2.0 60.0 4.0	Dansk Dammann Asfalt. Blåkilde Møllers Fabrikker. Danske Svovlsyre og Superfosfat F. A/S for kemiindustri. (Medl. af Danmarks teknisk-videnskabelige Forskningsråd.)
Knuth-Winterfeldt (greve, rektor, metallære)	12.0 22.0 3.2 75.0 7.0 51.0	Ford Motor Company. Sadolin og Holmblad. H. Rasmussen & Co. Nordisk Kabel og Trådfabrik. Otto Mønsted. Thrige-Titan. (Medl. af Forsvarets Forskningsråd, Statens teknisk- videnskabelige Fond, Otto Mønstedes Fond, Thomas B. Thriges Fond.)
E. Bjørkman (kemi)	1.0	IIC. (Medl. af Statens teknisk-vi- denskabelige Fond.)
C.H. Gudnason (mek. teknologi)	2.0	Pharmacia.
H. Peülicke (industr.elektronik)	0.7	Amplidan.
Sv. Vørts (el. anlæg)	5.0	Nordisk Elektricitet Selskab.
J. Brinch Hansen (fundering & geoteknik)	2.5	S.F. Luftteknik.
K. Bröchner-Mortensen (medicin)	8.0	Walter Jessen & Co.
C.J. Becker (arkæologi)	2.5	Skelskør Frugtplantage. (Medl. af Statens Humanistiske Forskningsråd.)

Det må understreges, at denne liste kun kan tages som en indikator for, hvordan det borgerlige samfund har forsøgt at løse "kapitalens" problem: styring af kundskabsfabrikken, der er en forudsætning for kapitalens fortsatte vækst. Hvor effektivt det virker skal være usagt - det har vi ingen mulighed for på nuværende tidspunkt at vurdere.

Omfanget af de mere uformelle, men stadig direkte relationer er det i sigens natur næsten umuligt at bedømme.

2. Interessenter som "professorer":

Hvis professorerne ikke kommer til erhvervslivet, kunne erhvervslivet komme til undervisnings- og forskningsinstitutionerne. Her er IBM's

indflydelse på de højere læreanstalter et ganske godt eksempel. (Ganske vist er der tale om en kombination af begge former for direkte indflydelse, idet både prof. Hyldgaard-Jensen og prof. B. Stroömgren er placeret i IBM's bestyrelse).

IBM, International Business Machines, A/S er grundlagt i USA i 1914 og er idag verdens største datamatproducent. Man regner med, at IBM har installeret ca. 60% af verdens ca. 75.000 datamater (1. jan. 1969) og havde ca. 70% af de nye ordrer på datamater i foråret 1969.

Baggrunden for denne succes kan man få et indblik i ved at se på, hvordan firmaet har introduceret sig herhjemme. Det danske datterselskab blev etableret i 1950 og har en aktiekapital på godt 50 mill. kr. I 1964 indgik IBM og undervisningsministeriet en overenskomst om oprettelse af et institut (NEUCC) ved Polyteknisk Læreanstalt. Her opstillede IBM vederlagsfrit en datamat beregnet på undervisning og forskning. Undervisningsministeriet havde tilsyneladende ingen forpligtelser ifølge denne overenskomst – tværtimod blev den ene af de to stabe, der dagligt leder NEUCC, ansat og lønnet af IBM.

Efter 1964 er anvendelsen af datamater stærkt øget og instituttet har yderligere måttet anskaffe supplerende udstyr ved køb eller leje hos IBM. Med den udvikling, vi kan forudsige om anvendelsen af datamater, har IBM's "gave" til læreanstalten nok kunnet betale sig.

Men i virkeligheden er det ikke læreanstaltens IBM-styrede udvidelser, som IBM satser på. Det drejer sig om undervisningen, som er beregnet på læreanstalter i hele Norden.

Hvad underviser man studenterne i på de "gratis"-anvendelige IBM-maskiner? Ifølge NEUCC's kursusplan for efteråret 1969 gennemførtes der 88 undervisningsenheder, hvoraf 57 (ca. 2/3) var forbeholdt undervisning i FORTRAN, som er IBM's specielle kodesprog. Resten fordelte sig på GPSS III, RAX, PL/1, algol og linær programmering.

Når de færdiguddannede studenter bliver ansat rundt om i private og offentlige virksomheder som eksperter i databehandling, skal man ikke bruge megen fantasi for at kunne forestille sig, hvilke datamater, de vil anbefale. Ret meget mere fantasi behøver man heller ikke mobilisere for at kunne forestille sig, hvad det kommer til at koste at forny de hastigt forældede maskiner, når IBM bliver enehersker på markedet.

I det perspektiv er den "støtte" på 45.000 \$, som IBM hvert år udbetaler til forskning på NEUCC, ikke bare filantropisk u-landshjælp. Danmark vil til overflod komme til at betale studenternes "taknemlighedsgæld" til IBM A/S, USA – vor herres eget land.

3. Indirekte kontakter:

I løbet af foråret 1969 blev kritikken af den ideologiske styring af forskningen og undervisningen, og kravet om medindflydelse så kraftig, at der efterhånden blev grund til at nære bekymring for "effektiviteten". Mens man beskyldte kritikerne for at være "en højtråbende minoritet", handlede den virkelige minoritet skjult og tavst. Det eneste spor denne aktivitet efterlod sig i første omgang, var en lille unanseelig notits i Information d. 18.6.69:

"Regeringens møderække med repræsentanter for industri og forskning på Marienborg er netop afsluttet, men forhandlingerne må ikke komme offentligheden for øre. På det sidste møde forleden blev der indgået aftale mellem deltagerne om ikke at videregive indholdet af drøftelserne, fortæller formanden for Industrirådet, direktør C. Hill-Madsen".

I det hele taget skulle alt gerne holdes skjult. For et par måneder siden kunne Lasse Ellegaard (Information) referere et møde i Militærteknisk Forening, hvor prof. K. Refslund (fluid mekanik, medlem af Statens tekniskvidenskabelige Fond, leder af Forsvarets Forskningsråd), kontorchef Flemming Claussen (Industrirådet), dir. Erik Elnegaard (A/S Bravour), etc. diskuterede muligheden for at mildne luften for den stækkede våbenindustri,

uden at "visse politiske kredse" kunne afstedkomme "støv hvirvlet op". At skidtet alligevel blev trukket frem i lyset af Information var bestemt ikke meningen; næste gang vil man sikkert handle mere forsigtigt.

Hvad diskuterer man på disse møder. Hvilke visioner har erhvervslivet med sin "medindflydelse". Fornylig fik vi et lille indblik i dette, da en af deltagerne i Marienborgmøderne lattede lidt for sløret. I en kronik i Politiken (d. 2.1.70) skrev teknisk direktør for De danske Sukkerfabrikker (som prof. Thøger Nielsen og prof. Jeppesen er bestyrelsesmedlemmer i), formand for Danmarks teknisk-videnskabelige Forskningsråd og medlem af bestyrelsen for Statens Lånefond for Erhvervsforskning, H. Brüniche-Olsen:

"De styrings- og koordinationsproblemer, som har præget den tekniske institutforskning både her og i udlandet, kan man stort set komme ud over ved at lægge forskningen ud i industriens egne laboratorier og konstruktionsafdelinger. Derved sikrer man sig, at hele innovationsprocessen lige fra idéundfangelse og markedsundersøgelse, udvikling og forskning over afprøvning og produktionsmodning til den endelige kommercielle produktion kan ske som et kontinuerligt forløb indenfor den samme virksomhed, og projektet skal højest overføres fra afdeling til afdeling, efterhånden som processen skrider frem".

Det må siges at være den mest rationelle løsning. Da professorerne i forvejen sidder i aktieselskabernes bestyrelser, hvorfor så ikke flytte hele molevitten derud. Innovations-tænkningen på Marienborg ligger åbenbart på et mere desperat niveau, end vi har forestillet os. Ydermere løser forslaget problemerne om den manglende disciplin på universitetet. I de militærlignende fabriksbureaukratier er moralen og disciplinen ulige lettere at opretholde; hvis studenten eller forskeren ikke vil lystre, kan ledelsen bare fyre ham, fordi han er en "dårlig videnskabsmand".

For psykologer, sociologer o.lign. vil en sådan ordning simpelthen blive et eldorado: "problemerne"

befinder sig lige uden for kontordøren. For at få fat i testobjekterne og eksperimentmaterialet behøver man kun at gå ned på arbejdsgulvet.

4. Selektion af professorerne:

En nærmere behandling af dette spørgsmål findes i Kurasje-artiklen: "Professorvældet – statistisk set"; vi skal her blot gentage konklusionen: den mest skæve rekruttering i uddannelsessystemet finder sted på professionsniveau, idet rekrutteringen næsten udelukkende finder sted fra de højeste sociale lag (de besiddende klasser).

POLITIKERNE:

I løbet af sommeren og efteråret 1969 begyndte næsten alle politiske partier (sært nok) at tale om demokratisk kontrol med forskning og undervisning. Mogens Camre sagde fx.: "Universitetets selvstyre er et levn fra den tid, hvor det politiske demokrati endnu ikke eksisterede, men i dag må det forekomme grotesk, at nogen hævder, at forskning og videnskab ikke tåler demokratiets indblanding (...) alle afgørelser om uddannelsernes opbygning og indhold må overgå til Folketinget". (Information, d. 13.9.69). Er socialteknokraten Camre ubekendt med, at Folketinget gennem finansloven allerede har indflydelse, glemmer han, at selv de mest ligegyldige ting vedrørende "uddannelsernes opbygning og indhold" fastsættes af undervisningsministeriet, eller er han blot en af de traditionelle "tågeslørsfabrikanter" – forklar dig med den etablerede demokratologis vendinger og ingen – end ikke du selv – vil kunne gennemskue dine faktiske hensigter og de forhold, hvoraf disse hensigter udspringer.

Lad os tage et andet eksempel. Partiet Venstre har en særlig evne til at vade i kluntede formuleringer, når det gælder om at udtrykke sig "diplomatisk". I det nye principprogram "Fremad mod år 2000" hedder det i et afsnit om fagråd:

"Endvidere må brugere af den færdige uddannelse sikres reel medindflydelse på undervisningsplaner, pensumkrav,

m.v. Hertil kan føjes, at hvis direkte medlemskab af brugerrepræsentanter i fagråd skulle gøre dette for tungt virkende i det løbende arbejde, bør et permanent udvalg af brugere have adgang til at medvirke på de relevante områder" (p. 41).

Man kunne måske tro, at "brugere af den færdige uddannelse" er dem, der har taget en uddannelse; men for at der ikke skal herske tvivl, fortsætter Danmarks Liberale Parti:

"Når den sidstnævnte gruppe ønskes inddraget, skyldes det, at den langt overvejende del af de studerende søger en erhvervsuddannelse. Det er derfor rimeligt, at de, der udøver erhvervet, sikres en medindflydelse. Det må dog understreges, at uddannelsen stadig skal foretages på videnskabeligt grundlag".

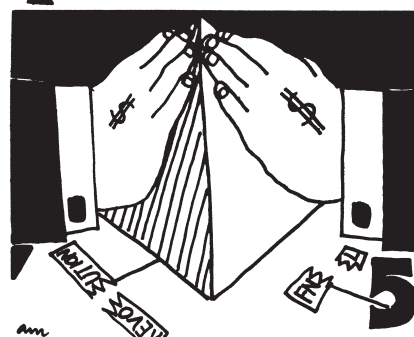
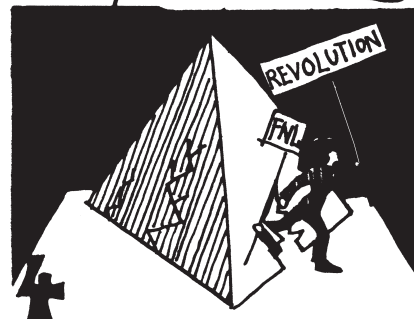
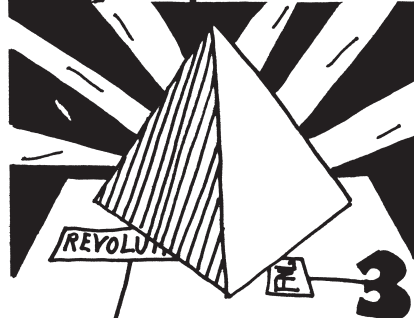
Det er hvad Venstre mener med "medindflydelse", det er hvad Camre mener med "demokratiets indblanding", det er hvad alle realpolitikere med indsigt i den "borgerlige nødvendighed" mener – og det er hvad u-minister Helge Larsen er igang med at få lovfæstet med sit "forslag til lov om universiteternes styrelse".

Efter studenteroprøret er hidtil skjulte relationer mellem universitetet og erhvervslivet blevet subjektivt erkendelige. Denne "erkendelse" har pludselig medført at det er blevet et "politisk problem", som må løses med "demokratiets indblanding".

Men styrelsesloven medfører ingen reel ændring i forholdene. Med denne lov er de relationer som i forvejen var virksomme blot blevet "demokratisk" legitimerede. Samtidig er stærke kræfter for alvor gået igang med at udbygge denne styrelse.

Hertil er studenteroprøret nået. Det er hvad der hidtil er kommet ud af kravene om demokratisering og samfundsrelevans: en lille krusning i en uændret strukturs juridiske og politiske overbygning.

Hvad det kommer an på nu er en VIRKELIG ÆNDRING.

am

UNIVERSITETET OG DET MILITÆR-INDUSTRIELLE KOMPLEKS

Flemming Bahner, Thomas Boje, Jens Brinch og Svend Petersen.

For at belyse samspillet mellem erhvervslivets interesser og den videnskabelige aktivitet, har artiklens forfattere valgt et konkret eksempel som udgangspunkt: forholdene på Polyteknisk Lærestanstalt, Danmarks Tekniske Højskole.

Dette fører over i en gennemgang af Pentagons indflydelse på dansk forskning. I artiklen anføres at de Pentagon-finansierede forskningsprojekter både i Danmark og i resten af den frie, vestlige verden er udtryk for en indirekte hjerneflugt til U.S.A., og at en stor del af denne forskning harmonerer næsten uhyggeligt med militærets interesser.

I et afsluttende teoretisk afsnit foretager forfatterne en analyse af forskningens forhold til finanskapitalen i det senkapitalistiske samfund og viser, hvorledes forskningen både direkte og indirekte tjener finanskapitalens profitinteresser.

Artiklen munder ud i en formulering af en alternativ målsætning for videnskabelig praksis.

LABORATORIET FOR ELEKTROMAGNETISK FELTTEORI: et lærestykke.

1. Organisation:

Laboratoriet for elektromagnetisk feltteori, der er et selvstændigt laboratorium under Danmarks Tekniske Højskole (DTH), er sammensat af fem forskellige grupper. Grupperne dækker områderne elektromagnetisk teori, mikrobølger, det radiodøde rum og et værksted.

Den samlede stab på laboratoriet er 38 personer.¹⁾ Laboratoriets leder er Prof. H. Lottrup Knudsen, og det havde i 1968/69 ialt 46 studerende indenfor de nævnte områder.

Det specielle ved laboratoriet er det radiodøde rum, der må betragtes som et specielt måleinstrument, selv om det er en stor sort bygning beliggende umiddelbart ved siden af selve laboratoriet. Det radiodøde rum har været ret kostbart, idet det er isoleret på en måde, der forhindrer alle radiobølger i at trænge gennem det, og det betegnes af fagfolk som et af de bedste i Europa.

I rummet kan man under eksperimentelt kontrollerede betingelser foretage målinger bl.a. af antenner sende- og modtageevne, og dette er netop en af laboratoriets vigtige opgaver.

2. Forskning:

Laboratoriets forskning falder som al anden forskning på DTH i 2 grupper: de bestilte undersøgelser og institutforskningen.

Ved de bestilte forskningsprojekter, hvor opgaven defineres af organisationer og virksomheder uden for DTH, som også betaler denne forskning, er erhvervslivets indflydelse naturligvis særlig stor. Vi ser i årsrapporten, at laboratoriet bl.a. har undersøgt antenner for INMENTIC A/S og BANG OG OLUFSEN i Struer.

Laboratoriets radiodøde rum er noget ganske specielt, idet alle og enhver kan låne det mod erlæggelse af den fastsatte leje, omkring 1000 kr. pr. dag. Blandt de organisationer, der har brugt det i 1968/69, findes både statsinstitutioner og private firmaer, indenlandske såvel som udenlandske. Statsinstitutionerne var LUFFTARTSDIREKTORATET og SØVÆRNETS TELEVÆSEN. Blandt det danske erhvervslivs repræsentanter finder man B&O, ELEKTRONIKCENTRALEN og NORDISK ANTENNEFABRIK A/S.

De udenlandske firmaer var KONGSBERG VÅPENFABRIKK (Norge) og MESSERSCHMIDT=BÖLKOW=BLOHM GMBH. fra Tyskland, der henholdsvis har undersøgt granatantener og raketter.

Forskellen mellem den forskning, laboratoriet udfører for private firmaer, og firmaernes egen forskning i det radiodøde rum, er, at i det førstnævnte tilfælde offentliggøres alle forskningsresultater, hvorimod det er firmaernes private ejendom, når de selv udfører forskningen. Offentliggørelsen er stadfæstet i reglerne for kontraktforskning på DTH, hvor det siges, at resultaterne af den bestilte forskning ikke må påføre "den assistance, der kan ydes fra anden side ubillig konkurrence".

Når private lejer det radiodøde rum vedrører deres arbejde egentlig ikke selve laboratoriet, er det blevet sagt til KURASJE. Og således får Lottrup Knudsen og de øvrige ansatte ren samvittighed og frikender sig selv for ansvar, når f.eks. KONGSBERG VÅPENFABRIKK kontrollerer styreantener på deres målsøgende missiler. De ansvarlige ledere på DTH har overhovedet ingen problemer og gør sig tilsyneladende ingen overvejelser med hensyn til det berettigede i at udlåne

videnskabelige faciliteter til rustningsindustrien – for det vedrører jo egentlig ikke laboratoriet, og desuden betaler de jo for det.

Nej – det vedkommer kun andre end firmaet selv på den måde, at den danske stat gennem sit undervisningsministerium finansierer opbygningen af faciliteter, der både kan bruges og – hvad værre er – også bliver brugt til bombekontrol. Den danske stat stiller ressourcer til rådighed for rustningsindustrien, både i form af instrumenter – det radiodøde rum – og i form af intellekt, idet man mod passende ekstrabetaling kan få højtkvalificerede teknikere med i lejemålet.

Ideologien bag denne holdning er den snart herostratisk berømte/berøgtede saglighedsideologi, hvor den "objektive" videnskabsmand hverken kan eller vil tage stilling til, hvorledes videnskabens resultater og instrumenter skal eller bør bruges. Derfor lader man stå til: alle kan få adgang til det radiodøde rum, blot de venter til det bliver deres tur, idet de må følge den orden, deres ansøgninger kommer i.

Det princip, som hyldes på DTH såvel som på alle andre forskningsinstitutioner, kan udtrykkes – let omskrevet – i velkendte ord: Hvad der er godt for erhvervslivet dvs. kapitalen, er godt for Danmark – og så er det endda underordnet hvilket erhvervsliv, dansk, norsk eller tysk. Det harmonerer godt med en opfattelse af, at kapitalen er international og udøver sit herredømme uden hensyn til nationalstatens snævre grænser.

Industriens interesser kommer også ind i den almindelige forskning og undervisning. Et firma i Aarhus, TERMA A/S er blevet kontaktet af laboratoriet. TERMA bygger og konstruerer en bestemt antenntype, som en ældre studerende ved laboratoriet arbejdede med til sin afsluttende opgave. Han stod og manglede en antenne til at foretage målinger på, og TERMA havde netop den han skulle bruge. Da de første målinger var foretaget, stillede laboratoriet en opgave over denne antenntype, som et hold af studerende afleverede 10 forslag til.

Industriens aldrig svigtende samarbejdsvilje viste sig straks, idet TERMA byggede alle ti antenner – oven i købet gratis.

TERMA fik på denne måde en vældig støtte til sin produktudvikling, og produktudvikling er en meget vigtig faktor, når man skal bevare en stabil profit. Det gælder dog ikke bare TERMA, men alle de virksomheder, der bestiller og får gennemført forskningsprogrammer, at de gør det for at sikre deres profit gennem udviklingen af nye produkter. Man kan selvfølgelig vælge at anskue problemet som Mogens Fog: "Vores grundregel er, at vi ikke vil have kontraktforskning, hvor resultaterne ikke må offentliggøres." (Politiken 17/1-70).

Dette er for de ansvarlige en tilstrækkelig sikring af videnskabens postulerede neutrale stilling i samfundet. Offentlighed omkring forskningsresultaterne er dog ikke nogen sikring af den videnskabelige neutralitet, idet alene det faktum, at private firmaer og laboratorierne teknikere arbejder med et problem op til måske ét år før andre opdager, at der overhovedet er et problem, giver nogle virksomheder en fortrinsstilling frem for andre i samme branche.

U.S.A.F. OG DANSK FORSKNING.

Som institutforskning er der ialt gennemført 36 projekter på laboratoriet i den betragtede periode.

KURASJE har set nærmere på projekt nummer 10: "Backfire Antennas", der er gennemført af E. Dragø Nielsen og K. Pontoppidan. Resultaterne af disse undersøgelser er beskrevet i en rapport, R 69, samt i en artikel i et fagblad. Projektet er blevet støttet af U.S.AIR FORCE, CAMBRIDGE RESEARCH CENTER gennem European Office of Aerospace Research, United States Air Force ved kontrakt nr. F 61052 67 C 0056.

Det er jo ikke længere nogen nyhed at det amerikanske militær finansierer forskning i Danmark og har gjort det gennem de sidste 10 år. Politiken tog det op på forsiden d. 16/1-70. Samme dag udtaler E. Knuth-Wintherfeldt, der er rektor for DTH, til Berlingske Aftenavis at han "på de betingelser, det amerikanske flyvevåben stiller for støtte til de to forskningsprojekter på DTH ville modtage støtte til forskningen fra Kina, Sovjetunionen eller en hvilken som helst anden stat".

Hvordan er så de betingelser, der efter Knuth-Wintherfeldts opfattelse udelukkende er til gavn for dansk forskning og helt aideologiske?

Med hensyn til selve udvælgelsen af projekter sker det ved at en given forsker finder 3-4 problemer, som han gerne vil undersøge. Disse formulere han så som konkrete projekter med en forskningsplan, budget o.s.v. og sender dem derefter til det amerikanske militær, enten hæren, flåden eller flyvevåbenet, der hver især finansierer forskning i udlandet. På DTH er det udelukkende flyvevåbenet, det drejer sig om, og når USAF har gennemset og vurderet forslagene, udvælger de ét.

Næste trin er forhandlinger mellem USAF og den pågældende forsker, og hvis de falder tilfredsstillende ud, oprettes en kontrakt. Forskeren er herefter ansat af det amerikanske flyvevåben, der betaler hans løn og øvrige lønninger og materialeudgifter i forbindelse med projektets gennemførelse. DTH udbetaler dog den kontraktansatte hans løn på samme måde som de normaltansatte. USAF fører løbende kontrol med projektets forløb gennem inspektionsbesøg af embedsmænd fra kontoret i Bruxelles og desuden gennem de rapporter, som forskeren er pligtig til at indsende hvert kvartal.

Disse vilkår ser tilsyneladende ganske fordelagtige ud, og man fristes til at spørge, hvad Pentagons udbytte overhovedet er i denne handel. Pentagons fordel er ganske stor, for reelt er der blot tale om er maskeret form for brain-drain - hjerneflugt - idet de på denne måde får udført både grund- og målforskning uden at belaste deres egne forskningsinstitutioner hjemme i U.S.A. Den af Pentagon finansierede forskning i udlandet er dermed medvirkende til at opretholde den videnskabelige og teknologiske kløft mellem U.S.A. og resten af den vestlige verden. Desuden har Pentagon endnu en stor fordel, idet de har et overblik og kan kombinere, fordi de har mange forskningsprojekter løbende i adskillige lande. Dette gør, at Pentagon kan få en enkelt forskers projekt til at passe ind i deres egen helhed og hele tiden sikre sig de nyeste forskningsresultater fra næsten alle områder.

I Danmark er det ikke blot DTH, der nyder godt af Pentagonsforsknings-

støtte, hvilket fremgår af nedenstående oversigt.

RESEARCH STUDIES BEING CONDUCTED ABROAD, ACTIVE ON JAN. 1. 1969: DANMARK.

Military Dept.	Contracted agency	Title	Cost 1000 \$	Estimated date of completion	contract no.
N	Marine Biological Laboratory	Ecological Investigations on Bottom Living Marine Animals	12,0	April 69	F61052-67C-0089
F	Danske Meteorologiske Inst.	Ionospheric Research Using Active Satellite Transmission	28,0	Feb. 69	AF61-052-828
F	do.	Artic Geomagnetic Observations	5,5	Mar. 69	Af61-052-00935
F	Technical University of Denmark	Material Properties at High Strain Rates	18,0	do.	F61052-68-C-0032
F	do.	Conduct Theoretical and Experimental Studies of Backfire Antennas	31,0	Dec. 69	F61052-67-C-0056
			94,5		

Military dept. code: A-Army, N-Navy, F-Air Force

kilde: Congressional Record – Senate, May 1, 1969 p. S4425

Da den amerikanskfinansierede forskning i Danmark kun udgør en ringe del af hele Pentagons udenlandske forskningsprogram, er det meget svært at sige noget om forskningens art eller karakter, især spørgsmålet om strategisk kontra ikke-strategisk forskning. Den samme Congressional Record, som er anvendt ovenfor, indeholder en oversigt svarende til den for Danmark over ialt 441 projekter fordelt på 44 lande til et samlet beløb af 30,4 mio. \$, d.v.s. langt over de 7,5 mio., der har været nævnt i Politiken. En numerisk sammenfatning af denne oversigt er medtaget som appendiks til denne artikel, idet selve originalen er på 8 sider.

Selv om oversigten kun indeholder ikke klassificeret forskning, d.v.s. forskning, der ikke direkte har nogen militær anvendelse for øje, er der dog visse typer af projekter, der går igen i mange lande. Nogle af de enkelte projekter har for den ukyndige læser absolut militær relevans.

De hyppigst tilbagevendende projekter er udforskning af ionosfæren ved hjælp af satellitter. I 15 af de 44 modtagerlande findes denne ionosfæreforskning, og i de fleste tilfælde har projektet nøjagtig samme titel som det danske på Meteorologisk Institut. De 15 lande er omhyggeligt fordelt på alle verdensdele. Dette viser, at det aldeles ikke er nogen garanti, at det er den enkelte forsker, der efter egne interesser formulerer problemerne, så længe Pentagon sidder i den sidste ende og kan få løsrevne projekter til at passe ind i en helhed.

De paramilitære eller militært relevante projekter findes også i adskillige lande, og de vedrører næsten alle problemer i forbindelse med atomar, biologisk og kemisk krigsførelse. I Argentina arbejder man f.eks. på et projekt, der skal finde frem til "effective protective and therapeutic drugs against radiation sickness", og strålesyge følger som bekendt altid efter abomber. I Tyskland og i Japan

undersøger man chock og chockbølger, hvilket også er en effekt af a-bomber og almindelige bomber. I Heidelberg på Max Planck Institut für Kernfysik undersøger man, hvorledes (radioaktivt) støv spredes.

I mange lande findes projekter, der beskæftiger sig med epidimologisk forskning. Det kan naturligvis anvendes til gavn for menneskeheden at kende epidimiernes forløb og spredning, således at man kan bremse dem, men det kan i endnu højere grad anvendes til bakteriologisk krigsførelse, da det altid er lettere at sprede epidimier end at standse dem, jvfr. den seneste influenzaepidimi.

Denne gennemgang af enkelte forskningsprojekter naturligvis tendensiøs, idet vi har valgt de projekter ud, der bedst illustrerer det, som vi ville vise her. Men samtidig indeholder listen kun offentligt tilgængelige oplysninger, så den må anses for at være et minimumsestimat for de virkelige forhold. Det forekommer indlysende, at der også kan findes eksempler på direkte militær forskning for Pentagon i Danmark, men hvorfor i alverden skulle nogen udsætte sig for kritik ved at offentliggøre det.

KONKLUSION.

Som konklusion vil vi her betragte nogle af de politiske konsekvenser og den politiske anvendelse af den objektive, afideologiserede videnskab.

Udgangspunktet er, at enhver videnskab har en samfundsmæssig nytteværdi. Ingen videnskab eksisterer i et samfundsmæssigt vakuum, og både målog grundforskning har et eller andet formål. Netop formålet medfører, at videnskaben får en nytteværdi. Lige gyldigt hvor ofte forskerne hævder, at de kun arbejder ud fra deres egne videnskabelige interesser, skjuler det dog ikke, at de og dermed deres videnskab er en integreret del af det samfund, de virker i.

Før man ser på, hvem videnskaben er til nytte for, må man have en model af samfundet, der viser, hvilke interesser og grupper, der findes i den eksisterende historiske samfundsformation – det højtindustrialiserede senkapitalistiske samfund. For at kunne anvendes ved en analyse må modellen også vise, hvilke magtrelationer, der findes mellem grupperne.

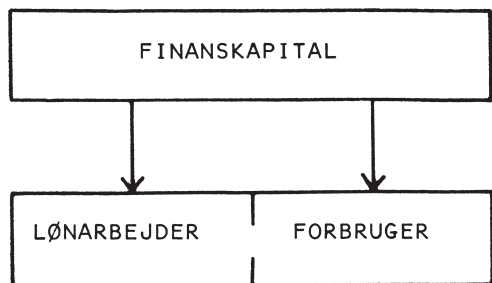
I det senkapitalistiske samfund finder man, som i alle tidligere samfundsformationer, 2 hovedklasser: udbytterne og de udbyttede.

Som fællesbetegnelse for udbytterklassen har vi valgt begrebet Finanskapital (FK). FK omfatter både personer, organisationer og institutioner, blandt andre bankerne, virksomhederne, store og små selvstændige, statsbureaukratiet med både militær, administratorer og universiteter mfl. Den udbyttede klasse består udelukkende af individer. Fælles for alle disse individer er deres dobbelte rolle i forhold til FK: dels rollen som (produktiv) lønarbejder og dels rollen som forbruger.

Implicit givet i relationen udbytter – udbyttet er en antagelse om, at udbytterne har kontrol og magt over de udbyttede. FK's kontrol og magt er total. I den gamle dominansrelation arbejder – kapital skabes magten i kraft af, at arbejderen er tvunget til at sælge sin arbejdskraft. I den nye dominansrelation forbruger – kapital udøves magten i kraft af, at FK styrer forbruget ved at kontrollere marke-

det gennem at bestemme udbuddet. Den liberalistiske opfattelse af et marked styret af den frie konkurrence er forlængst blevet en illusion gennem de enkelte virksomheders naturlige udvikling til monopolistiske storforetagender (se f.eks. Baran & Sweezy: *Monopoly Capital*, London 1966).

Den teoretiske model, som vi arbejder med, kan fremstilles grafisk:

→ = udøver magt over

Hvorledes handler videnskaberne i FK's interesse?

De tre hovedtyper af videnskab tjener forskellige formål:

A. de tekniske videnskaber, naturvidenskaberne, er direkte knyttet til FK's profitinteresse gennem deres betydning for alle de teknologiske fremskridt.

Via den teknologiske udvikling kan FK opretholde markedet gennem et stadigt udbud af nye varer, således at de udbyttede fastholdes i deres rolle som forbrugere. Samtidig fastholdes de i deres rolle som lønarbejdere, idet FK for hver arbejdsfunktion den afskaffer gennem den nye teknologi skaber en ny. I stedet for frigørelsen fra arbejdet bevares slaverollen, selv om formen måske ændres en smule.

B. de hermeneutiske – fortolkende – videnskaber. Denne gruppe omfatter især historie, sprog, litteratur, d.v.s. alle humaniorafag.

De hermeneutiske videnskabers arbejdsområde er det ideologiske, hvor de skal legitimisere de bestående magtrelationer. Således skal de overbevise/indoktrinere

den udbyttede til selv at opfatte sin rolle som naturgiven. Det sker gennem overførelse af overklassens og dermed FK's værdinormer til den udbyttede.

Et eksempel herpå er litteraturforskningen, som faktisk altid har beskæftiget sig med finkulturen og de finkulturelle værker, der netop er bærere af disse værdinormer.

C. de sociale videnskaber.

Disse arbejder også på det ideologiske plan. For overskuelighedens skyld kan man skelne mellem forskellige discipliner:

1. sociologi/psykologi. Deres arbejdsområde er direkte den menneskelige adfærd. Den måde, som deres videnskabelige resultater både kan bruges og bliver brugt på i FK's tjeneste, er styring af de udbyttedes adfærd. Det viser sig i deres valg af forskningsproblemer f.eks. trivsel på arbejdspladsen, problemer vedrørende afvigere og afvigelser – stofbrugere – o.s.v. FK's ideelle mennesketype er det problemfrie, arbejdsvillige menneske, og skabelsen af dette kan kun ske ved sociologiens og psykologiens beredvillige indsats. På det teoretiske område er især sociologien med til at forplumre samfundets egentlige magtforhold ved at benægte eksistensen af klasser og klasse modsætninger, som det f.eks. viser sig i stratifikationsteoriene.
2. økonomi og jura. Begge skal legitimisere de bestående magtforhold i samfundet. Økonomien gør det ved at afideologisere vidtrækkende politiske beslutninger under dække af saglighed, hvorved ethvert angreb eller bare indsigelse mod disse beslutninger bliver umuliggjort. Den økonomiske videnskab er jo pr. definition objektiv, neutral og saglig, således at kritikere af beslutningerne altid fremstår som tåber. Eksempler på afideologiseringen er bl.a. kommissionsrapporter som Kurt Hansen-udvalgets, v. Eyben-udvalgets og selvfølgelig de "økonomiske vismænd". Afideologiseringen bliver dermed også forudsætningen for

teknokraternes indflydelse og magt i den politiske beslutningsproces. Juraens formål er at formulere det retsligt-legale grundlag for de bestående ejendomsforhold. Her igennem legitimerer den FK's vilkårlige overgreb mod dem, den udbytter. Denne legale undertrykkelse viser sig mest direkte i lovgivningen vedrørende produktion og arbejde, eksempelvis arbejds "u" retten og det nyeste skud på stammen, arbejdsformidlingsloven eller deportationsloven. Det

viser sig også på andre områder, hvor f.eks. loven om afbetaling er medvirkende til at fastholde de udbyttede i begge deres roller Fælles for de sociale videnskaber er at de medvirker til at skabe en forbruger, der harmonerer med FK's forbrugerideal, nemlig én, der lydigt og villigt konsumerer hvad som helst. Gennem markedsføring (markedskontrol) manipulerer man forbrugeren til at tro, at det er i hans interesse, at der produceres 10 slags sæbe, tandpasta, 100 bilmærker o.s.v.

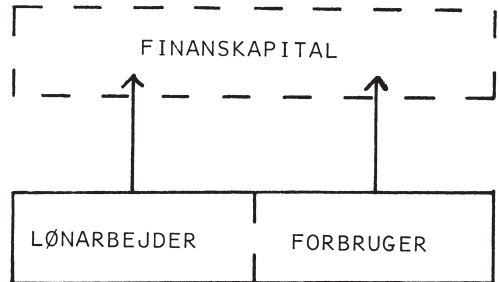

Hvis normale mennesker skulle deltage i de aktiviteter, som videnskabsmanden deltager i i dag, ville de blive sindssyge. Det er ikke nogen gåde, hvordan videnskabsmanden undgår at lade sig påvirke af sin stilling og funktion som FK's forlængede arm, når man betragter den mytologiske sfære, han svæver rundt i. Gennem sine myter – myten om videnskabelig objektivitet, myten om neutralitet, myten om værdifri forskning – beskytter han sig mod den latente sindssyge. Ud over disse videnskabelige myter opretholder han også sin personlige integritet gennem politiske myter, præget af en korporativistisk opfattelse af, at "det til syvende og sidst jo kommer os alle til gode". (om mytologiseringen se f.eks. Barthes: Mytologier Rhodos 1969).

Vender vi tilbage til vores udgangspunkt om videnskabens nytteværdi, kan man nu indføre distinktionen mellem legitim/illegitim forskning. Den illegitime forskning er den, som vi har taget op her både i eksemplet fra DTH, i amerikansk forskning i øvrigt og i denne analyse af videnskabens funktion i det senkapitalistiske samfund. Den

er illegitim, fordi den som vist tjener FK's snævre profitinteresser.

Den legitime forskning har til formål at nedbryde FK's kontrol og at afskaffe udbytningsrelationen. Ser vi igen på vores teoretiske model, indebærer dette formål, at videnskaben skal være med til at vende magtrelationerne:

Ud fra dette kriterium bør al videnskabelig aktivitet vurderes.

¹⁾ "Annual Report of The Laboratory of Electromagnetic Theory, The Technical University of Denmark, for the Academic Year 1968/69, D 97.

APPENDIKS.

Fortegnelsen over Pentagonfinansierede forskningsprojekter over hele verden. (Projekterne er virksomme 1/1 1969, opgørelsen er pr 1/5 1969).

Land	antal projekter	beløb i 1000 \$
Belgien	15	1099,9
Danmark	5	94,5
England (hele U.K.)	73	2869,1
Finland	2	126,0
Frankrig	14	430,7
Grækenland	5	223,6
Holland	5	259,5
Island	1	50,0
Italien	22	888,5
Norge	12	4555,4
Schweitz	6	142,8
Spanien	6	306,7
Sverige	15	1006,5
Tyskland	21	679,0
Østrig	11	394,1
Europa ialt	213	13126,3

Iran	1	70,0
Israel	32	1751,5
Libanon	5	432,9
Ægypten	1	13,9
Mellemste østen ialt	39	2268,3
Ceylon	1	0,6
Indien	3	48,0
Indonesien	1	8,3
Japan	25	533,8
Korea	5	87,9
Malaysia	2	75,0
Philippinerne	8	213,1
Taiwan (Formosa)	5	98,5
Thailand	9	1039,1
Asien ialt	59	2104,3
Ghana	1	10,0
Kenya	1	20,0
Afrika ialt	2	30,0
Argentina	8	241,5
Bermuda	1	29,0
Bolivia	2	121,0
Brasilien	13	473,7
Chile	7	282,7
Colombia	2	45,0
Costa Rica	1	7,4
Equador	1	29,0
Jamaica	3	99,6
Peru	14	448,3
Uruguay	7	282,7
Sydamerika ialt	55	1896,5
Australien	14	1138,9
New Zealand	4	96,4
Canada	55	9760,4
Hele verden ialt	441	30421,1

Kilde: Congressional Record – Senate, may 1, 1969 pp. S4423-S4430.

HJERNEPRODUKTION

Kjeld Schmidt

Den danske stats undervisningsministerielle funktioner bæres p.t. af en Helge Larsen. Han har hidtil ikke været mere umulig end situationen, så han bærer med rette sin byrde med et smil, ja, efterhånden er bærer og byrde blevet ét kød – for ikke at sige ét fedt.

Disse undervisningsministerielle hjernevindinger har d. 27. november 1969 i Folketinget begået nogle såkaldt principielle betragtninger over de højere læreanstalters "målsætning", d.v.s. deres funktion i det senkapitalistiske samfund:

"Universiteter og højere læreanstalter er institutioner for forskning og undervisning, hvor man henter viden og udvikler forskeranlæg – en arbejdsplads, ikke et forum for missionerende ideologier, en arbejdsplads, hvor man erhverver kritisk holdning, bl.a. til efterprøvelse af ideologier, andres og ens egne, gamle som nye. Og naturligvis også til efterprøvelse af uddannelsen selv – den uddannelse, der af de samme kritiske kredse betegnes som en eneste indoktrinering. Det tager jeg ganske roligt. Den såkaldte borgerlige indoktrinering har dog ikke været så dominerende, at den har hindret kritikerne i at udforme eller acceptere ideologier, der kræver den absolutte indordning. Her er virkelig tale om indoktrinering både som middel og mål".

Er der mon et hul midt i universet, hvor universitetet har sit sæde? Eksisterer universitetet i et tomrum? Hvilken erkendelsesinteresse ligger

til grund for universitetets forskning og undervisning?

"Såvel samfundet som erhvervslivet har krav på, at uddannelsen er effektiv ikke mindst i den forstand, at den giver reelle og solide kundskaber. De er nødvendige arbejdsredskaber, og behovet for dem er større end før, men samfundet og erhvervene kan ikke nøjes med det. Evnen til at forny sig og at kunne omstille sig, med andre ord evnen til at være selvstændig i sin holdning til problemerne, bliver af større værdi i sig selv og i forhold til effektiviteten".

I de undervisningsministerielle hjernevindinger er der ikke nogen modsætning mellem på den ene side, at universitetet er en arbejdsplads, hvor man erhverver kritisk holdning, og på den anden side at såvel samfundet som erhvervslivet har krav på at uddannelsen er effektiv, ikke mindst i den forstand, at den giver reelle og solide kundskaber; ja, der er ikke i de undervisningsministerielle hjernevindinger nogen modsætning mellem "evnen til at kunne forny sig og at kunne omstille sig" og "evnen til at være selvstændig i sin holdning til problemerne".

Det er ikke chokerende, thi i de undervisningsministerielle hjernevindinger er "samfundet og erhvervene" (d.v.s. den borgerlige stat og kapitalierne) naturgivne fænomener, der adlyder de evige naturlove. Hvem ville bebrejde universitetets hovedbygning, at den ikke er i stand til at

overvinde tyngdeloven og svæve frit mellem himmel og jord? Nå, men hvem vil så bebrejde universitetet, at det ikke er i stand til at overvinde det kapitalistiske samfunds tyngdelove? Den omtalte "kritiske holdning" er altså kun kritisk under forudsætning af kapitalens herredømme.

I de undervisningsministerielle hjernevindinger er samfundsordenen – om ikke skabt af Gud Fader (han er jo død), så dog i overensstemmelse med Naturens Orden. I den undervisningsministerielle terminologi er "kritisk holdning" til "ideologierne" altså affærdigelse af den videnskab, der vil forstå den nuværende Samfundsorden som en historisk-transitorisk samfundsformation; affærdigelse af den videnskab, der har allieret sig med den klasse, der har interesse i at forstå den fortvivlende helhed, fordi den lider under den og udgør dens potentielle banemænd: proletarerne; affærdigelse af den proletariske videnskab. Det er det, de undervisningsministerielle hjernevindinger mener, når de siger, at universitetet er "en arbejdsplads, ikke et forum for missionerende ideologier". Universitetet skal ikke kritisere den kapitalistiske samfundsformation; det skal ikke producere arbejdspsykologer, der fortolker konflikterne på arbejdspladserne som manifestationer af senkapitalismens indre modsætninger; det skal ej heller producere økonomer, der fortolker valutakriserne tilsvarende. Det er ikke "effektivt", d.v.s. rentabelt.

Universitetet skal producere de hjerner, der besidder de for "samfundet og erhvervene" nødvendige "reelle og solide kundskaber", og som er i stand til at "forny sig" og "omstille sig", når det kræves. Akkurat som en konservesfabrik producerer pølser. Blot med den forskel, at det ikke er universitetet, der sælger produktet, men bærerne af produktet: de færdigproducerede kandidater.

For at sikre produktets "kvalitet" (d.v.s. dets evne til at tilfredsstille statens og kapitalernes behov for arbejdskraft) afholdes der eksaminationer, hvor den eneste tilladte kritiske holdning er den, der retter sig mod "ideologier", d.v.s. prole-

tarisk videnskab. For dem, der ikke har interesse i at se skoven for bare træer, er enhver tale om skoven den rene metafysik! Følgelig er eksaminationer indenfor socialvidenskaberne eksaminationer i evnen til kun at se træerne. Det er det, de undervisningsministerielle hjernevindinger mener med "kritisk holdning". Hver klasse sit sprog! Samfundets og erhvervenes krav til produktet gør sig imidlertid ikke blot gældende i form af eksaminationer som sådanne; hensynet til disse krav bestemmer hele universitetets struktur. Og her er der igen kun lille forskel på universitetet og konservesfabrikken: studenterne skal være passive genstande for påfyldning af alverdens mærkværdigheder og ildelugtende substanser; den med eksaminationer ubønhørligt forbundne indbyrdes konkurrence om ikke at tilhøre dem, der er udset til at dumpe, sikrer, at studenterne holder sig i ro under påfyldningen.

Omend forskellen som sagt er lille, er den der dog. Og den er betydningsfuld: konservesdåser mukker ikke. Problemet er nemlig, at intellektuelt arbejde (herunder akkumulation af kundskaber etc.) kræver, at individet er engageret, idet de distanceringsmekanismer, der benyttes af f.eks. industriarbejderne (dagdrømmeri etc.) ikke er forenelige med intellektuelt arbejde. Denne modsætning mellem det intellektuelle arbejdes natur og den form, det påtvinges på et borgerligt universitet, hvor studenterne tendensielt er konservesdåser under påfyldning, bliver akut under senkapitalismen, hvor produktivkræfternes høje udviklingsstade nødvendiggør masseproduktion af kvalificeret arbejdskraft af såvel naturvidenskabelig som socialvidenskabelig (palliativ) art. Det er ikke kravet om studenterløn, men denne knusende modsætning, der ligger til grund for, at proletarerne under produktion, studenterne, gør oprør og tilslutter sig den proletariske bevægelses hovedstrøm.

Den proletariske videnskab er således også studenternes videnskab. Også studenterne har interesse i at se skoven, thi også de lider under den fortvivlende helhed.

KAPITALENS PRODUKTIVITET

Lektor Jens Erik Steenstrup, University College,
Dar es Salaam:

. . . En udtømmende iagttagelse . . . kan kun foregå inden for rammerne af en total, dynamisk analyse omfattende hele menneskets livsløb. Noget sådant er imidlertid også naturligt, hvis man opfatter mennesket som et varigt kapitalgode, der afkaster ydelser i form af indkomst over tiden, og som kan udsættes for investering og forældelse. . . .

Dette kan i sig selv føre til en mere effektiv investeringsplanlægning på totalt plan, nemlig gennem overførsel fra den sektor, hvor det er "dyrt" at sikre et marginalindlivs overlevelse, til en sektor, hvor et ekstra menneskeliv kan reddes med relativt lavere omkostninger.

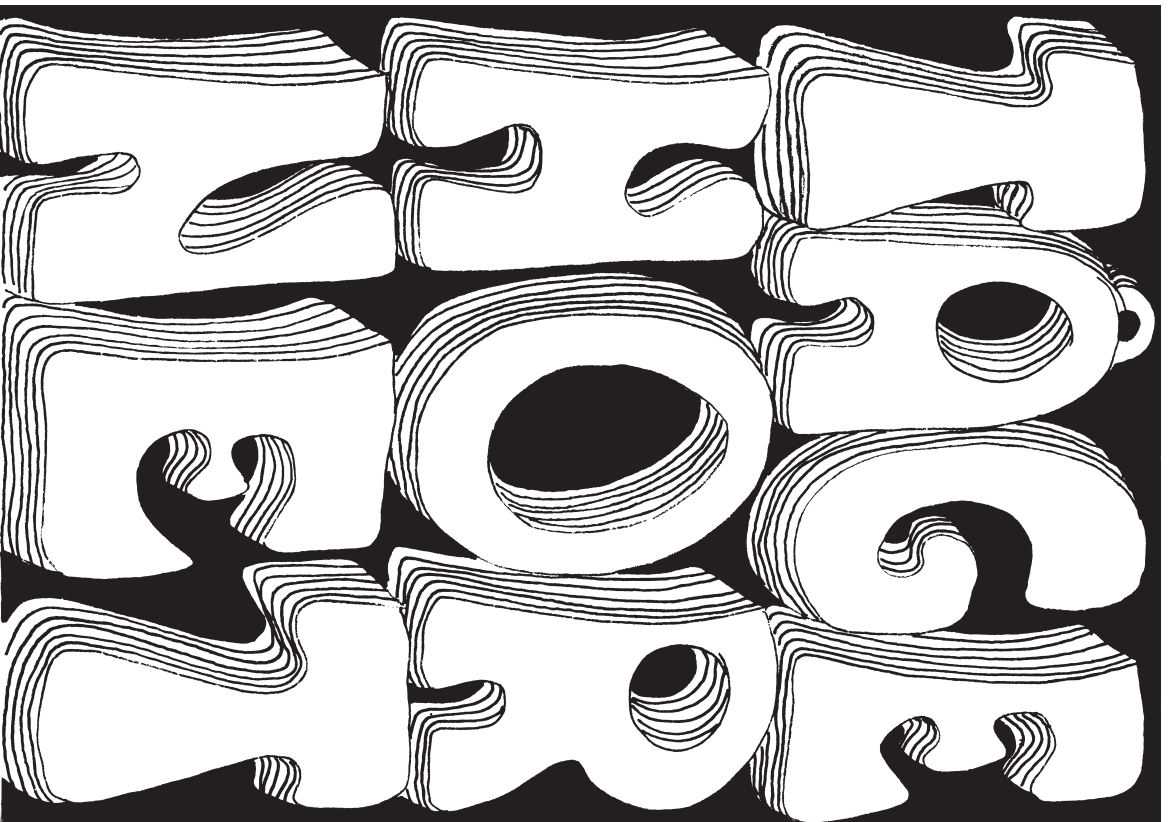
Normvurderinger af den menneskelige kapital via den afkastede indkomststrøm kan derfor være af betydning ved sundhedsplanlægningen i videste forstand og således også i beregninger over de økonomiske gevinster ved investering i sundhed, dvs. ved forebyggelse af dødsfald, ulykker og sygdom.

Den menneskelige kapital — rangordnet (i 1000 Kr.)

1.	Jurist	2.833
2.	Gymnasieleærer	2.446
3.	Teknikumingeniør	2.011
4.	Folkeskolelærer	1.741
5.	Bankassistent	1.402
6.	Metalarbejder	1.174
7.	Ekspedient	1.053
8.	Kv.kontorass.	1.026
9.	Lagerarbejder	975
10.	Kv.teksttilarb.	898

(Fra "Nationaløkonomisk Tidsskrift", 106.bind, 3.-4.hefte (1968), s. 144 ff., TABELLEN i uddrag)

-----Riv ud og fold her-----

KURASJE HAR MODTAGET FØLGENDE PROFESSORALE BIDRAG

MANIFEST

Prof. George A. Lundberg, den danske sociologis fader:

. . .Sagt i korthed: angreb både på videnskaben og på "friheden" forekommer faktisk også i demokrati-er. Jeg ville fordømme dem hvor som helst de fandt sted. Forsøget på at gøre videnskaben til halen på en eller anden politisk papirdrage, uanset hvilken, bør kraftigt bekæmpes såvel af alle videnskabsmænd som af alle andre der tror på en uforfalsket viden-skab. Politiske systemer har skiftet og vil skifte i fremtiden. Videnskaben har overlevet dem alle som et instrument der står til rådighed for menne-sket under en hvilken som helst organisation for et hvilket som helst øjemed det tilstræber. (Fra "Kan videnskaben redde os?", s. 54).

Prof. George A. Lundberg:

. . .Spørg en hvilken som helst arbejdsgiver om hvad arbejdsconflikter, strejker, lockouter, nedsat arbejdstempo og obstruktion koster ham, og i sidste instans koster os alle. Hvorfor sætter vi da ikke nogle millioner dollars ind på videnskabelig under-søgelse af menneskelige samfundsproblemer, sådan som vi gør når det drejer sig om teknisk-industriel forskning. . .? (Fra "Kan videnskaben redde os?", s. 72).

ved at give det fond af viden som man har brug for, dér hvor man bliver placeret. . . Dette er de stilsfærdige i landet.

(Uddrag af primatens litani i folketinget d.3/12 1969)

DIGRESSION

Prof. Kaare Svalastoga, Ridder af Dannebrog:

. . .Det er beklageligt, at Marx var mere intere-seret i at forandre menneskene end i at meddele sig til dem i præcis form, og at han ikke tog sig tid til at give sine ideer om social klasse noget mere entydige og prøvbare udtryk. Det er især beklage-ligt, fordi der har været ødslet meget videnskabe-ligt talent på temmelig goide forsøg på at finde ud af, hvad Marx i grunden mente. Det ville have været mere frugtbart, om man i højere grad havde givet sig direkte i kast med den sociale klasse- eller lagdelings forskellige fænomener. (Fra "Social Rang og Mobilitet", s. 81).

Prof. George A. Lundberg:

. . .Der er ganske vist en del professorer som stjæler en smule tid fra deres undervisning for at anvende den til visse forskningsarbejder. (Fra "Kan videnskaben redde os?", s. 72).

Lektor Erik Høgh, Danmarks top-sociolog:

. . .Hvis det alligevel var rigtigt, at jeg havde profiteret lidt på studenternes arbejde, hvad ville der så ske? Ingenting, absolut ingenting. Det er fuldt lovligt, man kunne knap nok være moralsk for-arget. . . (Fra et interview i Information 2.-3. august 1969)

PROFESSORVÆLDET

Prof. Kaare Svalastoga, nordmand:

... Følles for næsten alle slags grupper er det, at de lægger vægt på konformitet.
... Det ser nærmest ud til, at flertallet vil være ret utilbøjelige til at tillægge personligt talent eller dygtighed nogen helt afgørende vægt ved den sociale udvælgelse. Dette er ikke så mærkeligt.
... Loyalitet, samarbejdsvilje hos medlemmerne, og at de ikke er alt for uberegnelige i deres opførelse, betyder mere for gruppens evne til at overleve, end at den rekrutterer sine medlemmer blandt de mest begavede og dygtige i samfundet.
(Fra "Social Rang og Mobilitet", s. 161-162).

DEN BRØLENDE TAVSHED

U-minister Helge Larsen, lejlighedsdigter, primat.

Vers I:

Glem ikke de stillfærdige,
de
hvis uddannelsesbehov
ikke ligger på universitetsniveau,
de
hvis behov for uddannelse individuelt set
er lige så vigtigt.
Talmæssigt udgør de en langt større gruppe.

Vers II:

Det er dem, jeg kalder de stillfærdige. . .
Det er dem i erhvervslivet,
som skal omskille sig til en ny produktion. . .
dem har vi en særlig pligt til at tage os af,

MODSÆTNINGER

Prof. Jørgen S. Dich, socialist

Demokrati på arbejdspladsen har jo siden middelalderen eksisteret på universiteterne.

Studenterne har i deres propaganda for magt søgt at smykke sig med alment anerkendte begreber: Demokrati, medbestemmelsesret, demokrati på arbejdspladsen — til trods for, at det foreslåes afskaffet — og dette stilles over for "professorvælde", "middelalderlige institutioner" etc.

... studentermagt vil på visse områder retardere den dynamiske udvikling, som universiteterne under professorernes ledelse gennemløber, og så betyder studenteraktiviteternes og deres medløberes bestræbelser en reaktionær udfordring til universiteterne, som disse i fremskridtets interesse må besvare på den rette måde. (Politiken, 22/2 1969)

DEMOKRATOLOGI

Prof. Kai Arne Jensen, Ridder af Dannebrog af Første Grad:

...Til slut et par ord om den sædvanlige tågesnak om "demokrati"...

Studenternes demokratiske rettigheder er jo tilgodeset med deres stemmeret. Via denne kan de jo gøre deres synspunkter gældende i folketinget. Universitetet er ikke en stat i staten, hvor de bør kunne få stemmeret for anden gang. Snarere kan universitetsinstitutterne sammenlignes med en række statejede butikker, hvor professorerne er bestyrere, amanuenserne ekspedienter og studenterne er kunderne.

HJERNEPRODUKTION

...På den måde kan det ikke gå videre. Lad os blive fri for alt det romantiske sludder om, at universiteterne skal være åbne til "frie studier", og se at få lavet nogle skræppe sorteringsregler, så man hurtigt kan få de uegnede siet fra.

Det er urimeligt, at samfundet skal investere milliarder af kroner for at skaffe bygninger og lærere til unge mennesker, som - med statsstøtte og stipendier - tilbringer nogle år med at studere uden at bestille så meget, at de kan bestå en eksamen. Rent bortset fra, hvad de koster deres forældre i udgifter.

De må hellere se at komme ud at bestille noget i erhvervslivet, når de alligevel ikke egner sig for et universitetsstudium. (Holstebro Dagblad, d. 13/9 1968).

DEN SAGLIGE IDEOLOGI

Prof. Kai Arne Jensen, Aktionær i REFLEX.

...Demokrati i den i vort samfund gældende betydning er jo ikke, at alle skal være med til at bestemme alt, eller at alle afgørelser skal træffes ved afstemning. . .hvis sagkundskaben kan pege på én løsning som den eneste sagligt forsvarlige, er en afstemning enten overflødig eller skadelig - nemlig hvis den går mod sagkundskaben.

(Politiken 12/4 1969)

Det er ejeren, der bestemmer hvilke varer der skal føres; bestyrer og ekspedienter har en væsentlig indflydelse på emballeringen og distribueringsformen, selv om det også her er ejeren (in casu staten), der har det sidste ord - hvorved alle krav om demokrati er opfyldt.

Vi (dvs. professorer og amanuenser) er selvfølgelig indstillet på at yde den bedst mulige kundeservice og lytter gerne til råd fra kunderne. Men det har dog ikke noget med demokrati at gøre at forlange medbestemmelsesret for kunder. Det ville næppe gavne effektiviteten på et supermarked.

Man gribes af undren og forfærdelse over at studenterne har kunnet vinde gehør hos ansvarlige personer for deres primitive, slagordsprægede og letfærdige agitation. Skal vi da igen igennem en periode, hvor rationelle overvejelser og på fakta og logik opbygget argumentation må vige for politisk propaganda og appelleren til følelser og selvtægtsimpulser? (Politiken, d. 12/4 1969).

DET MILITÆRE - INDUSTRIELLE KOMPLEKS

"Der må også gøres en øget indsats for at fremme forskning og produktudvikling i erhvervslivet og fremme kontakten mellem erhvervslivet og forskningens resultaterDet er en kendsgerning at førende industrinationer som U.S.A., Vesttyskland og Sverige i høj grad har deres fortrinsstilling i kraft af et samarbejde mellem stat og erhvervsliv og på grund af de betydelige statslige tilskud til erhvervsforskning i virksomheder og særlige forskningsinstitutioner.

("Det Nye Samfund-70érnes politik", Socialdemokratiets arbejdsprogram vedtaget på kongressen juni 1969, fra afsnittet om forskning og udvikling.)

PROFESSOR-VÆLDET — STATISTISK SET

Maren Bak

Statistiske undersøgelser vedrørende de ansatte på de højere læreanstalter er ikke særlig almindelige. Når man selv har søgt at fremskaffe et kildemateriale om lærerne ved den højere undervisning, forstår man, hvorfor disse undersøgelser er så få, idet statistisk kildemateriale om universitetsforhold er yderst mangelfuldt.

Og mens debatten om den højere undervisnings fremtid stadig optager sindene, står man i den situation, at det er næsten umuligt at få blot nogenlunde fornuftige oplysninger om de tilstande, som i øjeblikket er rådende.

Niels Vindum Nielsen (sociologistuderende ved Københavns Universitet) og undertegnede har dog søgt at løfte lidt af sløret angående tilstandene ved læreanstalterne. Han har prøvet at belyse studiesituationen ved en række af læreanstalterne. Han har som mål brugt antallet af professorer i forhold til antal studerende som udtryk for, hvorledes man prioriterer forskellige studieretninger. Begrundelsen for at bruge professorerne som mål er ikke, at professorer i sig selv skal betragtes som et gode, men at professorantallet afspejler antal af institutter indenfor et fag og dermed også hvorledes bevillinger, plads m.m. fordeles mellem de forskellige fag. At denne fordeling intet har med studenterantallet at gøre vil klart fremgå.

Undersøgelsen strækker sig over 10-års perioden 1956/57 — 1965/66. De undersøgte læreanstalter er de 2 universiteter samt tandlægehøjskolerne, farmaceutisk højskole, Landbohøjskolen, de tekniske højskoler og handelshøjskoler.

Professor- og studentertal indenfor disse skoler i 1956 og 1965 fremgår af omstående tabel 1.

Tabellen viser for det første at studentertallet over en tiårsperiode er steget med eksplosionsagtig hast. I dette tidsrum er studentertallet forøget med 186% eller næsten tredoblet; i samme tidsrum er professorantallet kun forøget med 53%, d.v.s. at antallet er blevet $\frac{1}{2}$ gang større.

Lærestalter/ fakulteter	Antal		Antal		Tilvækst		Antal		Tilvækst		Tilvækst stu- denter ÷ til- vækst profes- sorer i%		Antal stu- denter pr. professor	
	1956	1965	1956	1965	56/65	%	1956	1965	56/65	%	1956	1965	1956	1965
teologi	2	2	15	18	3	20	390	619	229	59	39	26	38	
jura + statsvidensk.	2	2	29	40	11	38	1481	5244	3763	254	216	51	131	
humaniora	2	2	64	85	21	33	1656	7715	6059	365	332	26	91	
mat. - nat.	2	2	48	90	42	88	582	3204	2622	465	377	12	36	
medicin	2	2	54	71	17	31	2463	5285	2822	114	83	46	74	
tandlægehøjskoler	1	2	5	19	14	280	418	1190	772	185	- 95	84	63	
farmaceut. højsk.	1	1	6	10	4	67	128	388	260	216	149	21	39	
landbohøjsole	1	1	42	49	7	17	901	1324	423	47	30	21	27	
tekniske højskoler	1	2	52	94	42	81	2020	3484	1466	73	- 8	39	37	
handels højskoler	1	2	7	18	11	157	1457	4497	3040	209	52	208	249	
Ialt	322	494	172	53	11515	32952	21437	186	133	35	67			
teol + jura + statsv. + humani. + handels højsk.	115	161	46	40	5003	18075	13072	261	221	43	112			
naturvidenskab + tekniske vidensk.	207	333	126	61	6512	14877	8365	128	67	31	45			

TABEL 1: Fordeling af professorer og studenter.

Kilde: Statistisk Årbog 1958 tabel 399 & 1968 tabel 444.

For studerende ved de højere læreanstalter har der altså fundet en fundamental og afgørende forringelse sted i studiemiljøet således som det udtrykkes gennem professorantallet.

Men tabellen afslører noget endnu mere afgørende. Den giver tydelige vidnesbyrd om den enorme forskelsbehandling mellem de humanistisk-samfundsorienterede fag og de teknisknaturvidenskabelige fag. Til den første gruppe har jeg regnet fagene: teologi, jura- og retsvidenskab, humaniora samt fagene ved handelshøjskolen. Til den anden gruppe regnes: Medicin, tandlægehøjskoler, farmaceutisk højskole, landbohøjskole og tekniske højskoler.

Indenfor 10-års perioden er studerende ved de humanistiske fag forøget med 261% mens antallet af professorer kun er forøget med 40%. Forskel i udviklingshastigheden må være klar selv for ministerielle muldvarper.

Ser vi på naturvidenskaberne må vi konstatere at studenterantallet "kun" er vokset med 128% mens professorantallet er vokset med hele 60%. Indenfor naturvidenskaberne er studenternes antal altså vokset dobbelt så hurtigt som professorantallet, mens studenterantallet indenfor de humanistiske fag er vokset seks gange så meget som professorantallet.

Nu må man imidlertid huske, at alle højere teknisk/naturvidenskabelige læreanstalter udenfor universiteter opretholder adgangsbegrænsning, således at udviklingen i professor- og studenterantal følges rimeligt ad. Skeptikerne vil derfor selvfølgelig søge en forklaring på de store forskelle, der er nævnt, netop i adgangsbegrænsningen.

Var dette imidlertid forklaringen, d.v.s. at de naturvidenskabelige studier ikke bevidst prioriteres, men blot har flere professorer i forhold til studenterantallet end de andre studier i kraft af adgangsbegrænsning, da måtte man jo vente, at tilvækst-procenten for professorer var den samme ved de to faggrupper. At dette ikke er tilfældet fremgår tydeligt af tabellen: allerede i 1956 var der færre studenter pr. professor i de

naturvidenskabelige fag end i de humanistiske-og dog er antallet af naturvidenskabelige professorer forøget med 61% mens antallet af humanistiske professorer er vokset med 40%.

Vi kan også anskue problemet ved kun at betragte universiteterne hvor der jo ingen formel bremse findes for tilgangen af studerende. Ved at sammenligne udviklingen ved de humanistiske fakulteter og de matematisknaturvidenskabelige fakulteter kan man finde klare udtryk for favorisering af naturvidenskaben. Den største eksplosion i antallet af studerende blandt alle de undersøgte uddannelsessteder er foregået ved de matematisk/naturvidenskabelige fakulteter. I løbet af 10 år er studenterskaren vokset fra en lille excentrisk flok på 582 til at omfatte over 3000. Den næststørste forøgelse har fundet sted ved de humanistiske fakulteter hvor der i 1965 var 7.700 studerende.

På trods af at der altså i 1965 er dobbelt så mange humanistiske studerende som der er mat-nat'er har de dog 5 professorer færre end mat - nat'erne. Fra et ekstremt stort antal professorer hos mat-nat'erne allerede i 1956 er antallet af disse professorer dog forøget med 88% mens det hos humanisterne kun er forøget med 33%. Udviklingen i forholdet mellem antal studerende og antal professorer kan også vises ved at beregne antallet af studerende pr. professor. I 1956 var der i gennemsnit 35 studenter pr. professor mens der 10 år efter var ca. dobbelt så mange, nemlig 67 studerende for hver professor. Skævheden i fordelingen mellem de to faggrupper viser sig igen: ved de humanistisk-samfundsvidenskabelige fag er der sket en forøgelse fra 43 studenter pr. professor til 112 studenter. I naturvidenskaberne er professorantallet kun reduceret fra 1 professor pr. 31 studenter til 1 professor pr. 45 studenter. Der er i 1965 altså omkring 2½ gang så mange studerende pr. professor i de humanistiske fag som i de naturvidenskabelige.

Disse tal viser klart, at der sæses ganske overordentlig meget mere på de naturvidenskabelige fag end på de humanistiske og samfundsorienterede. Foruden de statistiske vidnes-

byrd, der her er fremdraget, kan man jo bare se sig omkring og sammenligne de fysiske rammer for de to grupper af fag. For en humanist fra den indre by er et besøg på HCØ eller Lundtofte som at skue fremmede og ufattelige luftspejlinger.

Enhver der i naiv blåøjethed har troet på myterne om det frie studievalg og lige ret for alle til at uddanne sig efter evner og lyst må erkende at dette er en fiktion indenfor den højere uddannelse såvel som på de andre niveauer i uddannelsessystemet.

Valget ser snarere således ud:

Vil du have en teknisk/naturvidenskabelig uddannelse kan et "effektivt" studium med et acceptabelt minimum af faciliteter tilbydes dig. Eller vil du i den store humanistisk-samfundsvidenskabelige brokkasse, hvor studenterne står på nakken af hinanden for at skimte den enlige professor, der svæver på firmamentet, fordi de i deres barnlige uskyldighed tror på, at der er et behov for humanister og samfundsvidenskabsfolk i et industrialiseret samfund.

Værsgod – træf dit frie valg.

I en anden statistisk opgave har jeg prøvet at undersøge, hvilke grupper i samfundet professorerne stammer fra. Begrundelsen for denne undersøgelse er en hypotese om at forældres placering på den sociale rangstige kan være med til at forme børnenes indstillinger.

Desuden ønskede jeg at undersøge, om der var forskelle i den sociale rekruttering blandt professorer ved forskellige fakulteter og i forskellige aldersklasser. Undersøgelsen omfatter professorerne ved Københavns Universitet og DTH som er udnævnt før 1.1.1968. Oplysningerne om alder og forældres statuslag er hentet fra Kraks blå bog.

Der er brugt en statuskode med 6 klasser, der i meget store træk ser således ud (med de for denne undersøgelse mest typiske stillinger nævnt):

status 0 – de allerhøjeste akademiske stillinger (professor, departementschef osv.)

status 1 – alle andre akademikere – direktører – kendte kunstnere
 status 2 – stillinger der kræver længere teoretisk men ikke akademisk uddannelse – lærer
 status 3 – funktionærer med mellem-skole og realeksamen og små selvstændige
 status 4 – lavere funktionærer – faglærte men ikke selvstændige arbejdere
 status 5 – ufaglærte arbejdere.

Man ser hvor uendelig skæv fordelingen er i forhold til den øvrige befolkningsfordeling på statuslag. Næsten 43% af universitetsprofessorerne og 45% af professorer ved DTH stammer fra statuslag 0-1 mens denne gruppe i 1954 (Svalastoga) udgjorde kun 3% af den danske befolkning. Børn fra arbejderklassen (status 4-5) er uendeligt få.

TABEL 2: Professorer ved KBH. Universitet og Danmarks Tekniske højskole fordelt efter fakultet og faders status.

		status:							
		fakultet:	0	1	2	3	4	5	Ialt
Kbh. uni- ver- si- tet	teologi		1	6	1	2	0	0	10
	jura+statv.		1	5	9	2	1	3	21
	humaniora		8	12	11	15	4	4	54
	mat – nat		10	11	14	12	3	1	51
	medicin		9	9	9	3	3	0	33
Ialt			29	43	44	34	11	8	169
Ialt %			17	25	26	20	7	5	100
DTH.	Ialt		8	20	5	23	3	3	62
	Ialt %		13	32	11	37	3	3	99

Det er ikke muligt at konstatere nogen signifikant forskel i rekrutteringen af professorerne til universiteter og DTH. Derimod kan der fremdrages nogle forskelle i rekrutteringen til de forskellige fakulteter ved universitetet.

Det viser sig nemlig at professorer ved de teologiske og medicinske fakulteter har signifikant højere social

rekruttering end professorerne ved de øvrige tre fakulteter. (Der er overhovedet ingen teologiske eller medicinske professorer fra statuslag 5). Men skyldes denne forskel ikke bare forskel i alder — de teologiske og medicinske professorer er vel nogle gamle fyre, hvor en demokratisering i rekrutteringen endnu ikke har vist sig?

Nej — det viser sig faktisk, at der ikke er forskel i professorernes alder ved de forskellige fakulteter — gennemsnitsalderen er midt i 50'erne uanset fakultet.

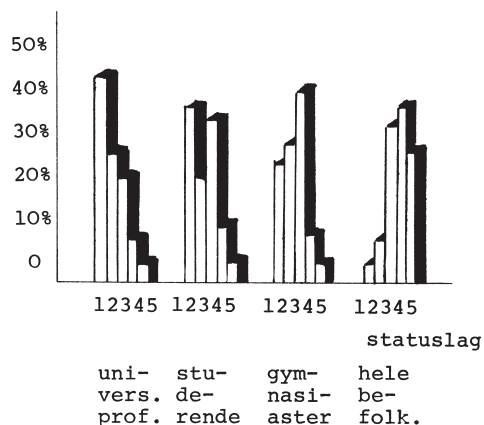
Derimod er der sammenhæng mellem alder og status, der viser sig derved, at de yngre professorer har signifikant højere social rekruttering end de ældre (dvs. at flere af de yngre end af de ældre professorer kommer fra de højeste sociale lag).

Konklusionen af de ret simple tests der er udført bliver derfor, at der kan findes visse forskelle mellem læreanstalter, fakulteter og aldersgrupper — men det er slående hvor små disse forskelle er. Den typiske professor er, hvadenten han er 40 år eller 70 et højstatus-barn der kommer fra overprivilegerede samfundsklasser, som udgør en ganske lille minoritet af den danske befolkning. Det kan ikke undre, at han

med selvfølgelighed overtager de privilegier, der er overleveret til ham.

Set i et større perspektiv er dette blot slutstenen i en uddannelsesmæssig rekrutteringsstrategi, hvor rekruttering sker fra stadig snævrere sociale lag (se nedenstående graf).

Den relative fordeling (i %) af professorer, studerende og gymnasiaster efter faderens sociale status.

Med andre ord: Den mest skæve rekruttering i uddannelsessystemet finder sted på professorniveau, idet rekrutteringen næsten udelukkende finder sted fra de højeste sociale lag (de besiddende klasser).

FAAB

Den har følgende formål:

1. Fremme samarbejdet mellem planleggere af forskellig uddannelse.
2. Arbejde for en saglig behandling af emner vedrørende by-, og- og landsplanlægning.
3. Virke for offentlighedens oplysning om aktuelle planlægningsproblemer.
4. Søge kontakt og samarbejde med andre organisationer som arbejder med beslægtede formål.
5. Støtte tilrettelæggelsen af en tidssvarende planlæggeruddannelse inden for de anførte planlægningsområder.

Foreningen er åben for alle interesserede. Den holder møder og konferencer og kommer med henvendelser til myndighederne.

FORENINGEN AF BYPLANLÆGGERE

Holbergsgade 23 1057 København K

Telefon (01) 54 MI 6760

DEN SAGLIGE IDEOLOGI

Peter Søndergård

"Dem være pris,
dem være held,
dem være tak og ære,
en skål for dem,
der ej gør spræl,
men er, hvad de skal være."

Erik Bøgh, 1862.

Ved en analyse af universitetsforhold og af de handlinger, der udspringer af disse forhold bør udgangspunktet være, at universitetet opfattes som en del i en samfundsmæssig totalitet og følgelig ikke kan betragtes isoleret. En analyse af universitetsproblematikken må med andre ord tage udgangspunkt i den samfundsmæssige virkelighed, som den er beskaffet af materielle og immaterielle tilstande.

Ved analyse af samfundsforhold har den af Karl Marx udviklede historiske materialisme været tolket således, at den mest frugtbare indgang til en forståelse af samfundsdynamikken er en analyse af de materielle forholds kvantitative og kvalitative aspekter efter dialektiske principper, mens de immaterielle eller ideologiske tilstande tænkes afledt eller bestemt af de materielle forhold. Dette åbner mulighed for en isoleret analyse af den materielle virkelighed, mens en analyse af den ideologiske virkelighed ikke lader sig isolere fra det materielle. Denne tolkning af den

historiske materialisme kan kaldes den dogmatiske eller teknologiske alt efter temperamentet.

Uden her at komme nærmere ind på indholdet af den historiske materialisme kan det derfor synes urimeligt at denne artikel behandler et emne indenfor den samfundsmæssige virkelighed, eller den del af den samfundsmæssige virkelighed, som kan kaldes den ideologiske, en handling, som kun få steder, og da kun i grove træk, vil trække den materielle virkelighed ind i analysen.

Dette emne er politikken eller en del heraf – uddannelsespolitikken – eller

nærmere det konservative erhvervspar-tis uddannelsespolitik, som iøvrigt ikke adskiller sig nævneværdigt fra de andre partiers uddannelsespolitik, når undtages VS og til dels SF. Gennemgangen vil kun få steder hæfte sig ved de generelle eller filosofiske sider af politikken, men i stedet være formet som politiske kommentarer til uddannelsespolitiske udtalelser, som de formuleredes for godt to måneder siden af en af dansk retoriks banale elementer – politikeren Knud Bro.

Når dette emne alligevel tages op, skyldes det, at det ud fra flere forhold kan begrundes at betragte et politisk hoveds ideologiske tilstand Helt bortset fra at analyseprincipperne m.v. i den historiske materielisme kan betragtes som sagen uvedkommende, og at man derfor blot behøver at "kile på" med analysen uden at søge denne integreret i et større perspektiv, skal det blot nævnes, at flere ny-marxister hævder, at en forståelse af samfundsdynamikken ikke alene erhverves ud fra en analyse af de materielle forhold i den ideologiske overbygning og således også af politiske forhold som f.eks. magt og beslutningsforhold/beslutningsrelationer.

Hvis denne antagelse er rimelig, vil det sige, at det kan forsvares at analysere politikken som værende et af de elementer, som skaber historien og at det historiske i det mindste ikke altid forklares ved lutter materielle forhold. Hermed er det ikke sagt, at politikken kan betragtes som isoleret fra den materielle virkelighed, blot at man tildeler politikken en mere selvstændig stilling end den marxistiske tradition indtil for få år siden var tilbøjelig til.

Nu er det ikke politikken som sådan der har interesse her, men i højere grad resultatet af de politiske relationer, som de afspejler sig i politiske handlinger og politiske ytringer. Og det sker naturligvis ikke i et tomt rum, men i et samfund – det kapitalistiske Danmark, hvilket betyder, at de politiske handlinger og ytringer tildeles en hierakisk vægt, som enten er foreskrevet af loven, og hvor den ikke dækker, af kapitalens fordeling.

Det vil igen betyde, at alle politiske handlinger og ytringer ikke i samme

omfang er lige samfundsdynamiske – ja, nogen – det vil sige de fleste – er uden betydning, så længe de er lovlige og ikke truer samfundsmagten. Det vil f.eks. sige, at dine og mine politiske handlinger er yderst tvivlsomme for ikke at sige latterlige. Der er en skærende kontrast mellem at tage sine handlinger og kontroversielle politiske anskuelser alvorligt og benyttelsen af de lovlige kanaler. De lader sig ikke sammenføje, med mindre det kontroversielle lader sig indpasse i den bestående orden. Det skulle ikke være nødvendigt at nævne eksempler på, hvorledes det er gået godtroende samfundssænderere i den parlamentariske møntvask – en møntvask, som de nu må forsvare for ikke at miste en tilkæmpet personlig magt og prestige. Blot er der måske at tilføje, at vi gør de arme mennesker en bjørnetjeneste ved at stemme hvert fjerde år, for ved at holde dem til parlamentet, forhindrer vi dem i at se sig selv som lænkehunde, hvor kæden godt nok er af guld, men uomsættelig; forhindrer dem i at pleje de erhvervede fysiske og psykiske forstyrrelser – hør blot på Poul Møller og Morten Lange – for ikke at sige at se på dem (det er alvorligt ment) o.s.v.. For ikke at tale om dig selv som vælger eller arbejdskraft. Du er nemlig ikke – eller betragtes ikke som et menneske, men som en offentlig mening eller produktionsenhed, helt bortset fra, at du er til grin hvert fjerde år.

Anderledes forholder det sig med erhvervenes og statens politik, som synes at blive mere og mere overensstemmende. Det er i disse lag politikken er samfundsdynamisk, d.v.s. hvor politikens målsætning skabes.

Det er i disse lag, politik påstås at være det muliges kunst, samtidig med at man patenterer det muliges definition; en definition, som altid synes at være uløseligt bundet til det monopolkapitalistiske industri-samfunds præmisser. I dette samfund er teknik og videnskab ved at blive en af de vigtigste produktivkræfter, og politikken, den moderne politik, er derfor i høj grad rettet mod uddannelsesinstitutionerne.

Videnskaben kommer i kraft af at være en produktivkraft til at spille

en politisk rolle, idet den faktisk tjener politiske interesser. Det er derfor berettiget at rette kritik mod den type filosofi og samfundsvidenskab, som bidrager til at opretholde troen på en skarp adskillelse af videnskab og politik. En sådan trosfunktion er i virkeligheden af samfundsbevarende karakter, men vanskelig at kritisere, fordi den skjuler sig bag saglighedens ideologi i form af ekspertkomitéer og lignende.

Det er som fortaler for denne saglighedens ideologi og i kraft af sin placering i de beslutningsrelationer der vedrører uddannelse, at politikerne Knud Bro har interesse – ikke som person, men gennem sine politiske udtalelser. Udtalelser, som tager sigte på en ændring af forholdene omkring universiteterne.

Imidlertid sker der løbende ændringer af disse forhold, blot har ændringerne indtil nu haft karakter af kapacitetsændringer, d.v.s. ændringer i det kvantitative aspekt: større studentertilgang, vækst i administrationsbureaukratiet, større mængder af empirisk forskning etc. Anderledes forholder det sig med de kvalitative ændringer: universitetsadgangen er stadig forbeholdt de i forvejen uddannelsesmæssigt privilegerede grupper, og det er umuligt at spore nogle rekrutteringsmæssige ændringer; administrationsbureaukratiet kører stadig iført uoverskuelighed, træghed, studenteraversion og hierakisk ineffektivitet så godt som uantastet videre. Kun har studenterne fået eller får visse udemokratiske og utilfredsstillende indrømmelser i form af repræsentation i administrationshierakiet og først og fremmest i dets nederste lag; forholdene omkring den videnskabelige forskning styres stadig på totalitær vis, og resultatet er alt for ofte steriliserede og fantasiforladte forskningsprojekter.

En af årsagerne til dette videnskabelige niveau skal søges i den positivistiske videnskabstraditions eneherredømme: dens udøvere indtager en autoritær og selvtilstrækkelig holdning og undlader helt at lade sig inspirere af andre videnskabsideologier, med en deraf følgende indavl i positivistisk tænkemåde. Dette er

forhold som gør sig gældende først og fremmest, men ikke alene inden for det samfundsvidenskabelige felt, hvor enhver fundamental kritisk samfundsanalyse afvises som uvidenskabelig.

Men ukritisk og uvidenskabelig er netop en disciplin, hvis fornemste opgave tidligere var en reaktion på den religiøse dominering af videnskaben i det syttende og attende århundrede, men som nu er blevet et middel til kontrol af samfundets medlemmer.

Som det er nu er samfundet "slået af systemtvang som ytrer sig som en total mobilisering mod fjender i systemet, udaf såvel som indaf. Denne systemtvang ytrer sig som en stræben efter at få alle samfundsmedlemmernes interesser til at falde sammen. Dette betinger bl.a. en teknologiseret og total administrativ kontrol for at planlægge og kontrollere det økonomiske liv. Denne ekspanderende administration former sin egen for forskning efter sit eget funktionelle forbillede: behandlingen af begreber antager en bestemt politisk funktion, at tjene tilpasningen til det bestående samfund. Denne forskning fremstår som empirisk operationalisme (i en positivistisk forskningsproces -p.s.), men resulterer i bedre metoder for social kontrol: den metodologiske oversættelse af universelle begreber bliver da en undertrykkende reduktion i tænkningen. I kraft af sin metodologi er denne empirisme ideologisk".¹⁾

Men ikke alene er denne empirisme ideologisk; universitetet bliver selv ved med at være indoktrineringsinstitut for denne ukritiske empiri ideologisk. Eller for at bruge et værdiladet begreb: universitetet bliver et led i klassekampen; med de magtige og mod de magtesløse, med de undertrykkende og mod de undertrykte.

Det er i dette lys kampen om universitetet skal ses. Og det er i dette lys Knud Bros uddannelsespolitiske udtalelser skal analyseres. Den Knud Bro som siger: ... "at man har et berettiget krav på at være med til at

¹⁾ John Lundstøl: "Vitenskabelighet og dumhet" – PAX, nr. 191, Oslo 1969.

påvirke de evner, som folk faktisk har brug for, når de skal arbejde i erhvervslivet eller samfundslivet".

(Dette citat såvel som de øvrige Bro citater er fra folketinget uddannelsesdebat den 3.12 - 1969. Drøftelser af universitetsuddannelsen skulle formelt ikke behandles ved den lejlighed, men specielt Bro beskæftigede sig ofte med universitetsforhold i sit indlæg.)

Knud Bro om videnskab:

"Til syvende og sidst er videnskab lærdommens moder, og det gælder for uddannelse, som det gælder for videnskab, at i samme grad som videnskaben er højreorienteret eller venstreorienteret er den ikke videnskab, og i samme grad som den er videnskab er den ikke højreorienteret eller venstreorienteret."

(Knud Bro, Folketinget, d.3-12-1969.)

Det er karakteristisk for dette som for de efterfølgende Bro citater, at det er vanskeligt helt at fatte indholdet, netop fordi de ord som anvendes har mange følelsesmæssige aspekter. Det gælder ikke mindst ord som "højreorienteret" og "venstreorienteret". Men at ordene dækker negativitet og usaglighed er klart nok meningen, sålænge det gælder videnskab.

Indirekte ligger der i det at være "orienteret" bestemte værdisæt. F.eks. har Knud Bro som højreorienteret eller midtpunktsøgende person et værdisæt, som f.eks. adskiller sig fra det værdisæt KURASJES redaktion har.

Bros værdisæt er opbygget af mange faktorer, men vigtigst er det nok, at han som repræsentant for magthaverne, har visse interesser, sine egne eller erhvervslivets, som skal dyrkes for at magten ikke skal mistes. Bro må derfor lægge sig tæt op ad sin politiske referensramme, det konservative erhvervsparti, hvis blå drenge i den senere tid har haft stærk medvind i partiet (der henvises til avisreferater fra det sidste konservative landsmøde). Omvendt har forståelsen af Bro som lænkehund, menneskers generelle afmagt og årsagerne hertil produceret værdisæt hos mange mennesker, som hvis Bros betegnelse skal anvendes, kan kaldes venstreorienterede. Og det er denne generelle orientering, som er tidsskriftets linie.

Så alngt så vidt - og Knud Bro vil måske bemærke, at det er beklageligt, hvis danske borgere har personlige og helt private værdisæt, som man i saglighedens interesse kan kalde abnorme, men det er der desværre ikke noget at gøre ved, i det mindste ikke så længe orienteringen ytres på lovlig vis.

Men med videnskab er det anderledes, for den skal, siger BRO, for at være videnskab være værdifri, dvs. at forskningsresultater skal være foruden forskerens og forskningsprocessens værdier. I og for sig er dette en ret besynderlig udtalelse at fremkomme med i folketinget. Hvilke forhold kan have motiveret denne udtalelse og netop nu. Har videnskaben af de overfladiske, og de i hvis interesse dogmet plejes, ikke altid været betragtet som værdifri, og hvad er så hensigten med at slå det fast med lysmaster. Den slags udtalelser er vist ikke før hørt i folketinget. Hvorfor denne ivrighed? Hvorfor netop nu? Hvad er Knud Bros motiver?

Nu er en ting som videnskabernes værdifrihed en sag, som optager og, som

har har optaget kritiske studenter gennem længere tid; og ved analyser og dialog har den opfattelse, at der ikke gives nogen værdifri videnskab fået stærkt fodfæste. Måske er Knud Bro bekendt med dette fodfæste og foruroliget over konsekvenserne af denne indsigts hos studenterne og en del lærere.

Denne indsigt er fremkommet ved analyser inden for specialt tre områder:

- 1) analyse af de historiske betingelser for det positivistiske videnskabsideals opståen.
- 2) analyse af dette videnskabsideals ideologiske (værdimæssige) indhold, såvel de forhold som er overladt til den enkelte forsker at tage stilling til; valg af problemområde og forskningsprojekt, vurdering af de videnskabelige resultater og ved teorikonstruktioner, som af de værdier, der implicit findes i forskningsprocessen, specielt adskillelsen mellem fakta og teori.
- 3) analyse af det positivistiske videnskabsideals samfundsmæssige funktion, både hvad angår anvendelsen af forskningsresultater, og hvad angår anvendelsen af højt uddannet personel.

Og det gælder for alle tre forhold, at de må analyseres i lyset af samspillet mellem videnskabsideal på den ene side og det samfundsideal, som er udtrykt i den dominerende politiske filosofi (den legitime ideologiske opfattelse af den samfundsmæssige virkelighed) på den anden side.

Og Knud Bro og de andre lænkehunde har god grund til at være foruroligede. For analyserne går hånd i hånd med kravet om studenterindflydelse på forskningen, en demokratisering som blot ville have været en liberal reform, hvis studenterne havde accepteret det rådende videnskabsideal og dermed den herskende samfundsform. Men sådan er det ikke.

Analyserne inden for de tre nævnte hovedgrupper skal ses som et led i den globale frigørelsesproces, som studenternes famlende, men stadig mere bevidste bidrag til en global dynamik, der næres af de kapitalistiske samfunds ondskab og menneskeforagt. Vi må påvise at den "objektive videnskab", som Bro er fortalende for, og som i virkeligheden

bygger på det positivistiske videnskabsideal, understøtter det kapitalistiske samfund, først og fremmest fordi den positivistiske tradition ikke åbner mulighed for samfundskritisk holdning, og slige "metafysiske" tilbøjeligheder, og fordi positivismen har udviklet sig til at blive en a-historisk videnskabsideologi.

Nu kan det ikke undre, at Bro understøtter det han tjener sine penge og prestige på, for det er en udbredt parlamentarisk erhvervssygdom, men man kan angribe ham for en vildledende argumentering, som enten er udtryk for hans naive psykedeliske verden, eller – og det er snarere tilfældet – en bevidst forplumring af de faktiske tilstande. Til denne forplumringskategori hører hans bemærkninger om "objektiv videnskab". Den objektive videnskab som holder yderst hemmelige møder på Marienborg osv.

Kære Knud Bro:

I din egenskab af udemokrat og officiel fortier, gør du dig til en af systemets mest grundige røvslikkere. Men vi er dig taknemmelig for at du som eksempel ikke lægger skjul på din etiske korruption, for netop derved virker du afskrækkende, og netop derved kan du blive et led i vores egen frigørelse.

Frigørelsen må tage sit udgangspunkt i, at vi indser det relative i vor situation. At vi ikke som den positivistiske videnskab opfatter os som ahistoriske individer, men at vi som menneskelige væsener er produkter af et historisk forløb samtidig med, at vi skaber historien. At vi opfatter en Bro som et historisk fænomen, som en relativitet, som en tidsbegrænset gestalt. At vi opfatter det en Bro repræsenterer som et historisk fænomen, som en tidsbegrænset samfundsog produktionsform, der i sine sidste faser bliver et historisk paradoks.

Og frigørelse og selvforståelse står i et dialektisk forhold til hinanden. "Kend dig selv!", sagde Sokrates. "At kende sig selv er et skridt på vejen til frigørelse. At kende sig selv hjælper en i at kontrollere sig selv. Man bliver klar over, hvad der binder. Hvis dette er rigtigt, så er selverken-

delse ikke først og fremmest noget som har værdi "i sig selv" – den har værdi fordi den er et redskab til noget." ²⁾

Selvforståelsen må tage udgangspunkt i at vi indser det relative i vor situation. At der i vores selvforståelse indgår et vist historisk element. At vor forståelse af en situation delvist tager udgangspunkt i tidligere oplevede situationer.

Lad os søge vores situationsforståelsers historiske afhængighed anskueliggjort ved nogle eksempler, hvor det historiske element fremtræder som en totalitet og ikke et forløb, som det nødvendigvis må være for at situationsforståelsen kan blive korrekt

Eksempel 1.

Ordet arbejdsløshed vil for de fleste mennesker i tresårsalderen og derover være uløseligt knyttet til den situation de gennemlevede i trediverne, og de vil derfor være tilbøjelige til at bedømme situationen i dag positivt eller negativt afhængigt af arbejdsløshedens størrelse, selv om dette begreb vel ikke kan siges, at være en væsentlig indgang til forståelse af, hvorledes samfundet fungerer i dag – om samfundet er godt eller ondt. De i trediverne arbejdsløse har måske derfor vanskeligt ved at se det berettigede i den samfundskritik, som bl.a. udgår fra studenterne.

Eksempel 2.

Ordet frihed er i mange menneskers bevidsthed associeret med datoen den 9. april 1940. Fra dette tidspunkt og i de følgende fem år var en væsentlig del af den daglige oplevelse, oplevelsen af åben vold og tvang. Frihed defineres af de samme mennesker i dag derfor ved fravær af åben vold og tvang. Som i det foregående eksempel hindrer denne situationsoplevelse mange mennesker i at se det meningsfulde i kritik, som hævder, at det danske samfund er ufrit, både som samfund og for en befolkning, der udsættes for legitim vold og arbejdstvang. (For en ordens skyld – den samme ufrihed gør sig uden tvivl også

gældende i en række socialistiske samfund, men det kan aldrig blive et forsvar for den danske statsvold).

Som det gerne skulle fremgå af disse eksempler, mister vi information om den samfundsmæssige virkelighed, når det historiske element i vor forståelse fremstår som en absolut størrelse og ikke som et forløb. Sroget har her en vigtig funktion. Sprog og situation hører nøje sammen. Således kan den kolde krigs terminologi ikke frigøres fra den kolde krig, et forhold som de altdominerende borgerlige massemedier udnytter i egen interesse. Man behøver blot at betegne samfundskritik som "kommunistpropaganda", "totalitær tænkning" osv., behøver blot børste støvet af en gent og kun halvt glemt situationsterminologi, så bliver mennesker rådvilde og holder sig til den sikre afmagt.

Det er denne historiske absolutisme, som er en vigtig bestanddel af den saglige ideologi og som er det filosofiske udtryk for samfundssystemets selvopretholdelsesdrift. Det er den historiske absolutismes filosofi, som indoktrinerer opfattelsen af, at de fundamentale træk i det kapitalistiske samfund er gode og endelige. At dette samfund er slutstenen i den menneskelige udvikling og derfor må værnes mod konspiratoriske anslag – indbildte eller virkelige.

Den historiske absolutisme er mistænkning, i få menneskers interesse. Betegnende for den historiske absolutisme er dens gennemtrængning af alle samfundslivets aspekter. Den historiske absolutisme er borgerskabets bedste indoktrineringsmedicin til at holde kæften lukket på det tavse flertal, som billedlig talt vrider sig under en knebling, der bliver stadig mere brutal. Den historiske absolutisme vender sig imod relativ tænkning, fordi denne er kattersk og farlig, fordi den genopliver en solidarisk humanisme, fordi den er en negation af onde tilstande, fordi den er solidarisk med de undertrykte og afmægtige, fordi den afslører blodsugerne og deres ynkelige spytslikkere. Den historiske absolutisme er fordummende, nationalistisk, fascistisk, stationær, reaktionær, krigsliderlig, imperialistisk, raci-

²⁾ Helge Høibraaten: "Filosofi og Frigjøring", PAX, nr. 191, Oslo 1969.

stisk, mistænkeliggørende, autoritetstro, børnefjendsk, pervers og ond. Den historiske absolutisme er sagligt borgerlig; den er Bro, Helge, Thestrup, Møller, Haunstrup, og alt det de repræsenterer.

Frigørelsen er relativ for at blive absolut, men det absolutte er relativt.

Det positivistiske videnskabsideal er et relativt ideal, og et ideal som er udsprunget af en bestemt historisk situation, men det positivistiske videnskabsideal indoktrineres som en absolut historisk størrelse. Lad os frigøre os ved at betragte idealets historiske betingethed:

"Ideen om sandhedens eller kundskabens værdi "i sig selv" blev i renæssancen brugt som forsvar i mod dem som ville lade religionen dominere på videnskabens bekostning. Ideen om sandhedens værdi i sig selv blev altså brugt til at nå visse værdier – den blev en del af borgerskabets kamp mod de traditionelle autoriteter. Men dette blev ikke teoretisk reflekteret. Renæssancefilosoffen Bacon havde alligevel en vis forståelse af teoretisk kundskabs forhold til praksis: for Bacon var kundskab lig med magt, og magt et redskab til frigørelse, frigørelse fra materiel nød – og dette var en forståelse af frigørelse, som var lige så vigtig som frigørelsen fra de traditionelle åndsmonopoler.

I renæssancen virkede altså både ideen om al kundskabs værdi i sig selv og ideen om at kundskab skal bruges til noget frigørende. Sammen udgør de i dag den positivistiske (empiriske) videnskabs selvforståelse. Som videnskab ser denne videnskab sig selv som værdifri, dens eneste videnskabelige værdi er, ikke at have nogen værdier, men at søge kundskab for kundskabens egen skyld, indse kundskabens værdi i sig selv.

Som politisk projekt taler denne videnskab om tekniske opfindelser, om effektivisering af den samfundsmæssige produktion, frihed fra materiel nød. I dag ser vi, at skellet mellem videnskab og politik, mellem teori og praksis er ved at nedbrydes til sin kerne. I dag fungerer ideen om værdifri videnskab som ideologisk maskering

for en samfundsmæssig proces, som er i færd med at rasere alle vore traditionelle værdier. Den gør videnskabsmænd til teknikere, som løser spørgsmål om midler og som distancerer sig fra målspørgsmål med den undskyldning at de ikke er politikere – i et samfund hvor den kritiske politiske debat er på vej til at uddø, og hvor alt som kan påklæbtes etiketten videnskab tenderer til at blive ukritisk accepteret i det politiske liv.

Ideen om den værdifri videnskab fungerede progressivt i kampen mod middelalderens kirke og fascismens åbne antividenskabelighed; i dag legitimerer den en proces, som nedbryder den debat som den tidligere bidrog til at skabe. Har vi forstået dette, da har vi forstået positivistisk videnskabsfilosofis relative historiske betydning, en historisk refleksion har frigjort os fra positivismens tankefængsel.

At beskrive historiske forandringer er bl.a. at beskrive sådanne forandringer i selvforståelsen. Idet vi beskriver sådanne historiske situationer, dvs. bevidst retter opmærksomheden mod dem, forandrer vi vor forståelse af vor egen situation. Og omvendt: Vi forstår tidligere historiske situationer bedre med udgangspunkt i vor egen situation: forstår vi hvorfor de fleste danskeres frihedsbegreb er inadekvat i dag, så forstår vi bedre dets relevans i 1940.

Dette er et aspekt af hvad historisk dialektik er for noget – jo bedre vi forstår os selv, jo bedre forstår vi fortiden, og omvendt." ³⁾

Kan studenter og lærere for denne videnskabsideologis ensidighed og dens indoktrinerende funktion på universitetsuddannelsen, da vil universiteterne ikke kunne bidrage med de til det kapitalistiske samfunds opretholdelse nødvendige eksperter og manipulatorer som fx.:

- a) personel til administrering af klassestaten (jurister, socialøkonomer m.fl.)
- b) højt kvalificerede fagfolk som driver industri og krigsforskning,

³⁾ Høibraaten – op. cit.

- og som bliver stadig vigtigere for udviklingen af produktivkræfterne.
- c) eksperter til industrien som har til opgave at tilsløre for arbejderne, at de bliver udbyttet for derigennem at sætte arbejdsproduktiviteten op (industrisociologer, industripsykologer m. fl.)
 - d) planlægningseksperter, hvis opgave det er at lægge de materielle rammer for produktionen og en produktionsform som er umenneskelig og afmagtsskabende.
 - e) socialeksperter hvis opgave det er at "glatte ud" på de manifesterede sociale og psykologiske menneskelige ulykker, som er skabt i et modsætningsfyldt samfund.
 - f) den borgerlige ideologiske eksperter, eksperter som er uddannet indenfor de filologiske, historiske og filosofiske discipliner.⁴⁾

Kan og vil studenterne unddrage sig spillet på dette absurde teater og i stedet angribe det kritisk, forståeligt og fundamentalt såvel i teori som i praksis, da vil en sådan unddragelse i langt højere grad end isolerede reformer som fx. "åbent universitet", "studenterdemokrati", osv. være en trussel mod den kunstigt opretholdt ro og orden og en solidaritetserklæring til de afmægtige.

Og så lad blot Gud være med de saglige, hvis historien er med os.

Det, der med andre ord er nødvendigt, er en politisering af universitetet.

Knud Bro om politisering:

"Lad mig sige det helt præcist: vi ønsker politik i folkeskolen, vi ønsker politik i gymnasiet, vi ønsker politik på universiteterne – hvis man dermed forstår, at man optages af politik, drøfter politik. Men vi ønsker ikke en politiserende skole, vi ønsker ikke agitation, men kundskaber og samtale og vi ønsker, at der ud af det skal komme mennesker og

ikke agitatorer." (Bro, Folketinget, 3.12.1969)

Imidlertid fremgår det ikke klart af det citerede og ej heller af hvad Bro i øvrigt sagde under uddannelsesdebatten i folkettinget, hvad der menes med begreberne "politik" og "politisering". Men at politik er positivt og politisering negativt er klart nok meningen – for slet ikke at tale om politiserende agitator – ildtang !

Han er nu sød ham Bro – se blot hvorledes han søger at mistænkeliggøre en bestemt gruppe studenter ved at anvende en række negativt værdiladede ord, uden nogen definerings og nærmere forklaring.

Det er insinuationens og mistænkeliggørelsens politik.

Men måske betyder det at drøfte politik, at man debatterer indenfor det rådende samfundssystemets rammer, mens politisering så betyder, at man ønsker at nedbryde disse rammer. Politisk drøftelse er da lig med saglig drøftelse fordi rammerne pr. definition er saglige. Den saglige ideologi er derfor den ideologi, som rammerne afstikker.

Nu karakteriseres "rammerne" omkring det danske samfund forskelligt alt efter hvem der karakteriserer dem. Således karakteriserer liberalisterne rammerne ved: demokrati, frihed, respekt for den enkelte, folkeoplysning m.v., mens socialister, kommunister og anarkister betegner samfundets rammer som: kapitalistiske – kun få mennesker har den reelle magt, ufrie – kun frihed for de få, udbytning af den enkelte – deportationslov, afdragshandel, arbejdsløshed ect., manipulation og indoktrinering mv.

Sjovt nok synes socialister, at de lige nævnte liberalistiske slagord (for de er i højere grad slagord end udtryk for faktiske tilstande) er gode, ja, endog så gode at en opmærksom liberal kan finde dem gentaget overalt i socialistisk litteratur, men vel at mærke sat ind i en sådan sammenhæng, at et samfund karakteriseret ved disse ord ikke får det kapitalistiske samfunds uhyrlige følger. Sådanne følger.

⁴⁾ Eksemplerne: a), b), c) og f) er lånt fra Stein Rafoss: "10 teser om viden, universitet og revolusjon" – PAX, nr. 191, Oslo 1969.

Dette gode samfund er det socialistiske, men som tidligere nævnt, tror vi ikke, at det kan skabes ved politisk arbejde igennem liberalisternes demokratiske kanaler, dertil er de afskrækkende eksempler for mange. En ærlig socialistisk politik må derfor søge at nedbryde de eksisterende politiske kanaler, og derigennem samfundets rammer.

En ærlig socialistisk politik må være politiserende og modsætningsafslørende. Men hvorledes politiserer vi universiteterne ?

"... Jeg tænker særlig på hvordan universitetet som institution i vort samfund, hvor teknik og videnskab måske kan siges at være blevet den vigtigste produktivkraft på en ideologisk måde legitimerer bestemte magtinteresser overfor masserne. I kraft af denne funktion bliver der en række centre i universitetet som i særlig grad modvirker en almindelig politisering. Uden at disse centre analyseres og angribes praktisk ud fra sin magtformidlende funktion, vil politiseringen løbe ud i sandet. Gennem disse centre udøver erhvervsliv og stat et stigende kontrolpres overfor universitetet som helhed, overfor både lærere og studenter. Hvilke organer er det så, jeg har i tankerne? Jeg tænker på pensum og undervisnings oplæg, på eksamensformer og karakter-system, på de faglige og kompetence-orienterede bureaukratiske skillelinier mellem studenter og lærere, og ikke mindst på de bevidste og ubevidste idealer, som gennemsyrrer hele institutionen og finder det klareste udtryk i de metodologiske krav. Politisering af universitetet vil sige at bevidstgøre disse organer som funktionelle faktorer i udøvelsen af den rådende ideologi og de herskende magtinteresser. Det vil videre sige kritik af disse instanser, fordi de hindrer politiseringen og demokratiseringen af universitetet. Denne kritik må konkretisere sig i praktisk politik, som tager hensyn til institutionens egenart. Den må tage fat samtidigt i teori og praksis, f.eks. ved at drive alternativt faglig praksis indenfor universitetets egen ramme, bl.a. som studenterseminarer, og ved at koor-

dinere de demokratiske og politiske kræfter særligt i studentermassen og blandt yngre lærere og forskere i forsøgene på at forandre alle disse organer for formidling af samfundsmæssig magtudøvelse.

Som Habermas fremhæver behøver denne politisering ikke at stå i vejen for det samfundsmæssige arbejde. ... Men målet må være at gøre universitetet som institution og menneskene som virker der, selvstændige til at kunne blive en kraft i en forandrende politisk praksis." ⁵⁾

Men siger Bro så længe man enten går i skole, i gymnasiet eller på universitetet må man kun drøfte rammers politik – selv om rammerne er så vide, at du roligt kan kalde en Helge Larsen for en skid, for en ko, for en bonde, for en so. Larsen vil nøjes med at flytte sig på taburetten, Bro vil være ligeglad og folk vil synes, at du har langt hår og er tåbelig. Og det er du også, fordi du er ufarlig.

Men hvis du næste torsdag lader dig tage imod hos Helge Larsen og hvis han ikke er til møde med erhvervslivet på Marienborg, og du da f.eks. spørger ham, hvad han mener om demokrati og frihed såvel i samfundet som på universitetet, så vil han bede dig gentage ordene og dernæst enten bede dig om at skride eller henvise dig til Thestrup. Hvis du er så forudseende, at du i forvejen har allieret dig med 200 andre og I efter tur stiller samme spørgsmål, og hvis I er 400 den følgende torsdag og 800 torsdagen igen osv., så vil Larsen og Thestrup begynde at mure dørene til og den 10'ende torsdag vil de barrikadere sig i Christiansborg.

Folk vil da begynde at synes, at politikerne er underlige, og de vil begynde at lytte til dig, når du fortæller, hvad du mener med demokrati og frihed. For det vidste du selvfølgelig godt i forvejen.

Og så er Bro ikke ligeglad mere. Han vil rejse riget rundt og mane folket til fornuft, men det går langsomt,

⁵⁾ John Lundstøl op.cit.

for folket gider ikke komme til hans møder, og Bro er derfor henvist til personlige møder ved køkkendøren.

Der er så to muligheder: Enten vil han blive fascineret af folkets skikke: den måde konerne kysser mændene på og omvendt, deres madlavning, deres sammenkomster, deres altankasser og stokroser, og forhåbentlig er de også gode ved børnene. Han vil da falde til ro, pleje sit fremadskridende lankesår, gribe om dets rod og forære ØK til Cuba, kysse sin kone på en ny måde, så hun sprænger socialdemokratiet og Hækkerup. Med folket i folket.

Eller også er han allerede så stivnet, at han ikke kan se folket for bar vælgere. Men da der ikke er nogen, må han selv skaffe dem. Og det er vanskeligt, for folket har gravet brostenene op og soler sig i sandet.

Men hvad der så vil ske afhænger af modsætningernes art og styrke. Enten bliver en Bro en Hitler, eller også er det begyndelsen til det gode samfund. Virker det udflippet. Nåhh ja. En Bro vil kalde det usagligt.

Knud Bro om eksamen:

"Eksamen opfandt Sokrates, da han gik rundt på gader og stræder og stillede den tids autoriteter de allersimpleste spørgsmål, som så ud til at være lette at besvare, men som de fleste gik i vandet på. Det morede de unge meget, og som Sokrates selv sagde i apologien (forsvarstalen - p.s.): det er også morsomt". (Knud Bro, Folketinget 3/12, 1969).

Helt bortset fra en sproglig mærkværdighed - i virkeligheden står der, at det var eksamen, som opfandt Sokrates - udsagnsled, grundled, kryds og bolle - så er indholdet i dette citat, selv om det ikke siges eksplicit, et forsvar for en bestemt eksamensform, legitimeret ved en filosofes udsagn. Når Sokrates går ind for eksamen, så kan Knud Bro vel også!

Nu kunne det være interessant at prøve at forstå Knud Bros utvetydige gåen ind for eksamen som et vigtigt led i uddannelsen, for det er blot 4-5 år siden, at Knud selv for sidste

gang var igennem denne pølsemaskine. En begivenhed som der stadig står ry om, og som beredte eksaminatorerne stor fortvivlelse. Men på Det tidspunkt var stud. polit. K. Bro allerede folketingsmand.

Men, hvad det end skyldes - om det er i taknemlighed mod sine gamle lærere, eller om det er krav fra erhvervslivet - så er Bro nu talsmand for de lærer- og professorgrupper, som af ideologiske og økonomiske grunde (det giver en klækkelig ekstraindtægt at være f.eks. censor) er interesseret i en opretholdelse af en forældet eksamensinstitution.

Dette får endda være - værre er det, at Knud Bro for at legitimere eksamen gør vold på historien og tager Sokrates til indtægt for et sæt ideer, som Sokrates intet havde at skaffe med.

Dette skal vi søge at belyse ved et længere uddrag af Per Frederik Christiansens artikel: "Kampen om universitetet" (PAX nr. 191), hvor der er anvendt en såkaldt dialogmodel (Sokrates) til beskrivelse af forsknings- og eksamensinstitutionen:

"... Universitetet er traditionelt strengt hierarkisk opbygget, hvor studenter og "lavere" videnskabeligt personale har lidt eller ingenting at skulle have sagt i de vigtige faglige afgørelser. Dette retfærdiggøres gerne ved et syn på faglig kompetance som det til-grund-liggende i såvel det videnskabelige som det undervisningsmæssige arbejde. Stillingsstrukturen ved universitetet tænkes at afspejle forskernes kvalifikationer; for at sikre fagligt forsvarlige dispositioner bliver det pr. definition uansvarligt af dem i toppen af hierarkiet at overføre myndighed til de, som står lavere.

Dette får til følge et bestemt syn på, hvad videnskab er. Gennem den hierarkiske model tolkes forskning som en slags kvantitativ envejsskøring: den som har holdt ud længst og forsket mest, har samlet sig et forråd af videnskabelig tyngde, som giver hans ord social vægt og ham selv embedsmæssig magt til at forme forsknings og undervisningspolitikken inden for hans eget fag.

Men kan en uhildet sagsrettet forskning vokse i en sådan magtstruktur? Er det ikke tværtimod sådan at videnskabelig opdagelse ikke sker endimensionalt, men i skæringspunktet mellem en formidlet tradition og en søgende fornyelse?

Og dette skæringspunkt træder frem som en dialog, en samtale mellem formidleren af traditionen – den etablerede videnskabsmand – og den som endnu er i sin vorden. Egentlig er selve dialogen formidlingen, og den virker forandrende i to retninger: både på traditionen og på det som er i færd med at opdages. Kun en forståelse af det tidligere skete kan give grundlag for fremskridt, mens ethvert fremskridt stiller det tidligere skete i et nyt lys. Således er det i åndsvidenskaberne og samfundsvidenskaberne – og vel også i naturvidenskaberne.

Det som her ligger til grund er ikke en samling kundskabsdata som mekanisk øges. Det til-grund-liggende er en dialog. Men dialogen lykkes kun når den rent faktisk bliver lagt til grund. De samtalende må underkaste sig og anerkende dialogens strengt saglige forløb, og ikke fordreje dialogens indre retning i kraft af usaglige magtpositioner.

Denne model for videnskabelig forskning er lige så gammel som den vesterlandske videnskab selv. Den udformes i Platons dialoger og bygger på Sokrates' praksis. Sokrates gik aldrig rundt og forkyndte nogen sandhed. Han gik i samtale med andre mennesker, søgte at opdrage dem ved at stille spørgsmål, således at de selv fandt frem til det standpunkt de fandt var det rigtige – og på baggrund af argumenter som de selv fandt tvingende. Sokrates var kun "anledningen" til at de andre selv fandt frem til et eget standpunkt. Hans kunst er "jordmorkunst". Han er åndelig "jordmor" eller "fødselshjælper" for den andens tanker.

En sådan model for åndelig vækst kan virke i begge retninger. Opdragelsen kan selv blive forandret gennem samtalen. Marx synes at være inde på noget i denne retning i sin tredje Feuerbach-tese: "... omstændighederne må forandres af menneskene og ... opdrageren må selv opdrages".

Forudsætningen er her at begge parter anerkender dialogens saglige argumentation som det til grund liggende. Sokrates gik aldrig frem på den måde at han f.eks. sagde til den anden: "jeg har lang træning i argumentation, så du kan lige så godt først som sidst anerkende min opfattelse i denne sag." Eller at han i løbet af samtalen – hvis det gik dårligt for ham – skulle sige: "Ja – men husk på de gode argumenter jeg havde forleden dag. Egentlig er jeg vældig god til at argumentere, så du må nok alligevel gi' dig". Når Sokrates får ret, er det netop fordi den anden giver ham ret – eller nærmere: diskussionen giver ham ret.

Et argument om tidligere meritter ville virke pinligt og paradisk. Men vort universitetssystem bygger på en sådan pinlig parodi: Nøglen til opdagelse af videnskabsmænd er eksamenssystemet. Og situationen ved eksamensbordet er et symbol på hvordan den videnskabelige formidlings-proces fungerer.

Her foregår der også en dialog, en samtale. Men i dette tilfælde er dialogen ikke selv det til grund liggende. Dialogen er underlagt en ydre social situation, de samtalendes plads i universitetshierarkiet. Den ene part – eksamenskommissionen – kan når som helst træde ud af dialogen, afbryde den og foretage sin vurdering af den andens bidrag til samtalen. Eksamenskommissionen har magt til at fastsætte samtalens konklusion, og denne magt er ikke givet den af den anden part – eksamenskandidaten – og heller ikke af argumentationsforløbet i samtalen.

Derfor er denne dialog ingen virkelig dialog, men en skindialog – et skuespil sat i scene gennem et magthierarki, som ikke er bundet af dialogen. Og fordi dette ydre hierarki ikke hver gang på ny henter sin kraft fra en dialog, fra det sted hvor den videnskabelige formidling mellem tradition og fornyelse foregår, men tværtimod gør denne formidling udialektisk og autoritær, er det uvidenskabeligt og irrationelt.

Men ... når studenterne har rejst krav om reel medbestemmelsesret, er hensigten netop ikke at "tage magten fra lærerne" og sætte studenterne

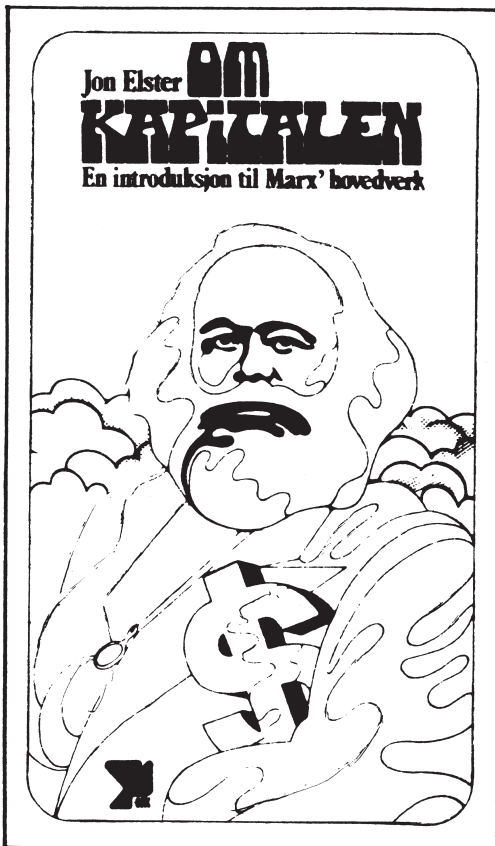
på toppen af universitetshierarkiet. Hensigten er tværtimod at frigøre det videnskabelige arbejde fra et uvidenskabeligt og irrationelt magthierarki og erstatte en skindialog med en virkelig, videnskabsformidlende dialog. En sådan frigørelse kan bedst ske ved at de forskellige grupper indenfor hierarkiet bliver repræsenteret på en rimelig, ligelig måde i de organer, som styrer det videnskabelige arbejde."

Og husk næste gang du skal til eksamen, så prøv at få en dialog igang – svar på spørgsmålene og stil modspørgsmål. Hold den tilstedeværende "Høgh" eller "Ross" beskæftiget med at tænke, og ikke som de plejer med at manipulere. Kun hvis de er helt umedgørlige, skal du skrue bissen på.

For i virkeligheden har I fælles interesser: at få universitetet gjort til en arbejdsplads, hvor alle kan studere, hvad de lyster, under de betingelser, som skabes i fællesskab. Bedst er det, hvis dine kammerater, som overværer eksamen, er informeret i forvejen og kan støtte dig, hvis det viser sig at "Rossen" eller "Høghen" er af kaliber "Superross" eller "Vampyrhøgh". Så er et kristeligt ord fra kammeraterne på sin plads. Men hvis alt preller af og jeres arbejdsforhold iøvrigt er ringe, så er en institutbesættelse et godt middel, blot man ikke dermed tror at en samfundsomvæltning er nær.

Og husk at det er vigtigt at man på en forståelig måde gør rede for, hvorfor det er nødvendigt at foretage denne handling – i et enkelt sprog, for kun få har læst Marx og Marcuse.

NYT FRA PAX-FORLAG:

201. Jon Elster: Om Kapitalen. En studie i Karl Marx' hovedverk.

TRØER SOCIETETETS PUBLIKATIONSGRUPPE
 udgir strømme af sensationel læsning. Første udgivelse er bl.a. "Latinamerika og Imperialismen" i 2 bind.

adresse:
 rosenborg-
 gade 15, 1134 K

DEN BRØLENDE TAVSHED

Kjeld Schmidt

Den fascistiske stat er en moderne stat. Den etatistiske kontrarevolution er en moderne kontrarevolution.

Når borgerskabets herredømme trues, reagerer det totalitært. Den klasse, der var bærer af liberalismen, er også bærer af antiliberalismen, hvilket ikke er så underligt: begge ideologier tjener til forsvar af de kapitalistiske produktionsforhold.

Omend den revolutionære bevægelse i Danmark ikke udgør nogen akut trusel mod borgerskabets herredømme (det, Baunsgård i Folketinget under forespørgselsdebatten om den tiltagende brug af politistatsmetoder kaldte "den lovlige samfundsorden", som om det var Gud og ikke Staten selv, der havde lavet lovene), så har denne klasses betalte lænkehunde dog vejret krudtrøg; de fascistoide træk bliver subjektivt erkendelige.

Lænkehundenes terminologi har således ændret sig med situationen; da den revolutionære bevægelse kun var et tilløb til en sådan, tav man; senere talte man om bøller og gadedrengestreger; senere igen begyndte man at tale om 'små minoritetsgrupper' (Hartling). Når ordet minoritet bruges pejorativt, ved vi, hvad klokken er slået. Sammen med dette ord kommer også lugten af blod.

Men når det nu lykkes disse "små minoritetsgrupper" at afsløre, at der er noget, der forsvares med alle til rådighed stående midler (og som det før er sket i dette lands historie:

også med grundlovsstridige midler), når det lykkes dem at punktere "den lovlige samfundsorden's i forvejen ikke alt for solide legitimitet, – så er det på tide at slå til; cf., hvad Mussolini-apologeten Ole Bjørn Kraft sagde på det Konservative Folkepartis landsmøde (29.-30.11):

"Man kalder det drengestreger, men de, der står bag, sigter mod et bestemt mål. De skaber en følelse af usikkerhed og uro. Anslag mod statens autoritet skal mødes med fasthed."

Det er på baggrund af denne etatistiske kontrarevolution, at apellen fra lænkehundene til det store tavse flertal skal forstås.

Det er det store tavse flertals for-tjeneste, at det ikke blander sig i politik.

"Det store flertal hører til de stille, der passer arbejdsplads og aften-skolearbejde." (Poul Møller på samme landsmøde).

Deres passivitet er deres dyd. Mens den tidlige liberalisme appellerede til "offentligheden", d.v.s. en kritisk opinion, appellerer de moderne lænkehunde til de stummes udtalte og derfor statsbærende meninger. Mens det tidligere var en forudsætning for demokratiet, parlamentarismen og retssamfundet" (Poul Møller), at der var en offentlighed, er det nu en forudsætning, at der ikke er en offentlighed. Afpolitiseringen og privatiseringen er en forudsætning for senkapitalismens skrøbelige stabilitet.

Det store tavse flertal er en apolitisk og uorganiseret masse; at tillægge en sådan ansamling af individer bestemte politiske meninger er absurd. Der er tale om en regulær socialisme, d.v.s. at man underforstår, "at det indre liv er noget bestemt og klart udformet, også før det kommer til udtryk. Men dette er stort set uholdbart. Det indre liv er oftest flygtigt og ubestemt Dersom vi lever et såkaldt rigt indre liv, så er det ikke bare skjult for andre, men måske heller ikke noget at vise frem, dersom vi prøvede det." (Dag Østerberg: Forståelsesformer, Oslo-66 p. 73).

Men når de af de statsbærende partier – fra det Socialistiske til det Konservative Folkeparti – så foragtede aktivister formår at rejse et politisk spørgsmål, med andre ord at skabe en offentlighed, tendensielt at politisere det store, tavse flertal – så er det på tide for de statsbærende partier at slå fra sig: ved (over for medlemmerne af det store tavse flertal) at udgive sig for at repræsentere dette tavse flertals illusoriske totalitet: det gælder om at få enhver til at tro, at de andre mener som Poul Møller og de andre lænkehunde. Akkurat som det lykkedes fascisterne

at fascinere enhver tysker til at tro, at han – ved at være antisemit – handlede som enhver anden.

Men i et samfund, hvor det er en dyd at være politisk passiv og indifferant, kan man ikke tage de således dydige til indtægt for en bestemt politik: det er at ville afpolitiser og politisere på én gang. Man vil på én gang dæmme op for den revolutionære bevægelses politisering af det store tavse flertal – og samtidig påberåbe sig dette flertals ikke eksisterende politiske meninger. Dette, de statsbærende partiers dilemma, er den revolutionære bevægelses håb.

Hos lønarbejderne beror senkapitalismens eneste legitimitet på, at den sikrer en støt stigende levestandard og fred til at fordøje denne støt stigende levestandard. Kort sagt: senkapitalismen er kun legitim, for så vidt som den skaffer madro.

Senkapitalismen besidder ikke hos denne klasse en sådan legitimitet, at den ville droppe madroen og lade sig politisere til forsvar for den bestående orden; og der eksisterer ikke længere et talstærkt småborgerskab, der er i færd med at blive likvideret som klasse, og som derfor (da de vil forsøge at restaurere det tabte) kan sættes ind til forsvar for den bestående orden. Det vil sige, at borgerskabets sidste skanse: den totalitære stat, ikke længere lader sig rejse: borgerskabet mangler barrikademateriale. Fascismen er pr. definition en massebevægelse, og en totalitær stat, der ikke bygger på en massebevægelse – er en uting.

Det vil sige, at fascismens epoke er fortid. Men det, der gjorde den fascistiske stat til en moderne stat, det er ikke racismen, irrationalismen eller antiliberalismen (i bred forstand), men korporativismen, klasse-samarbejdet – og det er ikke fortid cf. Selskabet for Samfundsdebat.

Summa summarum: lænkehundene kan benytte sig af politistatsmetoder; men i den udstrækning det bliver nødvendigt at politisere for at forsvare borgerskabets herredømme, i den udstrækning er borgerskabets herredømme en saga blott.

Borgerskabet og dets lænkehunde er fanget i historiens store rottefælde.

DIGRESSION

Karl Marx

En filosof producerer ideer, en poet digte, en præst prædikener, en professor kompendier o.s.v. En forbryder producerer forbrydelser. Betragter man denne sidstnævnte produktionsgrens sammenhæng med samfundet som helhed, så vil man slippe for mange fordomme. Forbryderen producerer ikke kun forbrydelser, men også strafferetten og dermed også den professor, der holder forelæsninger over strafferet, og tilmed det uundgåelige kompendium, hvori denne selvsamme professor kaster sine foredrag på det almindelige marked som 'vare'. Dermed indtræder en forøgelse af nationalrigdommen. Helt bortset fra den private nydelse, manuskriptet til kompendiet ifølge et kompetent vidne, professor Roscher, yder selve sin ophavsmand.

Forbryderen producerer endvidere hele politiet og retsvæsnen, betjente, dommere, bødler, nævninge, o.s.v.; og alle disse erhvervsgræne, der udgør ligeså mange kategorier af den samfundsmæssige arbejdsdeling, udvikler forskellige evner ved den menneskelige ånd, skaber nye behov og nye måder at tilfredsstille dem på. Alene torturen har givet anledning til de mest sindrige mekaniske opfindelser og har beskæftiget en mængde redelige håndværkere ved produktionen af værktøj til brug for tortur.

Forbryderen producerer et indtryk, dels moralsk, dels tragisk, alt efter omstændighederne, og yder således bevægelsen af publikums moralske og æstetiske følelser en 'tjeneste'. Han producerer ikke kun kompendier over

strafferet, ikke blot lovbøger og dermed lovgivere, men også kunst, skønlitteratur, romaner og sågar tragedier, hvilket ikke blot bevises af Müllner's 'Schuld' og Schiller's 'Räuber', men selv af 'Ødipus' og 'Richard den tredje'. Forbryderen afbryder det borgerlige livs monotoni og hverdagens sikkerhed. Han beskytter det dermed mod stagnation og fremkalder hin urolige spænding og bevægelighed, uden hvilken selv konkurrencens spore bliver stump. Han giver således de produktive kræfter en spore. Mens forbrydelsen fratager arbejdsmarkedet en del af den overflødige befolkning og dermed formindsker konkurrencen mellem arbejderne og til et vist punkt forhindrer arbejdslojens fald under minimum, absorberer kampen mod forbrydelsen en anden del af samme befolkning. Forbryderen indgår således som en af hine naturlige 'udjævninger', der restituerer et rigtigt niveau og åbner for en række 'nyttige' beskæftigelsesgrene.

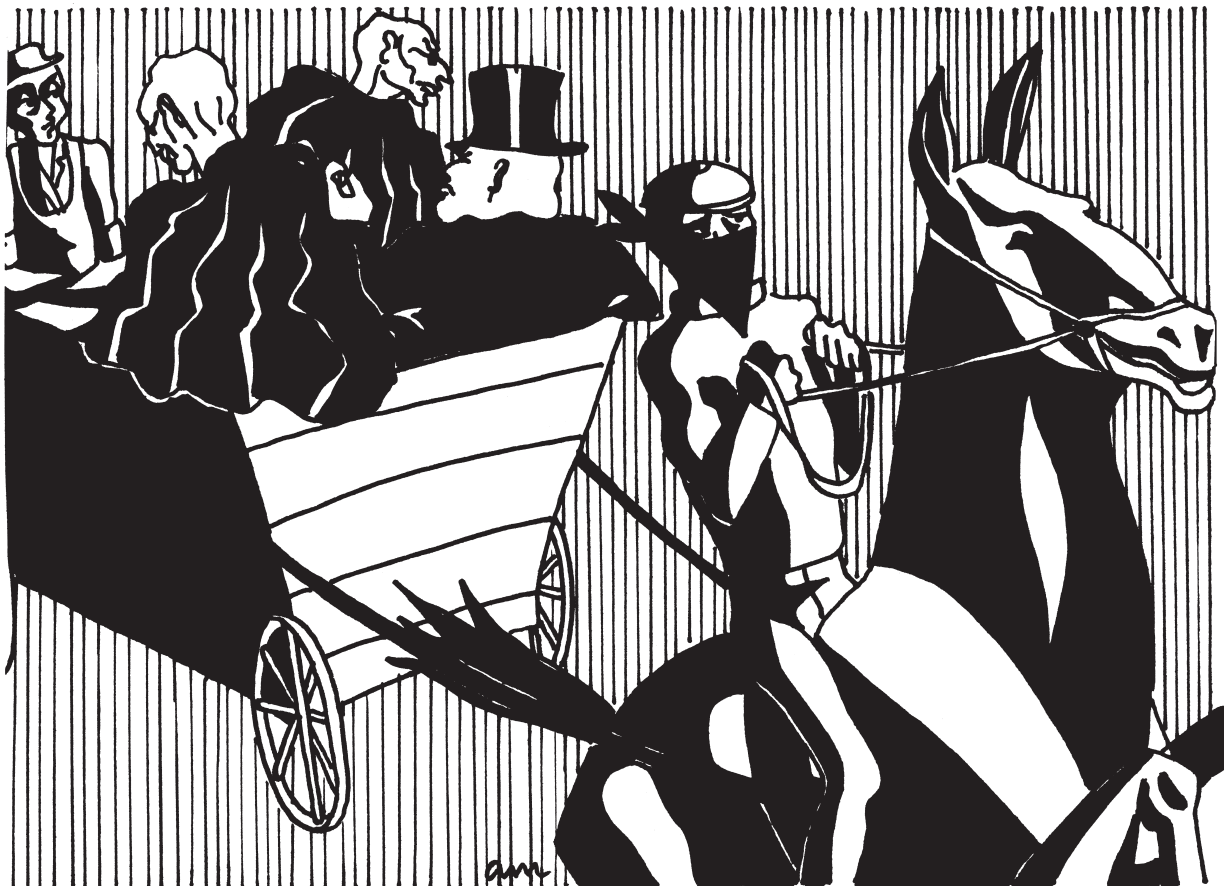
Forbryderens indvirkning på produktivkraftens udvikling kan eftervises til den mindste detalje. Ville klejnsmede nogensinde være nået til deres nuværende fuldkommenhed, hvis der ikke fandtes tyve? Ville fabrikationen af pengesedler være nået til sin nuværende fuldkommenhed, hvis der ikke fandtes falskmøntnere? Havde mikroskopet fundet vej til den sædvanlige kommercielle sfære (se Babbage) uden bedrageri i handelen? Har den praktiske kemi ikke lige så meget at takke vareforfalskningen for og bestræbelsen på at opdage denne forfalskning, som den redelige produktionsiver? Forbrydelsen fremkalder ved hjælp af de stadigt nye midler til angreb på ejendommen stadigt nye forsvarsmidler og virker dermed ligeså produktivt som strejker på opfindelse af maskiner. Og forlader man den private forbrydelses sfære: Ville verdensmarkedet nogensinde være opstået uden nationale forbrydelser? Ja, blot nationer? Og har syndens træ ikke også været kundskabens træ lige fra Adams tid? Mandeville havde allerede i sin 'Fable of the Bees' (1705) bevist produktivite-

ten af alle mulige erhvervsmaader o.s.v. og tendensen i hele dette argument:

'Det, vi i denne verden kalder ondt, det moralske saavel som det naturlige, er det store princip, der gør os alle til sociale skabninger, den faste basis, liv og støtte for alle erhverv uden undtagelse; her finder vi alle kunsters og videnskabers sande kilde; og i det øjeblik, det onde ophører, må samfundet fordærves om ikke totalt ødelægges.'

Nu var Mandeville naturligvis ogsaa uendeligt dristigere end det borgerlige samfunds filistrøse apologeter.

(oversat af Kjeld Schmidt fra Theorien über den Mehrwert; MEW bd. 26,1 pp. 363-364; afsnittet er skrevet i 1862).

KAPITALENS PRODUKTIVITET

Karl Marx

A) ALT SAMFUNDSMÆSSIGT ARBEJDES PRODUKTIVKRÆFTER SYNES AT VÆRE KAPITALENS PRODUKTIVKRÆFTER.

Vi har set, ikke blot hvordan kapitalen producerer, men også, hvordan den fremgår fra produktionsprocessen som en væsenlig forandret relation, hvordan den udvikler sig i denne proces. På den ene side omdanner den produktionsmåden, på den anden side er den forandrede produktionsmåde samt et bestemt trin af de materielle produktivkræfters udvikling grundlaget og betingelsen – forudsætningen for dens egen skabelse.

Da det levende arbejde – gennem udvekslingen af kapital og arbejde – er inkorporeret i kapitalen, synes at være en virksomhed, som tilhører denne, så snart arbejdsprocessen begynder, fremtræder det samfundsmæssige arbejdes produktivkræfter som kapitalens produktivkræfter, ganske som arbejdets almene samfundsmæssige karakter – i form af penge – viser sig som en tings egenskaber. Således fremtræder nu det samfundsmæssige arbejdes produktivkraft og dens forskellige former som produktivkraft for kapital, for objektiveret arbejde, for de objektive arbejdsbetingelser, der – personificeret i kapitalisten – konfronterer det levende

arbejde i en sådan selvstændiggjort form. Det drejer sig her igen om den venden-op-og-ned på forholdene, som vi allerede ved betragtningerne over penge har betegnet som fetischisme.

Kapitalisten selv er kun magthaver i sin egenskab af kapitalens personificering. (I italiensk bogholderi konfronteres han som person stedse med sin rolle som kapitalist, som personificeret kapital, for hvilken han kun fremtræder som sin egen kapitalprivatkonsument og skyldner.)

Kapitalens produktivitet består først og fremmest – selv når vi blot betragter det formelle underordningsforhold, der består mellem arbejde og kapital – i tvangen til merarbejde, til arbejde ud over den umiddelbare nødvendighed, en tvang, som den kapitalistiske produktionsmåde deler med tidligere produktionsmåder, men som den udøver og fuldender på en for produktionen gunstigere måde.

Selv når vi blot betragter dette formelle forhold – den kapitalistiske produktions almene form, som den mindre udviklede produktionsmåde har til fælles med den mere udviklede – synes produktionsmidlerne, de objektive arbejdsbetingelser – arbejdsmaterialer, arbejdsredskaber (& levnedsmidler) –

ikke at være underlagt arbejderen, men de underlægger sig tværtimod ham. Og derved er de kapital. Kapital anvender arbejde. De er ikke et middel for hans produktion, hvad enten det drejer sig om produktion af umiddelbare subsistensmidler, eller af bytteobjekter, varer. Men han er et middel for dem; dels bevarer han deres værdi, dels forøger han den, d.v.s. han gør deres værdi større, idet de absorberer merarbejde.

Allerede i sin enkelhed er dette forhold vendt op og ned, er det et udtryk for personificering af ting og tingsliggørelse af personer, og dette adskiller denne produktionsform fra alle tidligere: at kapitalisten ikke i en eller anden personlig egenskab behersker arbejderen, men at han kun behersker ham i den udstrækning, han er "kapital"; hans herredømme er kun det objektiverede arbejdes herredømme over det levende, arbejdsprodukternes herredømme over arbejderen selv.

Mere kompliceret og tilsyneladende mere mystisk bliver forholdet med udviklingen af den kapitalistiske produktionsmåde, idet da ikke blot disse umiddelbart materielle ting – som alle er produkter af arbejdet: de som brugsværdi betragtet objektive arbejdsbetingelser, den som bytteværdi betragtet objektiverede almene arbejdstid eller penge – stiller sig på bagbenene overfor arbejderen og konfronterer ham som kapital; også de forskellige former for samfundsmæssigt udviklet arbejde: Kooperation, fabriksarbejde (i betydningen: organiseret samfundsmæssigt arbejde med maskiner som den materielle basis), fremtræder som udviklingsformer for kapital, og de produktivkræfter, som udvikles af disse former for samfundsmæssigt arbejde, og derfor også videnskab og naturkræfter, fremtræder som kapitalens produktivkræfter. Kooperationens enhed, arbejdsdelingens kombination, anvendelsen af naturkræfter og videnskab og arbejdsprodukter i produktionsmaskineriet – alt dette konfronterer den enkelte arbejder som noget fremmed og objektivt, som blotte existensformer for de arbejdsredskaber, som er uafhængige af ham, som behersker ham, og som selv i

deres enkle, anskuelige form som materialer, instrumenter etc. konfronterer ham som kapitalens og derfor også som kapitalistens funktioner.

De samfundsmæssige former for hans eget arbejde eller formerne for hans eget samfundsmæssige arbejde er relationer, som dannes ganske uafhængigt af den enkelte arbejder; arbejderen underlægges kapitalen, bliver et element i de samfundsmæssige formationer, men disse tilhører ham ikke. De konfronterer ham derfor som kapitalens egne former, som tilhørende, ikke deres forenede arbejdskraft, men derimod kapitalen og den kombination, som udspringer af og er inkorporeret i denne. Og dette antager en desto virkeligere form, jo mere på den ene side hans arbejdskraft modificeres i disse relationer, således, at den i sin selvstændige form – altså udenfor denne kapitalistiske sammenhæng – bliver afmægtig, at hans selvstændige produktionsevne brydes, og jo mere på den anden side – med udviklingen af maskiner – arbejdsbetingelserne også teknologisk synes at beherske arbejdet og samtidig erstatte det, undertrykke det, gøre det overflødigt i sine selvstændige former.

I denne proces konfronteres han af den samfundsmæssige karakter af sit på en vis måde kapitaliserede arbejde – f.ex. synes maskinerne, de synlige arbejdsprodukter, at beherske arbejdet – men det samme gælder naturligvis naturkræfterne og ikke mindst videnskaben, som er produktet af den almene historiske udvikling i sin abstrakte kvintessens: de konfronterer ham som kapitalens magter. De adskiller sig i virkeligheden fra den enkelte arbejders evner og kendskab, og skønt også de – m.h.t. deres udspring – er produkter af arbejdet, synes de at være inkorporeret i kapitalen overalt, hvor de optræder i arbejdsprocessen. Den kapitalist, som anvender en maskine, behøver ikke at forstå den. Men i maskinen optræder den realiserede videnskab som kapital overfor arbejderen. Og faktisk synes al anvendelse af videnskab, naturkræfter og arbejdsprodukter i store mængder – anvendelse, baseret på samfundsmæssigt arbejde – kun at være

et middel for udbytning af arbejde, for tilegnelse af merarbejde, at være kræfter, som tilhører kapitalen overfor arbejdet. Kapitalen anvender naturligvis kun alle disse midler for at udbytte arbejdet, men for at udbytning kan finde sted, må de anvendes i produktionen. Og således fremtræder arbejdets samfundsmæssige produktivkræfters udvikling og betingelserne herfor som kapitalens handlinger, overfor hvilke den enkelte arbejder ikke blot forholder sig passiv, men som direkte står i et modsætningsforhold til arbejderen.

Kapitalen selv optræder i dobbelt skikkelse, da den består af varer:

1) Som bytteværdi (penge), men som værdi, der yngler, værdi, som skaber værdi, voxer som værdi, modtager en tilvæxt, fordi den er værdi. Dette reduceres til byttet af et givet kvantum objektiveret arbejde mod et større kvantum levende arbejde.

2) Som brugsværdi, og her fremtræder den i overensstemmelse med de bestemte forhold i arbejdsprocessen. Men netop her viser den sig ikke blot som de arbejdsmaterialer og arbejdsredskaber, hvortil arbejdet er knyttet, som inkorporerer arbejdet, men derved også som den samfundsmæssige kombination af arbejde og den hertil svarende udvikling af arbejdsredskaberne. Først den kapitalistiske produktion udvikler arbejdsprocessens betingelser kraftigt, idet disse rives løs fra den enkelte selvstændige arbejder, men den udvikler dem som en magt, der behersker arbejderen, og som er ham fremmed.

Således bliver kapitalen et særdeles mystisk væsen.

Kapitalen er altså produktiv:

1) Som tvang til merarbejde
2) Gennem absorbering og tilegnelse (personificering) af det samfundsmæssige arbejdes produktivkræfter og af almene samfundsmæssige produktivkræfter som videnskab.

Det spørgsmål melder sig: hvordan viser arbejdet sig som produktivt arbejde overfor kapitalen, når arbejdets produktivkræfter er overført til kapitalen? Og når den samme produktivkraft ikke kan tælle med to gange, én gang

som arbejdets og én gang som kapitalens produktivkraft? (Arbejdets produktivkræfter = kapitalens produktivkræfter. Men arbejdskraftens produktivitet udtrykkes ved forskellen mellem dens værdi og dens realisering.)

B) PRODUKTIVT ARBEJDE I DET KAPITALISTISKE PRODUKTIONS SYSTEM.

Kun den borgerlige bornerthed, som anser de kapitalistiske produktionsformer for at være absolute – for at være evige naturformer for produktionen – kan forvexle spørgsmålet om, hvad produktivt arbejde er fra kapitalens synspunkt, med spørgsmålet om, hvilket arbejde, der overhovedet er produktivt, eller hvad produktivt arbejde overhovedet er, og indbilder sig derfor meget klogt, at ethvert arbejde, som overhovedet producerer noget, resulterer i et eller andet, eo ipso er produktivt arbejde.

1) Kun det arbejde, som direkte forvandler sig til kapital, er produktivt arbejde; altså kun det arbejde, som afsætter den variable kapital (v) som variabel og derfor $= v + x$. Er den variable kapital $= v$, før den udvexles med arbejde, således at vi har ligningen $y = v$, så er det arbejde, som forvandler v til $v + x$ og $y = v$ til $y' = v + x$, produktivt arbejde. Dette er et punkt, som bør udvikles. Arbejde, som skaber merværdi eller tjener som drivkraft for kapitalen til at skabe merværdi, og som derved bliver til kapital, til værdi, som yngler.

2) Arbejdets samfundsmæssige og almene produktivkræfter er kapitalens produktivkræfter, men disse produktivkræfter angår kun arbejdsprocessen eller berører kun brugsværdien. De udgør egenskaber, som tilkommer kapitalen som ting, som dens brugsværdi. De berører ikke umiddelbart bytteværdien. Om 100 personer arbejder sammen eller hver for sig: værdien af deres produkt $= 100$ arbejdsdage, uanset om den realiseres i mange eller få produkter, d.v.s. arbejdets produktivitet er uden betydning i denne sammenhæng.

Kun på én måde er forskelle i arbejdets produktivitet af betydning for bytteværdien.

Udvikler arbejdets produktivitet sig f.eks. i en enkelt produktionsgren – bliver der f.eks. undtagelsesvis vævet den samme mængde stof med en mekanisk væv som med en håndvæv, og kræver vævningen af en alen med den mekaniske væv kun halvdelen af den arbejdstid, som håndvævningen kræver, så realiseres 12 arbejds timer i det sidste tilfælde ikke mere i en værdi svarende til 12 timer, men i en værdi svarende til 6, da den nødvendige arbejdstid nu er 6 timer. Håndvæverens 12 arbejdstimer er kun = 6 timers samfundsmæssigt arbejde, skønt han som før arbejder 12 timer.

Men det er der ikke tale om her. Tag derimod en anden produktionsgren, f.ex. typografien, hvor der endnu ikke anvendes maskiner; her producerer 12 arbejdstimer lige så megen værdi som 12 arbejdstimer i produktionsgrenene, hvor maskineri etc. er udviklet til det yderste. Det værdiproducerende arbejde forbliver den enkeltes arbejde, men dette arbejde får et alment udtryk. Det produktive arbejde – som værdiproducerende arbejde – konfronterer derfor stedse kapitalen som den enkelte arbejdskrafts og den isolerede arbejders arbejde, i hvilken samfundsmæssig kombination denne arbejder end måtte indgå i produktionsprocessen. Mens således kapitalen konfronterer arbejderen som arbejdets samfundsmæssige produktivkraft, konfronterer det produktive arbejde altid kun kapitalen som den isolerede arbejders arbejde.

3) Da det synes at være en natur egenskab for kapitalen – en egenskab af dens brugsværdi – at den tiltvinger sig merarbejde og tilriver sig arbejdets samfundsmæssige produktivkræfter, synes det omvendt at være en naturegenskab for arbejdet, at dets egne samfundsmæssige produktivkræfter bliver kapitalens produktivkræfter og dets eget merprodukt kapitalens selvrealisation.

For nu at udvikle disse 3 punkter og deraf udlede forskellen på produktivt og uproduktivt arbejde.

ad 1) Kapitalens produktivitet består i at sætte arbejdet som lønarbejde op overfor arbejdets produktivitet og arbejdsredskaberne som kapital.

Vi har set, at penge forvandles til kapital, d.v.s. til en bestemt bytteværdi, som selv skaber værdi, forvandles til værdi + merværdi derigennem, at én del af værdien omsættes i sådanne varer, som tjener som arbejdsredskaber (råstof, instrumenter, kort sagt de objektive arbejdsbetingelser), mens en anden del anvendes til køb af arbejdskraft. Det er dog ikke denne første udvexling af penge og arbejdskraft – købet af arbejdskraft – som forvandler penge til kapital. Ved dette køb inkorporeres arbejdskraftens brug i et bestemt tidsrum i kapitalen, og et bestemt kvantum levende arbejde gøres til en existensform for kapitalen, så at sige til dens livsprincip.

I den virkelige produktionsproces forvandles det levende arbejde til kapital, idet det på den ene side reproducerer arbejdslønnen – altså værdien af den variable kapital – og på den anden side afsætter merværdi, og gennem denne proces forvandles hele pengesummen til kapital, skønt kun den del, som er udlagt i arbejds løn, umiddelbart varierer. Var værdien før = $k + v$, så er den nu = $k + (v + x)$, d. v. s.: den oprindelige pengesum, værdimængde, har ynglet, er på samme tid blevet bevaret og forøget.

(Den omstændighed, at forøgelsen kun skabes af den variable del af kapitalen, ændrer absolut intet ved, at den oprindelige samlede værdi synes at have ynglet, at være blevet forøget med merværdi, at altså den oprindelige samlede pengesum er blevet forvandlet til kapital. For den oprindelige værdi = $k + v$ (konstant og variabel kapital). I produktionsprocessen bliver den = $k + (v + x)$; sidstnævnte er den reproducerede del, som fremkommer gennem forvandlingen af levende arbejde til objektiveret arbejde, en forvandling, som betinges og indledes af udvexlingen af v mod arbejdskraft, af v 's forvandling til løn. Men $k + (v + x) = k + v$ (den oprindelige kapital) + x . Desuden kan forvandlingen af v til $v + x$ – altså af $k + v$ til $(k + v) + x$ – kun ske i kraft af, at en del af pengene forvandles til k . En del kan kun forvandles til variabel kapital, dersom en anden del forvandles til konstant kapital.)

I den virkelige produktionsproces forvandler arbejdet sig rent faktisk til kapital, men denne forvandling betinges af den oprindelige udvexling af penge og arbejdskraft. Først i kraft af denne umiddelbare forvandling af arbejde til obejktiveret arbejde, som ikke tilhører arbejder, men kapitalisten, bliver pengene forvandlet til kapital, også den del, som har antaget form af produktionsmidler, arbejdsbetingelser. Før denne forvandling er pengene, hvad enten de eksisterer i deres egen form eller i form af varer (produkter), som har en sådan skikkelse, at de kan tjene som produktionsmidler for nye varer, kun kapital i sig selv (an sich).

Først denne bestemte relation til arbejdet forvandler penge eller varer til kapital; og det arbejde, som gennem sit forhold til produktionsbetingelserne – til hvilke der svarer bestemte relationer i den virkelige produktionsproces – forvandler penge eller varer til kapital, d.v.s. det arbejde, som bevarer og forøger værdien af det selvstændiggjorte og obejktiverede arbejde, som konfronterer arbejdskraften, er produktivt arbejde. Produktivt arbejde er blot et forkortet udtryk for hele denne relation og for måden, hvorpå arbejdskraften optræder i den kapitalistiske produktionsproces. Forskellen fra andre arter af arbejde er imidlertid af højeste vigtighed, da netop den udtrykker den formbestemthed af arbejdet, hvorpå den samlede kapitalistiske produktionsmåde og kapitalen selv beror.

Produktivt arbejde er altså – i det kapitalistiske produktionssystem – det arbejde, som producerer merværdi for arbejdsgiveren, eller som forvandler de objektive arbejdsbetingelser til kapital og deres ejer til kapitalist – altså arbejde, som producerer sit eget produkt som kapital.

Taler vi altså om produktivt arbejde, så taler vi om samfundsmæssigt bestemt arbejde, arbejde, som omfatter en ganske bestemt relation mellem køber og sælger af arbejde.

Skønt nu de penge – eller varer: i form af produktionsmidler og levned-

midler for arbejderen – som køberen af arbejdskraft er i besiddelse af, først forvandles til kapital gennem produktionsprocessen, og skønt derfor disse ting – før de indgår i denne proces – ikke er kapital, men først skal blive til kapital, så er de dog i sig selv kapital: de er det i kraft af den selvstændige skikkelse, i hvilken de konfronterer arbejdskraften, et forhold, som deres udvexling med arbejdskraften og den derpå følgende virkelige forvandling af arbejde til kapital betinger og sikrer. De har fra begyndelsen den samfundsmæssige bestemthed overfor arbejderen, som gør dem til kapital, og som giver dem ret til at bestemme over arbejdet. De er derfor – i modsætning til arbejdet – forudsat som kapital.

Produktivt arbejde kan derfor betegnes som det arbejde, som direkte udvexles mod penge som kapital, eller, hvad der blot er et kort udtryk for det samme, som umiddelbart udvexles mod kapital, d.v.s. mod penge, som i sig selv er kapital, som har den bestemthed at fungere som kapital, eller optræder overfor arbejderen som kapital. I udtrykket: arbejde, som umiddelbart udvexles mod kapital, ligger, at arbejdet udvexles mod penge som kapital og virkelig forvandler dem til kapital. Hvad der menes med: umiddelbart, vil fremgå af det følgende.

Produktivt arbejde er altså det arbejde, som for arbejderen kun reproducerer den i forvejen bestemte værdi af hans arbejdskraft, men som derimod for kapitalen er en værdiskabende aktivitet, hvorigennem arbejderen konfronteres med den vær – di, han selv har skabt, i form af kapital.

C) TO VÆSENSFORSKELLIGE TRÆK VED UDVEKSLINGEN AF KAPITAL OG ARBEJDE.

Ved udvexlingen af kapital og arbejde må man – som det fremgik af vore undersøgelser af produktionsprocessen – skelne mellem to forskellige skønt hinanden betingende forhold.

1) Den første udvexling af arbejde og kapital er en formel proces, hvori kapitalen figurerer som penge og ar-

bejdskraften som vare. Salget af arbejdskraften finder i ideel eller juridisk forstand sted i denne første proces, skønt arbejdet først betales efter udførelsen (efter en dag, en uge o.s.v.). Dette sidste ændrer dog intet ved selve transaktionen: salget af arbejdskraften. Det, som her umiddelbart sælges, er ikke en vare, hvori arbejdet allerede er realiseret, men selve brugen af arbejdskraften, altså faktisk arbejdet selv, da arbejdskraftens brug er dens virksomhed, er arbejde. Udvexlingen af arbejde formidles her ikke af en udvexling af varer. Når A sælger støvler til B, så udvexler de begge arbejde realiseret i henholdsvis støvler og penge. Men her udvexles objektiveret arbejde i sin almene samfundsmæssige form, d.v.s. som penge, mod det endnu kun som arbejdskraft eksisterende arbejde, og det, som sælges og købes, er brugen af denne kraft, altså arbejdet selv, skønt værdien af den solgte vare ikke er værdien af arbejdet (et irrationelt udtryk), men værdien af arbejdskraften. Der finder altså umiddelbart en udveksling sted mellem objektiveret arbejde og arbejdskraft, som de facto opløser sig i levende arbejde, altså mellem objektiveret arbejde og levende arbejde. Lønnen – arbejdskraftens værdi – fremtræder derfor, som vist tidligere, som den umiddelbare købspris, som prisen på arbejde.

I dette første moment er relationen mellem arbejder og kapitalist en relation mellem køber og sælger af en vare. Kapitalisten betaler værdien af arbejdskraften, altså værdien af den vare, som han køber.

Samtidig bliver arbejdskraften imidlertid kun købt, fordi den kan yde og forpligter sig til at yde mere arbejde end det, som er nødvendigt for arbejdskraftens reproduktion; arbejde, som derfor repræsenterer en større værdi end arbejdskraftens værdi.

2) Det andet moment i udvexlingen af kapital og arbejde har intet med det første at gøre, er strengt taget slet ingen udvexling.

I det første moment finder en udvexling af penge og vare sted, og arbej-

der og kapitalist optræder her som ejere af varer. Der udvexles ækvivalenter. (d.v.s. det ændrer intet ved forholdet, hvornår de udvexles, eller om prisen på arbejdet er under eller over eller lig med arbejdskraftens værdi. Transaktionen kan altså finde sted i overensstemmelse med den almindelige lov for vareudvexling).

I det andet moment finder der slet ingen udvexling sted. Ejeren af penge er ophørt med at være køber af vare og arbejderen med at være sælger af vare. Ejeren af penge fungerer nu som kapitalist. Han konsumerer den vare, som han har købt, og arbejderen leverer den, da brugen af hans arbejdskraft er selve arbejdet. Ved den tidligere transaktion er arbejdet selv blevet en del af den objektiverede rigdom. Arbejderen udfører det, men det tilhører kapitalen og er kun en funktion af denne. Det sker derfor direkte under dens kontrol og direktion, og det produkt, hvori det objektiveres, er den nye form, hvori kapitalen viser sig, eller den snarere virkeliggøres som kapital. I denne proces objektiveres arbejdet derfor direkte, forvandles umiddelbart til kapital, idet det allerede formelt gennem den første transaktion er inkorporeret i kapitalen. Og rigtignok forvandles mere arbejde her til kapital, end købet af arbejdskraften kostede kapitalen. Kapitalen absorberer i denne proces en del ubetalt arbejde, og kun derved forvandles penge til kapital.

Skønt der her i virkeligheden ikke forekommer nogen udvexling – bortset fra formidlingen – er resultatet af processen – begge momenter under ét – at et bestemt kvantum objektiveret arbejde er blevet udvexlet med et større kvantum levende arbejde, d.v.s. der er blevet objektiveret mere arbejde end arbejdskraften repræsenterer og derfor mere end den mængde objektiveret arbejde, som virkelig bliver udbetalt til arbejderen, og kapitalisten får ikke blot den del af kapitalen, som han har udbetalt i arbejds løn, tilbage, men han får også en merværdi, som ikke koster ham noget. Den umiddelbare udvexling af arbejde mod kapital betyder her 1) den umiddelbare forvandling af arbejde til kapital, til en

objektiveret bestanddel af kapitalen i produktionsprocessen, 2) udvexlingen af et bestemt kvantum objektiveret arbejde mod det samme kvantum levende arbejde plus et merkquantum levende arbejde, som tilegnes uden udvexling.

Det udtryk, at produktivt arbejde er arbejde, som udvexles umiddelbart med kapital, omfatter alle disse forhold og er blot en anden formulering af, at det er arbejde, som forvandler penge til kapital, som udvexles med produktionsbetingelserne som kapital, og som altså ikke på nogen måde forholder sig til dem som til enkle produktionsbetingelser, som arbejde slet og ret, men som forholder sig til dem som specifikt, socialt bestemt arbejde.

Det omfatter dette: 1) pengenes forhold til arbejdskraften som én vares forhold til den anden, købet og salget mellem pengenes ejer og ejeren af arbejdskraften, 2) arbejdets direkte underkastelse under kapitalen, 3) arbejdets faktiske forvandling til kapital i produktionsprocessen, eller – udtrykt andeledes – skabelsen af merværdi for kapitalen. Der finder to udvexlinger sted mellem arbejde og kapital. Den første udtrykker blot købet af arbejdskraften og derfor af arbejdet og derfor af dets produkt. Den anden udtrykker den direkte forvandling af levende arbejde til kapital og dets objektivering som kapitalens realisering.

D) DET PRODUKTIVE ARBEJDES SPECIFIKKE BRUGSVÆRDI FOR KAPITALEN.

Resultatet af den kapitalistiske produktionsproces er hverken blot et produkt, en brugsværdi, eller en vare, d.v.s. en brugsværdi, som har en bestemt bytteværdi. Dens resultat, dens produkt er skabelsen af merværdi for kapitalen og derved den faktiske forvandling af penge eller varer til kapital, hvilket forud for produktionsprocessen blot var deres intention, deres bestemmelse. I produktionsprocessen absorberes mere arbejde, end der købes, og denne tilegnelse af fremmed ubetalt arbejde, som fuldbringes i produktionsprocessen, er det umiddelbare mål for den kapitalistiske produktionsproces; for det, som kapitalen som kapital (og derfor kapita-

listen som kapitalist) vil producere, er hverken umiddelbare brugsværdier for sin egen konsumtion eller varer, som den kan forvandle først til penge og derpå til brugsværdi. Dens mål er berigelsen, forøgelsen af værdier, at bevare de gamle værdier og at skabe merværdi. Og dette særlige produkt af den kapitalistiske produktionsproces fremkommer kun ved en udvexling med arbejde; arbejde, som af den grund hedder produktivt arbejde.

Arbejdet – derved at det producerer en vare – må være nyttigt arbejde, producere en brugsværdi, manifestere sig i en brugsværdi. Og derfor udvexles kapital kun med arbejde, som konkretiseres i en vare, altså i brugsværdi. Dette er en selvfølgelig forudsætning. Men det er ikke arbejdets konkrete karakter, dets brugsværdi som sådan, som f.ex. skrædderarbejde, skomagerarbejde, spinde eller vævearbejde, som danner dets specielle brugsværdi for kapitalen, og som derved stempler det som produktivt arbejde i det kapitalistiske produktionsssystem. Det, som danner arbejdets specifikke brugsværdi for kapitalen, er ikke dets bestemte, nyttige karakter, ligesålidt som det er de særlige, nyttige egenskaber hos de produkter, hvori det objektiveres. Men det er derimod dets evne – i sin egenskab af abstrakt arbejde – til at skabe bytteværdi; rigtignok ikke, at det overhovedet repræsenterer et bestemt kvantum af dette almene arbejde, men at det repræsenterer et større kvantum end det, som indgår i prisen på arbejdet d.v.s. end det, som er indeholdt i arbejdskraftens værdi.

Arbejdskraftens brugsværdi for kapitalen udtrykkes netop af, at det kvantum arbejde, som den præsterer, er større end det kvantum, som er objektiveret i arbejdskraften selv, som er nødvendigt for dens reproduktion. Den præsterer naturligvis dette kvantum arbejde i den bestemte form, som tilkommer det som særegent nyttigt arbejde. Men arbejdets konkrete karakter – som overhovedet sætter det i stand til at manifestere sig i en vare – er ikke dets specifikke brugsværdi for kapitalen. Brugsværdien for kapitalen består i, at det overhove-

det er arbejde, og får sit udtryk i differencen mellem det arbejdskvantum, arbejdet yder, og det, som det koster.

En bestemt pengesum p bliver kapital derved, at den i produktet realiseres som $p + x$, d.v.s. at det kvantum arbejde, den indeholder som produkt, er større end det kvantum arbejde, den oprindeligt indeholdt. Og dette er resultatet af udvexlingen af penge og produktivt arbejde, eller: kun det arbejde er produktivt, som, idet det udvexles med objektiveret arbejde, sætter dette sidste i stand til at blive til en forøget mængde objektiveret arbejde.

Den kapitalistiske produktionsproces er derfor ikke blot produktion af varer. Det er en proces, som absorberer ubetalt arbejde, og som gør materialer og arbejdsredskaber – produktionsmidlerne – til midler for absorberingen af ubetalt arbejde.

Af det foregående fremgår, at karakteriseringen af arbejdet som produktiv næsten intet har at gøre med arbejdets bestemte indhold, dets særlige nytte eller med den specielle brugsværdi, hvori det realiseres.

Det samme slags arbejde kan være produktivt eller uproduktivt.

F.ex. var Milton, som skrev "Paradise Lost" for 5 £, en uproduktiv arbejder. Den forfatter, derimod, som yder fabriksarbejde for en boghandler, er en produktiv arbejder. Milton producerede "Paradise Lost" af samme grund, som en silkeorm producerer silke. Det var hans naturlige virksomhed. Han solgte senere produktet for 5 £. Men den litteraturproletar i Leipzig, som producerer bøger (eller kompendier om økonomi) under direktion af en boghandler, er en produktiv arbejder, for hans produkt er på forhånd underlagt kapitalen og fremstilles udelukkende med kapitalens forøgelse for øje. En sangerinde, som på egen hånd sælger sin sang, er en uproduktiv arbejder. Men den samme sangerinde, som er engageret af en impresario, der tjener penge på at lade hende synge, er en produktiv arbejder, fordi hun producerer kapital.

E) UPRODUKTIVT ARBEJDE SOM TJENESTEYDENDE ARBEJDE.
KØB AF TJENESTEYDELSER UNDER KAPITALISMENS BETINGELSER.
DEN VULGÆRE OPFATTELSE AF FORHOLDET MELLEM KAPITAL OG ARBEJDE SOM EN UDVEXLING AF TJENESTEYDELSER.

Man må her skelne mellem forskellige spørgsmål.

Om jeg køber et par bukser, eller jeg køber stof og tager en skræddersvend i huset, som jeg betaler for hans tjeneste (hans skrædderarbejde): forvandlingen af stoffet til bukser, er fuldstændig ligegyldigt for mig, så vidt det kun drejer sig om bukserne. Når jeg benytter den førstnævnte fremgangsmåde, er det fordi det er den billigste, idet bukserne koster mindst arbejde, når de produceres af manufakturindustrien. Men i begge tilfælde forvandler jeg de penge, som jeg køber bukser for, til bukser og ikke til kapital, og i begge tilfælde drejer det sig for mig om at anvende pengene som blot og bart cirkulationsmiddel, d.v.s. om at forvandle dem til denne bestemte brugsværdi. Her fungerer pengene ikke som kapital, skønt de i det ene tilfælde byttes med en vare, i det andet køber selve arbejdet som vare. De fungerer kun som penge og mere bestemt som cirkulationsmiddel.

På den anden side er skræddersvenden ikke nogen produktiv arbejder, skønt hans arbejde leverer mig produktet (bukserne) og ham selv prisen på hans arbejde (pengene). Det er muligt, at det kvantum arbejde, som svenden præsterer, er større end det, som er indeholdt i den pris, jeg betaler ham. Og det er endog sandsynligt, da prisen på hans arbejde bestemmes af prisen på de produktive skræddersvendes arbejde. Men dette er fuldstændig uden betydning, hvad mig angår. Om han arbejder 8 eller 10 timer, efter at prisen er fastsat, er mig ganske ligegyldigt. Det drejer sig blot om brugsværdien, bukserne, idet jeg dog naturligvis, hvad enten jeg køber dem på den ene eller den anden måde, ønsker at betale så lidt som muligt for dem og hverken mere eller mindre i det ene tilfælde end i det andet,

men deres normalpris. Det er en udgift med henblik på konsumtion; det er ikke en forøgelse, men en formindskelse af mine penge. Det er overhovedet ikke et middel til berigelse ligesålidt som enhver anden udgift til personligt forbrug.

En af Paul de Kock's lærde vil måske fortælle mig, at jeg uden dette køb – og uden at købe brød – ikke kan leve og altså ikke berige mig, og at det derfor er et indirekte middel eller i det mindste en betingelse for min berigelse. På samme måde som mit blodomløb og mit åndedræt er betingelsen for min berigelse. Men i og for sig beriges jeg hverken af mit blodomløb eller af mit åndedræt; begge forudsætter tværtimod et kostbart stofskifte, og hvis dette ikke var en nødvendighed fandtes der ingen fattige djævle. En blot og bar udvexling af penge og arbejde forvandler ikke derved pengene til kapital eller arbejdet til produktivt arbejde.

Hvad er nu karakteristisk for denne udvexling? Hvorved adskiller den sig fra udvexlingen af penge mod produktivt arbejde? På den ene side derved, at pengene gives ud som penge, som en selvstændig form for bytteværdi, som skal forvandles til brugsværdi, til levnedsmidler, til genstande for personlig konsumtion. Pengene bliver altså ikke til kapital, men mister tværtimod deres existens som bytteværdi for at blive forbrugt som brugsværdi, for at blive fortæret. På den anden side har arbejdet blot interesse for mig som brugsværdi, som en tjeneste, der forvandler stoffet til bukser, og hvis bestemte nyttige karakter kommer mig til gode.

Derimod består den tjeneste, som den samme skræddersvend – når han er ansat i manufakturindustrien – yder kapitalisten på ingen måde deri, at han forvandler stof til bukser, men deri, at den nødvendige arbejdstid, som er realiseret i et par bukser, er 12 arbejdstimer, og den løn, svenden får, svarer til 6 timer. Den tjeneste, som han har ydet, består altså deri, at han arbejder 6 timer gratis. At dette sker i form af tilvirkning af bukser skjuler kun det virkelige forhold. Så snart der er mulighed for det, søger

kapitalisten derfor igen at forvandle bukserne til penge, d.v.s. til en form, i hvilken skrædderarbejdets bestemte karakter ganske er forsvundet, og hvori den ydede tjeneste kommer således til udtryk, at i stedet for en arbejdstid på 6 timer, hvortil der svarer en bestemt sum penge, er 12 timers arbejdstid for hånden, hvortil den dobbelte sum penge svarer.

Jeg køber skrædderarbejdet på grund af de tjenester, det yder som skrædderarbejde, for at tilfredsstille mit behov for klæder, for at tilfredsstille et af mine behov. Kapitalisten køber skrædderarbejdet som et middel til at gøre 1 daler til 2. Jeg køber det, fordi det producerer en bestemt brugsværdi, yder en bestemt tjeneste, kapitalisten køber det, fordi det præsterer mere bytteværdi end det koster, som et blot og bart middel til at udvexle mindre arbejde med mere.

Hvor udvexlingen af penge og arbejde finder sted direkte, uden at sidstnævnte producerer kapital, altså ikke er produktivt arbejde, bliver arbejdet købt som tjenesteydelse; dette er blot et udtryk for den særegne brugsværdi, arbejdet har ligesom enhver anden vare, men et specifikt udtryk for denne særegne brugsværdi, som består i, at tjenesten ikke ydes som ting, men som virksomhed, hvilket dog på ingen måde adskiller den fra f.ex. en maskine: f.ex. et ur. Do ut facias, facio ut facias, facio ut des, do ut des ¹⁾ er her forskellige former for det samme forhold, mens i den kapitalistiske produktion do ut facias er udtryk for et specielt forhold mellem den objektiverede værdi, som er givet, og den levende virksomhed, som opsuges. Det specifikke forhold mellem arbejde og kapital er slet ikke indeholdt i købet af tjenesteydelser, det er enten helt opløst eller eksisterer slet ikke. Derfor er det naturligvis den form, som Say, Bastiat og co. med forkærlighed be-

¹⁾ udtryk fra romerretten: "ich gebe, damit du tust, ich tue, damit du tust, ich tue, damit du gibst, ich gebe, damit du gibst".

nytter for at udtrykke forholdet mellem kapital og arbejde.²⁾

Det fremgår, at en blot og bar udvexling af penge og arbejde ikke forvandler sidstnævnte til produktivt arbejde, og at indholdet af dette arbejde næsten er ligegyldigt.

Arbejderen kan selv købe arbejde – varer i form af tjenesteydelser – for sin løn, og dette køb adskiller sig overhovedet ikke fra købet af en hvilken som helst anden vare. De tjenesteydelser, han køber, kan være mere eller mindre nødvendige: som lægens eller præstens tjenesteydelser, ganske som han kan købe brød eller snaps. Som køber – som repræsentant for penge i relation til en vare – befinder arbejderen sig helt i den samme kategori som kapitalisten, når denne kun optræder som køber, d.v.s. hvor det kun drejer sig om at omsætte penge til varer.

Idet således en blot og bar udvexling af penge og arbejde ikke forvandler sidstnævnte til produktivt arbejde eller – hvad der er det samme – ikke førstnævnte til kapital, så viser arbejdet indhold, dets konkrete karakter, dets specifikke nyttighed, sig også at være næsten uden betydning: vi har netop set, at skræddersvendens arbejde er produktivt arbejde i det ene tilfælde, men ikke i det andet.

Visse tjenesteydelser eller brugsværdier, produkter af bestemte former for virksomhed eller arbejde, manifesterer sig i varer, andre derimod efterlader intet håndgribeligt og fra personen selv forskelligt resultat, eller deres resultat er ingen salgbar vare. F.ex. tilfredsstillen den tjeneste, som en sanger yder, mit æstetiske behov, men det, som jeg nyder, eksisterer uadskilleligt fra sangeren selv, og så snart hans arbejde (sangen) er forbi, er min nydelse til ende: jeg nyder virksomheden selv: dens virkning på mit øre. Tjenesteydelserne kan – li-

gesom varer – være nødvendige eller blot synes nødvendige, som f.ex. en soldats, eller en læges, eller en advokats tjeneste, eller de kan være tjenester, som bibringer mig nydelse. Dette ændrer intet ved deres økonomiske bestemthed. Når jeg er rask og ikke har brug for lægen, eller har det held ikke at behøve at føre processer, så skyr jeg som pesten at bruge penge på lægens eller juristens tjenester.

Tjenesteydelserne kan også være én påtvungne, som embedsmændenes tjenesteydelser etc.

Når jeg køber en lærers tjeneste, ikke for at udvikle mine evner, men for at erhverve mig færdigheder, ved hvis hjælp jeg kan tjene penge, eller hvis andre køber denne lærer for mig, og når jeg virkelig lærer noget, hvilket i og for sig ikke kommer betalingen af tjenesteydelsen ved, så tilhører disse læreomkostninger – ganske som midlerne til mit underhold – min arbejdskrafts produktionsomkostninger. Men disse tjenesteydelsers specifikke nytte ændrer intet ved det økonomiske forhold; jeg forvandler ikke penge til kapital, ej heller forvandler læreren, som forretter tjenesten, mig til sin kapitalist, sin herre. Det er derfor også ganske ligegyldigt for disse forholds økonomiske bestemthed om lægen kurerer mig, om læreren opnår resultater i sin undervisning, om advokaten vinder sin proces. Det, der betales for, er tjenesteydelsen som sådan, hvis resultat er af en sådan beskaffenhed, at de tjenesteydende ikke kan give nogen garanti. En stor del af tjenesteydelserne er konsumtionsomkostninger for varer: kokkepige, tjenestepige, etc..

Det er karakteristisk for alt uproduktivt arbejde, at det – som alle andre konsumtionsvarer – kun står til disposition i samme forhold som det produktive arbejde udbyttes. Af alle personer har den produktive arbejder derfor mindst rådighed over uproduktive arbejders tjenesteydelser, skønt han må betale mest for de ufrivillige tjenesteydelser (stat, skat). Men omvendt voxer min magt til at anvende produktive arbejdere ikke i takt med anvendelsen af uproduktive arbejdere, den aftager tværtimod i det samme forhold.

²⁾ Hvordan prisen på disse tjenester bestemmes, i hvor høj grad den reguleres af lovene for den egentlige arbejds løn, og i hvor høj grad den ikke gør det, er spørgsmål, som må behandles i en afhandling om arbejds løn, og som er ganske uden betydning for den aktuelle undersøgelse.

Selv de produktive arbejdere kan – i deres forhold til mig – være uproduktive arbejdere. F.ex. hvis jeg lader mit hus tapetsere, og tapetsererne er lønarbejdere for en mester, som sælger mig udførelsen af denne opgave, så er det for mig det samme, som hvis jeg havde købt et færdigtapetseret hus, havde givet mine penge ud på en vare til mit forbrug, men for mesteren, som lader disse arbejdere tapetsere, er de produktive, for de producerer merværdi til ham.³⁾

Kapitalens produktionsproces. Vi har set: produktionsprocessen er ikke kun produktion af varer, men produktion af merværdi, absorbering af merarbejde og derfor den proces, i hvilken kapitalen produceres. Den første formelle udvexling af penge og arbejde eller kapital og arbejde udgør kun selve muligheden for tilegnelsen af fremmed, levende arbejde ved hjælp af objektiveret arbejde. Den virkelige tilegnelse foregår først i den virkelige produktionsproces, som har ladt den første formelle transaktion – hvor kapitalisten og arbejderen blot konfronterer hinanden som indehavere af varer, blot forholder sig til hinanden som køber og sælger – bag sig. Alle vulgærøkonomer bliver stående ved den første formelle transaktion, netop for at bortsvindle dette specifikke forhold. I udvexlingen af penge og uproduktivt arbejde viser forskellen mellem de to stadier sig slående. Her udvexles penge og arbejde kun som varer. Denne udvexling skaber

ikke kapital, den udtrykker tværtimod et forbrug af indtægt.

F) HÅNDVÆRKERENS OG BONDENS ARBEJDE I DET KAPITALISTISKE SAMFUND.

Hvordan forholder det sig nu med selvstændige håndværkere eller bønder, som ikke beskæftiger arbejdere, altså ikke producerer som kapitalister? De er vareproducenter og jeg køber varer af dem (det gælder altid bonden, men ikke f.ex. den gartner, jeg tager i mit hus); dette forhold ændres ikke af, at håndværkeren leverer på bestilling, eller af, at bondens udbud afhænger af mængden af hans midler. De optræder her overfor mig som sælgere af varer, ikke som sælgere af arbejde; dette forhold har altså intet at gøre med udvexling af arbejde og kapital og altså heller ikke med forskellen mellem produktivt og uproduktivt arbejde, som blot beror på, om arbejdet udvexles med penge som penge eller med penge som kapital. De tilhører derfor hverken de produktive eller de uproduktive arbejderes kategori; ganske vist producerer de varer, men deres produktion er ikke underordnet den kapitalistiske produktionsmåde.

Det er muligt, at disse producenter, som arbejder med deres egne produktionsmidler, ikke blot reproducerer arbejdskraften, men også skaber merværdi, idet deres stilling tillader dem at tilegne sig deres egen merværdi eller en del af den (en anden del tages fra dem i form af skat etc.). Og her støder vi på en ejendommelighed, som er karakteristisk for et samfund, i hvilket en bestemt produktionsmåde er fremherskende, skønt ikke alle produktionsforhold er underkastet denne. I det feudale samfund f.ex. – som man bedst kan studere det i England, idet feudalismen her blev indført fra Normandiet i sin færdige udformning og denne form påtrykt et i mange henseender forskelligt samfundsunderlag – bevarede relationerne også et feudalt udtryk, som står feudalismens væsen fjernt, f.ex. blotte pecuniære relationer, hvor det på ingen måde drejer sig om overhøjhedens og vasallens gensidige personlige tjenester. F.ex. fiktionen, at den lille bonde har sin ejendom som len.

³⁾ I hvor høj grad den arbejder, som ganske vist producerer en salgbar vare, men en vare, som indbringer ham et beløb svarende til værdien af hans arbejdskraft – hvorfor han altså ikke producerer merværdi for kapitalen – ikke er produktiv set fra den kapitalistiske produktions synspunkt, ser man allerede hos Ricardo: "the very existence of such people is a nuisance". (Ricardo: Principles of political economy and taxation, London 1819). – Dette er kapitalens teori og praksis. "Both the Theory relative to capital, and the practice of stopping labour at that point where it can produce, in addition to the subsistence of the labourer, a profit for the capitalist seem opposed to the natural laws which regulate production." (Th. Hodgskin: Popular Political Economy, London 1827).

Ligesådan mht. den kapitalistiske produktionsmåde. Den uafhængige bonde eller håndværker spaltes i to personer.⁴⁾

Som ejer af produktionsmidlerne er han kapitalist, som arbejder er han sin egen lønarbejder. Som kapitalist udbetaler han sig selv løn og opnår profit af sin kapital, d.v.s. han udbytter sig selv som lønarbejder og modtager – i form af merværdien – den tribut, som arbejdet skylder kapitalen. Måske betaler han også jordrente til sig selv i sin egenskab af jordejer, ganske som industrikapitalisten, når han anvender sin egen kapital, betaler sig selv rente og betragter dette som noget, han har krav på, ikke som industrikapitalist, men som kapitalist slet og ret.

Produktionsmidlernes samfundsmæssige bestemthed i den kapitalistiske produktion – som karakteriserer et bestemt produktionsforhold – er så sammenvokset med, og i det borgerlige samfunds egen opfattelse så uadskillelig fra, produktionsmidlernes materielle existens som produktionsmidler, at enhver (kategorisk) bestemthed også anvendes, hvor den direkte modsiger forholdene. Produktionsmidlerne bliver kun til kapital i den udstrækning, de er selvstændiggjort og konfronterer arbejdet som en selvstændig magt. I det givne tilfælde ejer producenten – arbejderens – sine egne produktionsmidler. Disse er altså ikke kapital, ligesålidt som han optræder overfor dem som lønarbejder. Ikke desto mindre opfattes de som kapital, og producenten spaltes, således at han som kapitalist anvender sig selv som lønarbejder.

I virkeligheden er denne fremstillingsmåde – så irrationel den end kan synes ved første øjekast – korrekt så vidt: Producenten skaber ganske rigtigt i det givne tilfælde sin egen merværdi (forudsat at varen sælges for dens værdi), eller kun hans eget arbejde objektiveres i produktet. Men at han selv kan tilegne sig hele resultatet af sit eget arbejde, at en anden ikke tilegner

sig forskellen mellem produktets værdi og gennemsnitsprisen på hans arbejde, det har han ikke sit eget arbejde at takke for – det adskiller ham ikke fra andre arbejdere – men derimod ejendomsretten til produktionsmidlerne. Det er altså kun i kraft af denne ejendomsret, at han kan bemægtige sig sit eget merarbejde, og således forholder han sig som sin egen kapitalist til sig selv som lønarbejder.

Adskillelsen optræder som det normale forhold i dette samfund, og hvor den altså faktisk ikke finder sted, forudsættes den alligevel, og dette er – som vist ovenfor – sådan set korrekt; for foreningen optræder her som noget tilfældigt, adskillelsen som det normale (i modsætning til gammelromerske eller norske tilstande eller de amerikanske i det nordvestlige USA), og adskillelsen fastholdes derfor, selv når de forskellige funktioner forenes i én person. Det fremgår helt klart af dette, at kapitalisten som sådan kun er en funktion af kapitalen og arbejderens kun en funktion af arbejdskraften. Det er da også klart, at den økonomiske udvikling fordeler funktionerne på forskellige personer, og håndværkere og bønder, som producerer med egne produktionsmidler, vil efterhånden enten blive forvandlet til små kapitalister, idet også de begynder at udbytte fremmed arbejde, eller også mister de deres produktionsmidler (dette kan ske, skønt de vedbliver at være de nominelle ejere: hypotekvænet) og bliver lønarbejdere. Dette er tendensen i den samfundsform hvori den kapitalistiske produktionsmåde er fremherskende.

G) SEKUNDÆR BESTEMMELSE AF DET PRODUKTIVE ARBEJDE SOM ARBEJDE, DER REALISERES I MATERIEL RIGDOM

Ved en betragtning af den kapitalistiske produktions væsentligste relationer kan det altså tilføjes, at hele universet af varer, alle sfærer af den materielle produktion, al produktion af materiel rigdom, er underlagt den kapitalistiske produktionsmåde (formelt eller reelt) – idet tilnærmelsen hertil finder sted i stadig stigende grad, er det principielle mål, og idet arbejdets produktiv-

⁴⁾ "I den mindre bedrift er indehaveren ofte sin egen arbejdskraft". (Storch: Cours d'économie politique, St. Petersborg, 1815).

kræfter kun herved udvikles i fuldt omfang. I denne forudsætning, som udtrykker grænsen, og som altså mere og mere korrekt beskriver virkeligheden, ligger, at alle de arbejdere, som er beskæftiget med produktion af varer, er lønarbejdere, og at de i alle vareproduktionens sfærer konfronteres af produktionsmidlerne som kapital. Det kan betegnes som karakteristisk for de produktive arbejdere, d.v.s. for de arbejdere, som producerer kapital, at deres arbejde realiseres i varer, i materiel rigdom. Og således kan det produktive arbejde få en bibetydning, som er forskellig fra dets vigtigste karakteristikum, som ser bort fra arbejdets indhold og er uafhængigt af dette.

H) KAPITALISMENS FREMTRÆDEN PÅ DEN IMMATERIELLE PRODUKTIONS OMRÅDE.

Der er to muligheder med hensyn til den ikke-materielle produktion, selv når den sker udelukkende med henblik på udvexling, altså producerer varer:

1) At den resulterer i varer, brugsværdier, som besidder en fra producenten og konsumenten forskellig skikkelse, og som altså kan eksistere i et interval mellem producent og konsument og cirkulere i dette interval som salgbare varer, som f. ex. bøger, malerier, kort sagt alle kunstprodukter, som er forskellige fra den udøvende kunstners kunstpræstation. Her er kapitalistisk produktion kun i begrænset omfang anvendelig, som når f.ex. en forfatter udbytter en mængde andre mennesker som håndlangere i produktionen af et fælles værk, en encyklopædi f.ex. Men det bliver her for det meste ved en overgangsform til den kapitalistiske produktion, således at de forskellige producenter af videnskab eller kunst, håndværkere eller professionelle, arbejder for en boghandlers samfundsmæssige handelskapital, en relation, som intet har at gøre med den egentlige kapitalistiske produktionsmåde, og som endog formelt endnu ikke er underlagt denne. Det ændrer intet ved sagen, at det netop er i disse overgangsformer, den kraftigste udbytning af arbejdet finder sted.

2) at produktionen ikke kan adskilles fra produktionsakten, hvilket gælder alle udøvende kunstnere, talere, skuespillere, lærere, læger, præster etc. Også her finder den kapitalistiske produktionsmåde kun anvendelse i begrænset omfang og – i følge sagens natur – kun på nogle områder. F.ex. kan lærerne ved en læreanstalt være lønarbejdere for læreanstaltens arbejdsgiver. Skønt de ikke er produktive arbejdere overfor eleverne, kan de være det i forhold til arbejdsgiveren. Han udvexler sin kapital mod deres arbejdskraft og beriger sig ved denne proces. Ligeså med foretagender som f.ex. teatre, forlystelsesetablissementer etc. Skuespilleren forholder sig her til publikum som kunstner, men overfor arbejdsgiveren er han en produktiv arbejder. De forskellige former for kapitalistisk produktion på dette område er i den grad uden betydning – sammenlignet med produktionen som helhed – at de ganske kan lades ude af betragtning.

I) PRODUKTIVT ARBEJDE SET FRA DEN SAMLEDE MATERIELLE PRODUKTIONS-PROCES' SYNSPUNKT.

Med udviklingen af den specifikke kapitalistiske produktionsmåde, hvor mange personer arbejder sammen i produktionen af den samme vare, må det forhold, hvori deres arbejde umiddelbart står til genstanden for produktionen, naturligvis være meget forskelligt fra den ene person til den anden. F.ex. har håndlangeren i en fabrik ikke direkte at gøre med bearbejdelsen af råstoffer. Arbejderen, som står under direktion af den inspektør, der har med denne bearbejdelse at gøre, befinder sig i en anden situation. Og forholdet er igen et andet for ingeniøren, som fortrinsvis arbejder med hovedet. Men den helhed, som disse arbejdere daner – og som består af nogenlunde éns mængder arbejdskraft af forskellig værdi – producerer det resultat, der konkretiseres som vare eller som materielt produkt; disse arbejdere udgør tilsammen en levende produktionsmaskine for dette produkt, ligesom de – idet vi nu betragter hele produktionsprocessen og ikke blot dens resultat – udvexler deres arbejde mod

kapital og reproducerer kapitalistens penge som kapital, d.v.s. som værdi, der yngler, værdi, der forøges.

Det er netop det ejendommelige ved den kapitalistiske produktionsmåde, at den adskiller de forskellige former for arbejde, altså også åndsarbejde og legemligt arbejde – eller arbejde, hvor den ene eller den anden side er fremherskende – og fordeler dem på forskellige personer, hvilket dog ikke forhindrer, at det materielle produkt er disse personeres fælles produkt objektiveret i materiel rigdom; hvilket på sin side ligesålidt hindrer eller ændrer noget ved, at hver enkelt af disse personer forholder sig som lønarbejder – som produktiv arbejder – til kapitalen. Alle disse personer er ikke blot beskæftiget umiddelbart i produktionen af materiel rigdom, men de udvexler også umiddelbart deres arbejde mod penge som kapital og producerer derfor umiddelbart – foruden den værdi, som modsvarer deres løn – en merværdi, som tilfalder kapitalisten. Deres arbejde består af betalt og ubetalt arbejde.

K) TRANSPORT INDUSTRIEN SOM DEL AF DEN MATERIELLE PRODUKTION.
DET PRODUKTIVE ARBEJDE I TRANSPORT INDUSTRIEN.

Foruden den ekstraktive industri, landbruget og fabriksindustrien eksisterer der endnu en sfære i den materielle produktion, som også gennemløber de forskellige stadier: håndværksdrift, drift som manufaktur og mekanisk drift, og det er lokomotionsindustrien: transporten af mennesker eller varer. Det produktive arbejdes – lønarbejdets – forhold til kapitalen er her ganske det samme som i de andre sfærer af den materielle produktion. Endvidere sker der her en materiel forandring med arbejdets genstand: en rumlig forandring, en stedsforandring. Med hensyn til transporten af mennesker, forekommer denne blot at være en tjeneste, som ydes af driftsherren. Men forholdet mellem køber og sælger af disse tjenester har intet med den produktive arbejders forhold til kapital at

gøre, ligesålidt som køber og sælger af twist har det.

Med hensyn til transporten af varer, så resulterer arbejdsprocessen her i en ændring af arbejdsstanden, af varen. Den flyttes fra et sted til et andet, og derved ændres dens brugsværdi. Dens bytteværdi forøges med den sum arbejde, som ændringen af brugsværdien kræver; denne sum består dels af den del af det objektiverede arbejde, som indgår i varen – slidet på den konstante kapital – dels af levende arbejde; analogt med alle andre varers realiseringsproces.

Så snart varen har nået sit bestemmelsessted, er ændringen af brugsværdien igen forsvundet og kommer blot til udtryk i varens forøgede bytteværdi, i dens fordyrelse. Skønt det reelle arbejde ikke har efterladt sig noget spor i brugsværdien, er det alligevel realiseret i dette materielle produkts bytteværdi; som i enhver anden sfære af den materielle produktion legemliggøres arbejdet i varen, skønt det i dette tilfælde ikke efterlader noget synligt spor i varens brugsværdi.

Vi har her endnu kun at gøre med den produktive kapital, d.v.s. den kapital, som optræder i den umiddelbare produktionsproces. Vi kommer senere til kapitalen i cirkulationsprocessen. Og først senere endnu vil vi studere den særegne skikkelse, som kapitalen antager som handelskapital, og først da kan der gives svar på spørgsmålet om, hvorvidt de arbejdere, som beskæftiges af kapitalen i denne form, er produktive eller ej.

oversat fra:

KARL MARX: THEORIEN ÜBER DEN MEHRWERT –
TEIL I

MARX/ENGELS WERKE: BAND 26,1
(DIETZ VERLAG BERLIN 1965)

oversat af Sten Barfort.

DANSK SOCIOLOGFORENING

DANSK SOCIOLOGFORENING er en faglig forening og fagforening for yngre danske sociologer. Medlemsberetigede er kandidater og magistre, hvis hovedbeskæftigelse er af sociologisk art samt 2' dels sociologistuderende. Medlemsgebyr for kandidatmedlemmer kr. 100,- for studentermedlemmer kr. 30,- pr. år.

Foreningen arrangerer et årligt seminar, møder m.v. Desuden kan foreningens medlemmer deltage i en Sociologisk Verdenskongres i Varna (Bulgarien) 14-19 sept. 1970 samt i en Nordisk Sociologkongres i Åbo (Finland) 5-7 juni 1970. Endelig giver medlemsskab af DANSK SOCIOLOGFORENING adgang til at abonnere på Acta Sociologica med prisreduktion.

Yderligere oplysninger og indmeldelse hos foreningens kasserer:

Thomas Boje, Rektorparken 20.3 2450 København SV.
telefon 21.22.67 lokal 85

tysk bogimport

ADORNO – BENJAMIN – DAHRENDORF
HABERMAS – HORKHEIMER – LUKÁCS
MARCUSE

Oversættelser af engelske, franske mm. sociologer, der ikke er tilgængelige på originalsprogene.

TYSK ER ET HOVEDSPROG
FOR
SOCIOLOGISTUDERENDE

Se på vor afdeling for sociologisk litteratur på tysk.

TYSK BOGIMPORT A/S
V. Voldgade 83, 1552 København V
PA 6016/6097

POCKET BOGLADEN

FIOLSTRÆDE 32 – 1171 K – 116042

ALTHUSSER BARTES CARMICHAEL CASTRO CHE GUEVARA CLEAVER COHN-BENDIT
DEBRAY ENERSTVEDT ELSTER FANON GOFFMAN HABERMAS BENTE HANSEN HØGH
ISRAEL LAING LEACH LEVI-STRAUSS LIDMAN McLUHAN MARCUSE MAO MARX
MERLEAU-PONTY MORIN PALME PIAGET

SOCIALPOLITISK FORENING

har til formål:

"På sagligt grundlag at skabe interesse for og udbrede kendskabet til sociale forhold samt at virke som et samlingssted for drøftelse af sociale spørgsmål".

Foruden vintersæsonens medlemsmøder i København afholdes der hvert år konferencer om tidens aktuelle sociale emner på Hindsgavl ved Middelfart med deltagelse fra de andre nordiske lande.

Foreningen virker desuden ved udgivelse af social litteratur i form af bøger og småskrifter (se næste side). Medlems-

kontingentet for studerende er kun 15 kr. årlig og inkluderer tilsendelse af årets småskrifter og medlemsbladet m.v. Nærmere oplysninger kan fås ved henvendelse i foreningens sekretariat: Holbergsgade 23. 3sal – 1057 Kbhn. K telefon: (01) MINerva 6760, kl. 10-14 Indmeldelse og bestilling af bøger og småskrifter sker ved indsendelse af sidestående og omstående blanket

NAVN: _____

STILLING: _____

ADRESSE: _____

BYPLAN

tidsskrift for fysisk, økonomisk og social planlægning af byer, landdistrikter, regioner og lande.

I kommende numre behandles Københavns-egnen, planlægning efter kommunalreformen, tendenser i amerikansk planlægning, fremtidsforskning og planlægningen, forbedelsen til et samfund i forandring etc.

Byplan udkommer med 6 numre om året.

Abonnementspris kr. 62,00.

Studenter får 25 pct. rabat ved forevisning af studiekort i forlagets ekspedition.

Arkitektens Forlag

Nyhavn 43 . 1051 København K

AKADEMISK FORLAG

HAR UDGIVET

EXTRACTA

1 OG 2

SPECIALOPGAVER
FRA DET
FILOSOFISKE
FAKULTET

FÅS PÅ
STUDENTER

RÅDET

Bestillingsliste for Socialpolitisk forenings bøger og småskrifter:

Medlemskab af Socialpolitisk forening (se foregående side) indebærer, at bøger og småskrifter kan købes til den her nævnte fordelagtige foreningspris – d.v.s. 20% rabat.

Herved bestilles de med x mærkede småskrifter og/eller bøger.
Giroblanket til betaling vedlægges ved fremsendelsen.

SMÅSKRIFTER:

Nr.	Titel	kr.
32	Familiepolitik – hvorfor hvordan? (1962)	4,25
33	Bondelandets forvandling (1964)	5,50
34	Uddannelse af ikke-faglærte (1965)	4,00
35	Byen – liv og form ill. 2.oplag (1968)	9,00
37	Fattig i et velstandssamfund (1966)	8,25
38	Den sociale udvikling i Grønland, ill. (1967)	3,25
39	Samfundet og fysisk handicappede (1967)	7,00
40	Bedre prioritering i socialpolitikken (1969)	5,00

41	To indlæg om familievejledning (1969)	7,50
----	---	------

BØGER:

Familien og samfundet af Henning Friis (red.) 1964.....	18,50
Det danske samfund, redigeret af P.N. Andersen og Poul Dam (1966)...	25,75
Socialmedicin I af Iwan Mark 1968.....	23,00
Socialmedicin II af Iwan Mark 1968.....	25,75
Strejker eller voldgift af Ole Malmquist, K. Francis Madsen og Poul Dam Svend Hansen 1968.....	17,00
Hvem hjælper? oversigt over offentlige og private hjælpeforanstaltninger redigeret af Vagn Holm 1969.....	26,00
Fra fængsel til frihed af C. Aude. 4. ændrede udg.1969....	20,00
De politiske partier redigeret af E. Vagn Jensen 3. ændrede udg. 1969.....	24,00

KURASJE

DET NYE TIDSSKRIFT FOR CIVILKURASJE
- BRUG DET SOM BROSTEN -

ADRESSE: Kurasje, Rosenborggade 15.1, 1130 København K, Danmark.

GIRO-NR: 16 60 44.

LØSSALG: 7,50 d.kr, 7,50 n.kr, 5,50 sv.kr. pr. nummer.

ABONNEMENT: 20 d.kr, 20 n.kr, 15 sv.kr. for fire numre.